

Hám János

1827 - 1857

Hám János
szatmári püspök
1827-1857

Hám János

szatmári püspök

1827-1857

Szatmárnémeti, 2007

Szerkesztette:

Dr. Bura László és Ilyés Csaba

Korrektúra:

Debreczeni Éva

A kötet megjelenését támogatta:

Szülőföld Alap Iroda

ISBN 978-973-87788-7-0

Nyomdai munkálatok:
IDEA Studio Szatmárnémeti

Előszó

*„Nagyhírű férfiak dicséretét zengem, az atyáinkét, egymás után szépen.
Sok dicsőt teremtett az Úr, megmutatta nagyságát ősidők óta”
Sir 44.1-2.*

*„Bölcsességét sokan magasztalják, s az nem is múlik el az idők végéig.
Az emlékezete nem enyészik el, késő nemzedékek emlegetik nevét.
A népek regélnek nagy bölcsességéről, és a gyülekezet zengi dicséretét”
Sir 39.9-10.*

A Szentírásból kölcsönzött sorokkal kezdem egy nagy elődöm dicséretét, nem mintha neki szüksége lenne rá, vagy érdemeit növelné. Ellenkezőleg. Nekünk van szükségünk arra, hogy fölnézzünk rájuk, akik hozzánk hasonlóan küszködtek, harcoltak, elestek, megalázták őket, de nem hátráltak meg, kitartottak és Isten kegyelmével győzelemre vitték ügyüket. Vagy, ha annak idején nem is győzhettek, a késői utódok igen nagy haszonnal buzdulhatnak követésükre, hiszen Isten igazolta őket.

Ezzel a könyvvel Isten Szolgája HÁM JÁNOS püspökünk előtt tisztelgünk. Előtte, aki megálmodta azokat az intézményeket, melyeket nap mint nap látunk, melyek nélkül nem így nézne ki a mi szeretett városunk, Szatmárnémeti. Az „Egyházmegye Második Megalapítója” címet elsősorban az általa egyházmegye szerte építtetett épületek által vívta ki. A magyar történetírásba viszont az 1848-ban történt (egy évig tartó) esztergomi érseké váló kinevezése és következményei vitatott kérdései kapcsán vonult be.

Személyiségét és tevékenységét csakis a konkrét történelmi kor eseményei és szellemisége ismeretében ítélni lehet meg.

A kor, amelyben élt, az Osztrák Császárság késő jozefinizmusnak nevezett időszaka. Ebben nevelkedett, lett püspök, ebből érthető meg királytisztelete. Ő azonban eltávolodott az addigi államegyház modelltól, az

Egyház küldetését a hívek lelki gondozásában látta s abban, hogy az egyháznak fel kell karolnia a szükségét szenvedő hittestvéreit és felebarátait. Szorgalmazta – társadalmi helyzetüktől függetlenül – a hívek nevelését, s azt vallotta, hogy a katolikus társadalmi tanítás egyik legfontosabb szempontja a szegényekről, elnyomottakról, hátrányos helyzetűekről való gondoskodás, ehhez pedig az Egyháznak ki kell mennie közéjük a templomból.

A mindennapi politikai kérdésekkel nem foglalkozott, a világ dolgait mindig lelki dimenziókban látta. Tanítói minőségében a hit igazságtartalmának teljes és pontos továbbadására törekedett.

A kötet írásai – melyekben esetleg apróbb átfedések adódnak az azonos források használatából eredően – részben konferenciákon is elhangzottak, természetesen nem válaszolhatnak minden vele kapcsolatos kérdésre. Csupán lényeges kérdések tisztázását segítik. Egész tevékenysége, nyomtatásban is megjelent beszédei további írások, tanulmányok tárgyát képezhetik.

Méltó és illő, hogy rá emlékezzünk halálának 150. éves évfordulója kapcsán. Elsősorban azért, mert Isten és az emberek szeretetében örök érvényű példát adott. Ez a legnagyobb ajándék, amivel szeretett egyházmezejét megajándékozta. Mindaddig, amíg lesznek olyan hősiek lelkek, akik példája szerint tudnak imádkozni, dolgozni, és mindkettőben kitartani, nem féltém a Szatmári Egyházmezejét.

Szatmárnémeti,

2007. november 19. Árpád-házi Szent Erzsébet ünnepén

+ Jenő püspök

Egyház és társadalom

Hám János püspök korában

„Gyakran hallottam művészekről, hogy nem ajánlatos olyan tárgyba fogni, amelyre nézve az emberek már pártokra szakadtak, mert vagy az egyik, vagy a másik bizonyára megsértődik; a történész azonban nem zárkozhat el ez elől, hiszen ez az ő legigazibb feladata.” Leopold Ranke gondolataival Szekfű Gyula indítja így tanulmányát Bethlen Gáborról. A történész mesterséget űzők ma sem vonhatják ki magukat a múlt egyik vagy másik szeletének feltárásából, mondván, túl sok mai érdek sérülhet. Pontosan a mai vonatkozásoktól kell megszabadítaniuk tárgyukat és megtisztítaniuk a századok időközben leülepedett hordalékától. Amikor Hám János püspök korának főbb egyházi és társadalmi jellemzői kerülnek vázolásra, ezt a tényt kell szem előtt tartanunk. Azaz soha nem mai szemmel kell néznünk a püspök tetteire, hanem a kor viszonyai, lehetőségei és elvárásai alapján mérlegeljünk és értsünk. Most tehát a „legigazabb feladat” az, hogy Hám János életpályáját és döntéseit azon mozgatóerők szövedékébe helyezzük, amelyeket a 19. század első felének európai és ezen belül magyar társadalmá és egyháza határozott meg.

1789-cel Európa a forradalmak korába lépett. A viharos 19. század hosszúra nyúlt, és majd csak 1918-ban, a véres első világháborúval együtt fejeződött be. A feszültségek alapját folytonosan a szociális egyenlőtlenség képezte, amely az ipari forradalom és a gazdaság gyorsuló modernizációja miatt kiáltó ellentétekbe torkollott. Ezzel párhuzamosan erősödött az a gondolat és igény, hogy az államélet irányításába a közterheket vállalók egyre közvetlenebbül szólhassanak bele. Ez a század tanúja továbbá a modern nemzetek születésének és kiteljesedésének, de első egymásba-feszülésének is. E folyamat legfontosabb következménye, hogy a középkorból örökölt birodalmak szervezetét lassan, de feltartóztathatatlanul, kikezdte

a nemzetállamok kialakulása. Mindezen ellentétes érdekek heves és véres konfliktusokhoz vezettek, máig be nem gyógyuló sebeket okozva az európai nemzetek kollektív emlékezetében.

Különösen nehéz volt az egyházak helyzete ilyen komoly ellentéteket felhalmozó korban és még inkább nehéz volt a katolikus egyházé, amely több európai országban, köztük leginkább a Habsburg korona-tartományokban és az ide kapcsolt Magyar Királyságban speciális állami szerepet is betöltött, mintegy államegyházként funkcionált. A legnagyobb kihívást a katolikus egyház számára mégis azok a szellemi irányzatok jelentették, amelyek az előző század felvilágosodásának örököseként meghatározták a 19. század emberének gondolkodását. A ráció és a hit elválásával előbb a műveltebb felső rétegek, majd, a 19. század során egyre fokozódó mértékben, a köznép is eltávolodott az egyház számukra kiüresedő formáitól. A világiasodás nem minden esetben jelentett formális szakítást az egyházzal, inkább csak vallási közömbösséget, a szellemi és lelki kötelek fellazulását. A lelki táplálék iránti igény ugyanakkor folyamatosan jelen volt e korban és olykor nemvárt mértékben, spirituális mozgalmak és az újonnan alapított neoprotestáns közösségek formájában, kérdőjelezte meg az egyház szerepét, vagy éppen létjogosultságát.

A katolikus egyháznak tehát a világiasodás Szküllája és az intenzív lelki élményeket nyújtó mozgalmak Kharüdisze között kellett kétezer éves küldetését a 19. század embere számára is elfogadható módon megfogalmaznia. Erre az általános feladatra a részegyházak, a helyi társadalmi adottságoknak és állami viszonyoknak megfelelően, eltérő hangsúllyal, bizonyos időbeli eltéréssel és esetenként részben eltérő megoldásokkal válaszoltak. Az egyik adódó válasz mindenesetre a vallás individuális formáinak erősítése, az átélt és elmélyített hit. Nemcsak a nem-keresztények megtérítése vált tehát feladattá, hanem a csupán formálisan katolikusok hitének elmélyítése is. Ebbe a vonulatba illik bele Hám János püspök imádkozó, mélyen vallásos habitusa és egyházszervező tevékenysége.

A hit és az egyházszervezet megújításának kérdésén túl a katolikus egyház, mind egészében, mind a részegyházak révén, kénytelen volt állást foglalni a fellángoló szociális, nemzeti és politikai konfliktusokban. A 19. század elején a katolicizmus tulajdonképpen csak európai egyház volt, hívei-

nek 90%-a, mintegy 100 millió lélek, az öreg kontinensen élt. E lélekszám negyede Franciaországban, míg másik negyede a Habsburg Birodalom országaiban, ezen belül a Magyar Királyságban élt. Ezek a számok is mutatják, hogy a két országban bekövetkező fejlemények, elsősorban a két állam és az egyház viszonyának két eltérő modellje mennyire meghatározó volt a katolikus egyház egészére. Franciaországban a forradalom során az egyház elvesztette birtokait, és hajdani helyzetét a restauráció sem tudta visszaállítani. Elveszett továbbá az állam támogatása is, cserében gyengült kontrollja, ha teljesen nem is szűnt meg. Ilyen körülmények között a francia egyház a lelkipásztorkodásra és a hit megújítására helyezte a hangsúlyt, így több lelkiségi mozgalom kiindulópontjává vált.

A Habsburg tartományokban az egyház a hívek megtartása és a szervezés terén jelentős támogatást kapott az államtól. De egyúttal lényeges elvárás is kialakult vele szemben: az egyház egyik fontos funkciója az államberendezés, ezen belül legfőképpen az uralkodóház legitimálása lett. A 18. század örökségeként tovább élt azonban az államegyház modellje, amelyben a jozefinizmus eszméjének hatására az egyházat az állam egy ügyosztályának tekintették, amely elsősorban az alattvalók erkölcsi nevelését látja el és lojalitását kell biztosítani. Ilyen összefüggésben a papoknak az állami szándékok szócsöveivé kellett válniuk. Ezen túlmenően, az egyház nevelő munkája és karitatív tevékenysége – a szegények ellátása, az árvák és az öregek gondozása, valamint a betegek ápolása – kiegészítette, sőt pótolta az állam ilyen irányú kötelezettségeit. Az uralkodó elvárásait egyházalapító és szervező elődeinek érdemeire való tekintettel fogalmazta meg, ilyen szempontból Magyarországon Szent István király példája volt a kiindulópont.

Európa nyugati országaihoz, de a Habsburg korona-tartományokhoz képest is igen elmaradott fejlettségű Magyarország legégetőbb problémája, a 19. század első felében a felzárkózás és a modernizálás volt. A magyar társadalom elitjének elképzelései egyre szélesebb nemzeti érdekeket is felöleltek, azonban egyre inkább elváltak az uralkodóház központosító és uniformizáló törekvéseitől, annak ellenére, hogy a kitűzött cél, Magyarország fejlesztése, mindkettő számára ugyanaz volt. Az uralkodóház által kezdeményezett, felülről jövő, lassúbb ritmusú modernizáció egyre kevésbé elégítette ki a magyar kívánalmakat, annál is inkább, mert ez többször né-

metesítő szándékkal is társult. A felgyülemelő feszültségek készítették elő az 1848-ban bekövetkező forradalmat, amely viharos ütemben ültette gyakorlatba a reformkor célkitűzéseit.

A reformkori küzdelmekből a jelentős politikai befolyással bíró egyház sem maradhatott ki. A társadalom legfelsőbb rétegéhez tartozó főpapok nagy birtokokkal és jelentős jövedelmekkel rendelkeztek, valamint hivatalból a felsőház tagjai is voltak. Nagy hagyománya volt, hogy a magyar főpapok jelentős állami funkciókat töltöttek be Bécsben, gyakran az uralkodók legfontosabb tanácsadóinak számítottak. Az uralkodóház bizalma ugyanakkor a már mondott elvárásokkal és az állam által meghatározott szerep betöltésével járt. Mindez nem volt önmagában ellentétes az egyház céljaival, hiszen a nevelés, a karitatív tevékenységek, de még a betegápolás is hagyományosan egyházi feladatnak számítottak, nem beszélve a katolikus uralkodó iránti hűség biztosításáról. A világegyház általános krízise, a már jelzett világiasodás folyamata azonban a magyar egyház helyzetére is hatással volt és a megoldások keresésében az állami elvárások és feladatok egyre inkább tehernek bizonyultak.

A magyar reformtörekvések és a bécsi udvar politikája közötti ellentétek csak a válságot erősítették. A magyar kultúra letéteményeseként és fontos nemzeti ereklyék őrzőjeként az egyház sem zárkózhatott el a nemzeti követelések támogatásától. Pozíciói és vagyona védelmében, valamint a Bécsben elvárt lojalitás miatt ugyanakkor nem is azonosulhatott maradéktalanul azokkal. A reformkor folyamán tehát, a püspöki kar, több katolikus arisztokráciával együtt, köztes szerepre kényszerült. Hám János püspök, a főrendiház tagjaként, ilyen értelemben inkább passzív magatartást folytatott, leginkább egyházi ügyekben szólalt fel. Lekötötték egyházmegyéjének kérdései, amelyek – nem csak a viszonylag új alapítás miatt – valóságos missziós munkák igényeltek. A forradalom vívmányait ugyanakkor a többi püspökkel együtt elismerte. Az esztergomi érseki székebe való kinevezése kompromisszum eredménye, mutatja, hogy – ideig-óráig – bírta mind az uralkodóház, mind a nemzeti kormány bizalmát. A kényszerből vállalt hivatalnak a legjobban próbált megfelelni, nem kizárólag rajta múlt, hogy a Honvédelmi Bizottmány szemében túl konzervatívnak és Habsburg-hűnek, ugyanakkor Bécs szemében túl forradalmárnak tűnt. Ahogy kényszerből vállalta hivatalát, úgy a forradalom leverése után kényszerből kellett

megválnia az érseki széktől, sőt megtorlással is megfenyegették. Végül viszatérhetett Szatmárra, püspöki hivatalába.

Élete utolsó évtizedét Hám János Szatmáron, egyházmegyéje szervezésével töltötte. A forradalom, az azt követő visszarendeződés is bizonyították számára, hogy a katolikus egyház meg kell szabaduljon az állam gyámkodásától, még az esetleges támogatások elvesztése árán is. A jozefinizmus szellemében nevelkedett püspök ekkorra már eltávolodott az államegyház modelljétől. Nem tartotta jogosnak az állam közvetlen beavatkozását az egyház ügyeibe és főképpen azt, hogy a szószéket politikai célokra használják fel. A Bach-korszak nyomasztó légkörében ez nem kis bátorságra vall. Püspöki feladataiban így a politikai szerepvállalás teljesen háttérbe szorult, helyette a hívek lelki gondozása, az egyházszervezet erősítése került. Alapítványai és építkezései révén kiteljesítette azokat a lehetőségeket, amelyek révén az egyház elláthatta hagyományos világi feladatait: a szegények gondozását, a betegek ápolását és a nevelést. A lelki gondozáson túl így kívánta közelebb hozni egyházát híveihez. Az általa alkalmazott egyházkormányzati modell sikerét a kor világegyházában való elterjedtsége mutatja legjobban.

Hám János püspök életét csak a kor viszonyrendszerében értékelhetjük, figyelembe véve az akkor rendelkezésére álló eszközöket. Mindez azonban csak a keret, amely körülrajzolja azt az egyéniséget, aki a kor kérdéseire adott válaszait mindenkor hitével összhangban hozta. Döntéseiben és cselekedeteiben ez volt a vezérfonal, a mérce és a végső érv. Ebből a szempontból pedig a halandó nem lehet bíró.

Irodalom

Adriányi Gábor: *Az egyháztörténet kézikönyve*. Budapest, 2001.

Hegedűs András - Bárdos István (szerk.): *Egyház és politika a XIX. századi Magyarországon*. Esztergom, 1999.

Hermann Egyed: *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*. München 1973.

Szántó Konrád: *A katolikus egyház története*. I–II. Budapest, 1985.

Katus László: *A magyar katolicizmus a 18–19. században*. In: *A katolikus egyház Magyarországon*. Szerk. Somorjai Ádam – Zombori István. Bp. 1991.

Hitélet és egyházkormányzat

Helyzetkép

Hám János egri kanonokot 1827. május 25-én nevezték ki az akkor már több mint egy éve püspök nélkül levő Szatmári Egyházmegye élére. Elődje, Kovács Flórián 1825-ben hunyt el. Szentelése közel egy évvel kinevezése után, 1828. március 16-án történt az egri székesegyházban. Egy hónappal később, 1828. április 15-én vette át hivatalosan az egyházmegye kormányzását. Ekkor az egyházmegye híveinek száma 74 492 volt. A püspöki székvárosban 1340 római katolikus élt. Az egyházmegye területén 73 plébánia volt, és három szerzetesi közösség működött: piaristák (Nagykárolyban és Máramarosszigeten), minoriták (Nagybányán) és ferencesek (Kaplonyban és Nagyszőlősen).

A Szatmári Egyházmegye kifejezetten szegény egyházmegye volt, mivel – új alapítású egyházmegye lévén (1804) – még hiányoztak az egyházmegye anyagi biztonságát képező források. Az első szatmári püspökök (Hám Jánossal bezárólag) a nagyváradai egyházmegye területén található Szentjobbi apát címet és ennek javadalmát is birtokolták, ez volt a jövedelmük kiegészítése. Az egyházmegye szánalmas anyagi helyzetét bizonyítja, hogy Hám János második elődje, Klobusiczky Péter olyan kölcsönöket vett fel a rászoruló szatmári lakosok megsegítésére (akiket az 1809. évi pénzromlás, a Szamos 1816-os áradása és az 1817-es szárazság teljesen ellehetetlenített - nagyon sok volt az éhhalál), hogy el kellett őt egy gazdagabb egyházmegyébe helyezni - kalocsai érseknek -, hogy adóságait megfelelő bevételekből törlessze.

A korabeli magyar katolikus egyház helyzetét jól szemlélteti a bécsi nunciusnak, Michele Viale Prelának (aki tíz éven keresztül, 1845-1855 között

volt a Szentszék képviselője a monarchia területén) a magyar püspökökről 1852-ben megfogalmazott nyilatkozata: „1848 előtt a magyar klérus igen messze volt attól, aminek lennie kellett volna. A püspökök püspökségük gazdag jövedelmével foglalkoztak, s minthogy a felsőtábla tagjaiként részt kellett venniük az országgyűlésen, sokszor két-három éven át távol voltak egyházmegyéjüktől, s politikai ügyekkel voltak elfoglalva, elfeledkezve arról, hogy apostoli küldetésük a hívek lelki gondozása. A régi rendszerben a püspökök túlságosan el voltak foglalva politikai ügyekkel, s egyházmegyéjük igazgatását többnyire helynökeikre hagyták, akik nem mindig voltak alkalmasak arra, hogy eleget tegyenek azoknak a feladatoknak, amelyek egy püspökre hárulnak. Ennek eredménye volt a papság hanyagsága és a nép hitéletének megromlása. Magyarországon nagyon sokat kell tenni a hön áhitott vallási újjászületés érdekében, s el kell ismerni, hogy ilyen vállalkozás nem napok, hanem hosszú évek munkája lesz.”

Az általános helyzetet Szatmár esetében tetézte a város szomorú állapota. A szatmári egyházmegye vezetésének átvételekor Hám János a hitélet megszervezése és irányítása tekintetében az első és legfontosabb feladatának a személyes példaadást látta. Azt, hogy példát kell mutatnia mind a hívek, mind a papság számára.

A jó példa megmutatkozott életvitelében. Szigorú napirendi program szerint élt: reggel korán kelt, hajnali négy-öt óra táján, napját imádsággal és korán bemutatott szentmisével kezdte. Reggel nem étkezett. Kilenc órákor munkatársaival közösen végezték a zsolozsmát, majd az irodai ügyintézés rendezte. A déli órában fogadóórát tartott, ahol bárki megjelenhetett előtte. Az ebédje egyszerű volt, bort és kávé nem fogyasztott. A böjti időszakokat szigorúan megtartotta, és ezt híveinek is szorgalmazta. Három órákor a munkatársaival újra a zsolozsmát végezte. Szabad idejében szobájában, vagy a kertben imádkozott – előszeretettel végezte a rózsafüzért vagy elmélkedett. Keddi és csütörtöki napokon meglátogatta az irgalmasrendi szerzeteseket a kórházban, ill. a nővéreket a zárdában. Ritkán vacsorázott, és késői órában feküdt le.

Püspöki hatalmának meg kellett nyilvánulnia tanításában. Hám János tanította a rábízott híveket és egyházmegyéje papjait. Sok szentbeszédet tartott a Székesegyházban. Szentbeszédeit mindig gondosan készítette elő (ezeket későbbi utóda, Meszlényi Gyula püspök három kötetben adta ki).

Hám János püspöki címere

Beszédeiből kitűnik a Szentírás és a szenthagyomány ismerete, azokból gyakran merít, hogy ezáltal a hallgatósága hitéletét és hitbeli ismereteit elmélyítse.

Tanításában törekedett arra, hogy minden embert megszólítson, ugyanakkor tisztában volt azzal is, hogy ugyanazzal a beszéddel minden emberre nem lehet egyformán hatni. Ezért hangsúlyozza, hogy az emberekkel egyéni módon kell foglalkozni, társadalmi szerepüknek és felfogóképességüknek megfelelően. Erre törekedett a Székesegyház plébánosaként is, ugyanis 1841-1842 között a Székesegyház plébánosi feladatait is ellátta. Minden vasárnap reggel 6 órakor szentmisét mutatott be, elsősorban a vá-

rosi cseléd lányok részére, akiket beszédeivel célirányosan nevelt. Mindenki számára volt mondanivalója, mindenkivel éreztetni akarta, hogy fontos az egyháznak.

Első főpásztori levelében kifejezte óhaját, hogy a hívek lelki javát a papság együttműködésével akarja előmozdítani. Felhívta papjai figyelmét arra, hogy papi hivatásukat csak akkor tudják maradéktalanul betölteni, ha buzgók, szent életűek. Ugyanakkor papjaitól elvárta, hogy képzetek és a tudományok kedvelői legyenek, mert a tudatlan pap a nép vesztét okozza. Nem érdemli meg a lelkipásztor nevet az, aki nem tudja tanítani a rábízottakat. Az igazi tudomány sohasem lehet önelégült, mert minél többet tanul a pap, annál inkább érzi, milyen horizontok nyílnak meg még előtte, mennyire keveset tud.

Nemcsak a nuncius látta az egyház gondjait – a korábbi idézet alapján –, felismerte ezeket Hám János püspök is.

Minden egyes embernek törekednie kell a jó hírnévre, de különösen törekednie kell a püspöknek és a papnak, nekik ugyanis személyes példájukon keresztül is ki kell vívniuk a maguk számára mások megbecsülését, csak így hallgatnak tanácsaikra, csak így követik példájukat. Hám János mindezt el is érte: halálakor az egész város (és nem csak a katolikusok) felhagy mindennemű szórakozással, és gyászt tartanak, „mert Szatmárnak nagy halottja van!”

Hám Jánost életrajzírói úgy mutatják be, mint aki már gyermekkorától kezdve különböző ájtatosságokon keresztül erősítette hitét. Nyilvánvalóan a hagiográfiai irodalom stílusát fedezhetjük fel mindezekben, de ugyanakkor rámutatnak arra, hogy ezek az ájtatosságok számára milyen fontosak voltak, és ezt a lelki kincset óhajtotta egyházmegyéjével is megosztani.

Saját hitéletéből kiindulva, a Boldogságos Szűz Mária tiszteletének elterjedését szorgalmazta. Ő már tizenöt évesen belépett a „Boldogságos Szűz Mária társulatába” és önmagát az égi édesanya oltalmába ajánlotta. Szatmári püspökként sikerült neki vidéken is elterjeszteni a Mária-ájtatosságokat. A Szent Szűz Szeplőtelen Fogantatásának tiszteletére építtette és szentelte az Irgalmas Nővérek templomát, a Zárdatemplomot. Noha az egyházban csak 1854-ben lett hittétel, dogma a Szűzanya Szeplőtelen Fogantatása, ő már 1846-ban erre a titulusra szentelte fel a hat év alatt felépült templomot.

A szatmári püspöki palota korabeli felvételen

Szorgalmazta, hogy a rózsafüzért a vasárnapi vecsernye után imádkozzák az egyházmegye templomaiban.

Nepomuki Szent János napjára készülődve, nagy népszerűségnek örvendett Szatmárnémetiben a nyolcaddal egybekötött ájtatosság. Ebben az időben a szentnek az Eötvös (ma Cuza Vodă) utcában kisebb kápolnája volt, amelyet később az utca szabályozása alkalmával lebontottak. Nepomuki Szent János tisztelete az egyházmegye több területén is elterjedt már Klobusiczky Péter püspöksége idején, erről tanúskodnak a tiszteletére emelt kápolnák (különösen a sóbányák környékén, de Mezőpetriben is).

Az elsőáldozás méltó megünneplését szorgalmazta, mert tudta, hogy a gyermekek lelkében, mily mély nyomot hagy az Oltáriszentségben jelen lévő Jézussal való első találkozás. Az elsőáldozás ünnepét a húsvét utáni 4. vasárnapra tétette.

A halottak napjára való illő megemlékezést is kérte papjaitól és híveitől. Elrendelte, hogy halottak napja előtti napon a Székesegyházban, másnap pedig a temetőkápolnában végezzenek szentbeszéddel egybekötött szertartást az elhunytak lelki üdvéért.

Nagyböjt minden péntekén a Kálvária templomban keresztúti ájtosságokat vezetett be, ilyenkor szentbeszédet is mondtak.

A Székesegyházban minden nagyböjti vasárnap délutánján szentbeszéd hangzott el, ekkor szentségkitétel is volt. A prédikációk nagy részét ő maga tartotta.

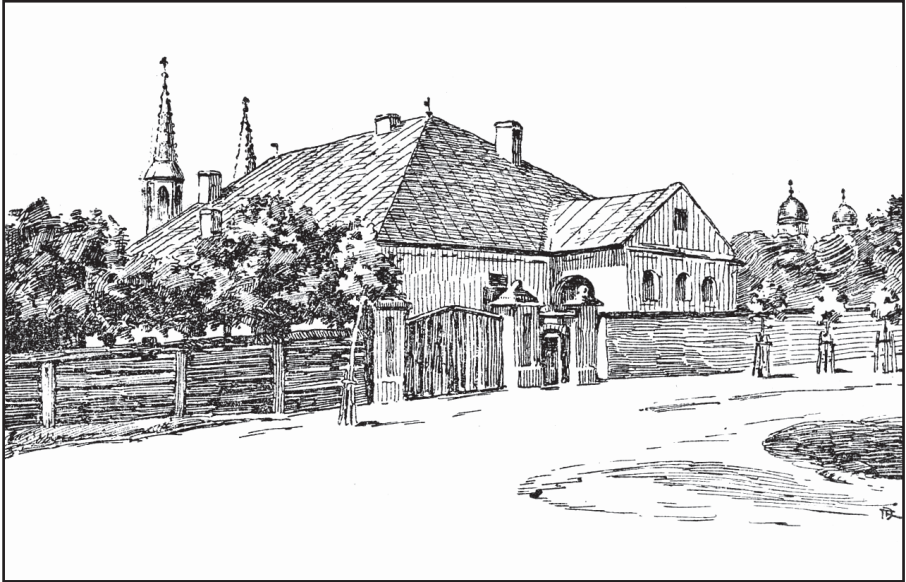
Manapság számunkra ezen ájtosságok közül sok természetesnek tűnik, de nem így volt Hám János püspökségének kezdetén. Az ő buzdítása és életpéldája nagyban hozzájárult, hogy ezek az ájtosságok az egyházmegyében meghonosodjanak és jó részük máig fennmaradjon.

Figyelmét a kisebbségek nyelvére is fordította. Papjait buzdította, hogy legyenek jártasak a német nyelv ismeretében (az egyházmegye esperesi kerületei közül a hívek létszámát tekintve a Nagykárolyi esperesség a legnagyobb, ahol zömében sváb nyelvet beszélő katolikusok laktak). Ő maga nem beszélt tökéletesen németül, de ha szükséges volt, német nyelvű szentbeszédet is vállalt.

A püspöknek külön gondja volt Szatmár városára. Arra törekedett, hogy itt a hívek lelki ellátását minél jobban biztosítsa. Tervbe vette egy új templom építését (a mai Szent János templom), amelyet a ferences szerzetesekre óhajtott bízni. A kolostor el is készült Hám János életében, de a templomot nem tudta felépíttetni és a szerzeteseket sem tudta a városban letelepíteni. Mindezek csupán később valósultak meg. A város katolikus növekedésében komoly sikereket ért el: míg 1814-ben 1212 katolikus élt Szatmárnémetiben, addig 1828-ban már 1340, 1858-ban pedig 2400.

Fontosnak tartotta, hogy a hívek számára nemcsak a városban kerüljenek elérhető közelségbe a lelkészek, hanem a város környékén (az esperesi kerületben) is. Ezzel egyházmegyéjének központjában a katolikus hitet akarta megerősíteni. Ezért a székesegyházi esperesség nyolc plébániáját átszervezte, három újat alapított: Lázáriban, Nyírcsaholyban és Pusztadoboson.

Gondolkodása nem volt azonban csak Szatmár-központú. Jól látta, hogy a Beregi főesperesség az egyházmegye csaknem legkisebb létszámú főesperessége. A város korábban a vidék hitéletének hordozója volt, számos kolostorral. A kolostorok idővel megszűntek, a város temploma pedig romokban hevert, a katolikusok száma csekély volt (617). Ezért Beregszászon templom felújítását szorgalmazza és az esperességben egy új plébániát is alapított (Márokpapi, 1836). Munkája nem volt eredménytelen. Harminc-

Hám János lakása (a jezsuiták egykori háza)

éves püspöki tevékenysége időszakában ebben a főesperességben növekedett arányaiban leginkább a hívek száma, közel 50 %-kal (6649 - 9260).

Hám János püspöki tevékenysége idején számtalan egyházi épület került tető alá. Ő mindezeket csupán eszközöknek tekintette, hogy az igazi építkezést a lelkekben végezze.

A püspök jól látta, hogy számos helyen szükséges új templomokat építeni. Így épültek ebben az időszakban új templomok: Székesegyház (átalakítás 1837), Lázári (1838), az Irgalmas-rendiek kápolnája (1839), Sárosoroszi (1839), Szatmárcseke (1841), Pusztadobos (1841), Kálvária (1844), Zárda-templom (1846), Császlóc (1846), Beregszász (1846), Nántú (1850), Mezőkászony (1850), Temető-kápolna, Püspöki kápolna, Nagyszőlősön a teljes átalakítás. Számos templom renoválását, kisebb-nagyobb javítását is támogatta.

Hám János püspöksége idején új plébániaépületek készültek: Szatmárcsekén, Szamosdarán, Lázáriban, Pusztadoboson, Nyírcsaholyon, Márokpapin, Sárosorosziban, Nántún, Zalacskán, Csicseren, Császlócon, Mérken, Borsabányán, Vitkán, Zajtán, Mezőkászonyban, Fancsikán, Nevet-

lenfaluban, Dobóruszkán. A plébániák mellett iskolákat is szervezett a főpásztor.

Hám János új plébániákat alapított: Sárosoroszi (1829), Aknaszlatina (1833), Mérk (1834), Borsabánya (1835 - újr alapítás), Márokpapi (1836), Lázári (1838), Csomaköz (1840), Császlóc (1841), Pusztadobos (1843), Felsőremete (1847), Remetevasgyár (1848), Nagyzalacska (1848 - újralapítás), Nántú (1850), Turjaremete (1854), Munkács-kápolna (1855), Nyírcsaholy (1857).

Hám János püspöki tevékenységének végén a következő volt a plébániák esperesi kerületenkénti beosztása (zárójelben a plébániák alapítási éve, ill. a hívek száma a filiákkal együtt; az adatok az 1858-as szatmári sematizmusból származnak):

Székesegyházi főesperesség

Szatmári esperesi kerület (12): Székesegyház (1687; 2579), Szatmárcseke (1841; 591), Csenger (1732; 619), Szamosdara (1739; 203), Fehérgyarmat (1750; 554), Jánk (1750; 612), Lázári (1838; 333), Nyírcsaholy (1857; 909), Papos (1822; 221), Pusztadobos (1843; 531), Vitka (1757; 480), Zajta (1793; 842). Összesen: 8474.

Nagykárolyi esperesi kerület (10): Csanáros (1711; 979), Csomaköz (1840; 710), Mezőfény (1620; 989), Kálmánd (1804; 589), Kaplony (1719; 674), Mezőpetri (1743; 1280), Mérk (1834; 867), Nagykároly (1724; 4713), Szaniszló (1799; 770), Vállaj (1750; 885). Összesen: 12 456.

Erdődi esperesi kerület (9): Alsóhomoród (1781; 1260), Barlafalu (1785; 495), Krasznabéltek (1724; 1252), Erdőd (1720; 1777), Nagymajtény (1724; 1.369), Nántú (1850; 243), Sándorfalu (1779; 811), Szakasz (1816; 436), Töketerebes (1789; 509). Összesen: 7558.

Nagybányai esperesi kerület (8): Felsőbánya (1719; 3126), Fernezely-Felsőkohó (1790; 338), Giródtótfalu (1692; 105), Józsefháza (1807; 493), Láposbánya (1769; 724), Nagybánya (1780; 2803), Sárköz (1800; 974), Szinérváralja (1753; 1051). Összesen: 9414.

Beregi főesperesség

Beregi esperesi kerület (8): Bárdháza (1773; 510), Beregszász (1722; 1594), Felsőschönborn (1790; 905), Márok (1836; 865), Mezőkaszony (1750; 597), Munkács (1712; 4256), Munkácskápolna (1855; 224), Sárosoroszi (1810; 307). Összesen: 9260.

Máramarosi főesperesség

Szigeti esperesi kerület (10): *Aknasugatag* (1789; 1370), *Aknaszlatina* (1833; 811), *Bocskó* (1796; 965), *Borsabánya* (1835; 425), *Felsővisó* (1790; 1472), *Kobola-Pojána* (1786; 628), *Kőrösmező* (1785; 679), *Rahó* (1791; 737), *Rónaszék* (1730; 1.060), *Máramarossziget* (1730; 2961). Összesen: 11 108.

Husztai esperesi kerület (5): *Dombó* (1778; 101), *Huszt* (1765; 1360), *Técső* (1780; 675), *Németmokra* (1775; 727), *Visk* (1782; 511). Összesen: 3269.

Ugocsai főesperesség

Ugocsai esperesi kerület (6): *Fancsika* (1757; 854), *Királyháza* (1728; 439), *Kökényesd* (1747; 301), *Nevetlenfalu* (1790; 317), *Tiszaújlak* (1735; 1069), *Túrterebes* (1743; 1293). Összesen: 4273.

Ungvári főesperesség

Felsőungi esperesi kerület (10): *Felsődomonya* (1727; 1230), *Felsőremete* (1847; 584), *Jenke* (1810; 1185), *Nagyberezna* (1801; 467), *Nagyzalacska* (1848; 855), *Szerednye* (1805; 1380), *Tiba* (1750; 2052), *Turjaremete* (1854; 662), *Ungvár* (1715; 2744), *Vinna* (1738; 1277). Összesen: 12 436.

Alsóungi esperesi kerület (8): *Császlóc* (1841; 693), *Csicser* (1780; 595), *Dobóruszka* (1601; 1130), *Órdarma* (1752; 1439), *Kiskapos* (1815; 551), *Kisráth* (1717; 1106), *Pálóc* (1730; 2049), *Szenna* (1718; 1197). Összesen: 8760.

Az egyházmegye híveinek összlétszáma: 87 008, lelki gondozásukról 86 plébánia gondoskodott.

Hám János püspöki tevékenysége kezdetétől törekedett arra, hogy a városban és az egyházmegyében megoldja a nőnevelés kérdését. Jól tudta, hogy a jövő édesanyák a hit első számú továbbadói családjukban gyermekeik számára. Ezért törekedett olyan szerzetesrend meghonosítására, amely kiemelten a leánynevelés kérdésével foglalkozik. Ebben a törekvésében segítségére volt papja, Gonczeczky János. Gonczeczky tábori lelkész volt, és értesült arról, hogy Leonhard Mihály tábori püspök hajlandó anyagiakkal támogatni egy leánynevelő intézet felállítását, ahol elsősorban a katonaapák leányait óvnák meg a laktanyai élettől. Hám János és Leonhard Mihály püspökök összefogása alapján sikerült Szatmárra telepíteni a Páli Szent

Vincéről nevezett Irgalmasrendi Kongregációt, amely (más feladatokkal együtt) vállalta a leánynevelés kérdését.

A fiúnevezés nevelését sem mellőzte. Fontosnak érezte támogatni és felkarolni azokat, akik társadalmi helyzetüknél fogva hátrányos helyzetben voltak, akik számára a továbbtanulás lehetősége anyagilag nagyon korlátozott volt. Ezért alapított számukra konviktust, és ennek működtetéséhez alapítványt. A püspök a konviktus irányítását egy férfi szerzetes-rendre kívánta bízni. Tárgyalt a jezsuita, a redemptorista, a lazarista és a melchitarista renddel, végül a jezsuita rend telepedett meg Szatmáron, de ők is csak a püspök halála után.

A püspöknek gondja volt a város szegényeire és betegeire. A betegellátást az Irgalmasrendi szerzetesek letelepítésével tudta megvalósítani, akik számára kórházépületet biztosított.

Az egyházmegye különböző intézményeinek zavartalan működésére alapítványokat hozott létre. A szent életű főpásztor tudta, hogy nemcsak alapítani kell, hanem biztosítani kell azok későbbi zavartalan működésének a feltételeit is. Amikor egyházmegyéjét átvette – mint fentebb már említettük –, az csekély anyagi forrásokkal rendelkezett, ezért saját jövedelmét önmagára csak a legcsekélyebb mértékben fordította, és minden megtakarított összeget egyházmegyei célokra ajánlott fel. Mindezt jól tükrözi saját feljegyzése: *„Mindjárt kormányzásom kezdetén észrevehetem, mily nagy az aratás itten; mennyi kívánni való van itt; mennyi költségre van szükség ahhoz, hogy bármi keveset is lehessen tenni! Fogadást tevék, hogy a legegyszerűbb, a legtakarékosabb életet, minőt állásom tisztisége csak megenged élni, a gazdaságot szorgalmasan vezetni és mindenemet, a mim van, vagy amit jövedelmem fölöslegéből félre fogok tehetni, egyházmegyei alap létesítésére fogom fordítani; melynek általános és főcélja Isten dicsőségének s a hivek üdvének előmozdítása legyen. Ez általános és főcéljának részletes céllokra leendő alkalmazását és meghatározását a jövő számára hagyom fen, amely ki fogja mutatni, mit kelljen a kitűzött nagy cél elérése végett előbb, mint utóbb, minő rendben megkezdeni, teljesíteni. Jelenben és addig is csak azt tudom csupán, hogy kötelességem Istennek szünet nélkül könyörögni, segítse elő kegyelmével és áldja meg igyekezetemet és nyilatkoztassa ki nekem szent akarátát, mi kedves neki, hogy azt csekedjem.”*

A püspöki kápolna

Püspöki tevékenysége idején az egyházban és a magyarság történetében jelentős események zajlottak. Hám János püspöksége idején ünnepli az egyházmegye fennállásának 25., ill. 50. évét (amely egyúttal Hám János papi ezüst-, ill. aranymiséje). Az ő püspöksége idején, 1854-ben hirdette ki IX. Piusz pápa a Szűzanya Szeplőtelen fogantatásának dogmáját.

A magyar történelem kiemelkedő eseménye, az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc is erre az időszakra esik.

Összegzés

Hám János püspök egyházmegyéje megerősödését, növekedését, a hitélet megalapozását nem abban látta, hogy a más vallásúakat a katolikus hitre térítse, hanem a katolikusoknak keresztelt közömbös, vallástalan réteget a hit értékének megismerésére vezesse, őket meggyőződéses hívőkké, vallásukat gyakorló emberekké formálja. Nem a hódítás, hanem a szolgálat szelleme vezérelte. Ebből is érthető, hogy püspöksége idején a hívek száma nem emelkedett lényegesen. Míg az első szatmári sematizmus (1814) 56 862 katolikusról beszél, ez a szám 14 év alatt mintegy harmadával emelkedett. Hám János püspöki tevékenysége kezdetén 1828-ban (ebben az évben vette át az egyházmegyét) az egyházmegyében már 75 492 katolikus élt (vagyis 14 év alatt csaknem 20 000-rel emelkedett a hívek száma), harminc évvel később, 1858-ban (a püspök halála utáni évben) 87 008 a hívek létszáma. Harmincéves püspöki tevékenysége idején alig 11 500-zal emelkedett a hívek száma. De ennél sokkal fontosabb a hívek vallási meggyőződésének és hitéletének elmélyítése, amelyeket számokban nem lehet kifejezni. A történelmi távlat azonban ebben már segítséget nyújthat. Hám János máig élő tisztelete a hívek körében kifejezi, hogy a hit magjai kicsíráztak az emberek lelkében.

Isten Szolgájának, Hám János püspöknek igazi nagysága abban áll, hogy nem ő akarta learatni az általa vetett magvakat, hanem engedte, hogy azok az isteni kegyelem erejével csöndben növekedjenek, s a kellő időben termést hozzanak.

Szatmári építkezés és egyházművészet

Hám János püspöksége idején¹

Hám János püspöksége idején egyházmegyénkben csodálatos épületeket emeltek, gyönyörű oltárokkal, festményekkel, szobrokkal díszítették valamennyit. A minőség igényével, nagy körültekintéssel rendelt alkotások anyagi, eszmei értéke felbecsülhetetlen.

Azok a templomok, rendházak, plébániaépületek, temetőkapolnák, amelyeket Hám János építtetett, alapvetően változtatták meg Szatmárnémeti és még sok helység arculatát. Püspöksége három évtizedes időszakában kiemelkedő alkotók, műhelyek sora dolgozott a Szatmári Római Katolikus Püspökségnek: építészek, festőművészek, dekorátorok, szobrászok: így Tischler Albin, Ybl Miklós, Hild József építészek, Mezey József, Reidler János, Pesky József, Lotz Károly, Orlai Petrich Soma festőművészek.

Úgy tűnik, hogy 150 éve közelebb volt Szatmárhoz Bécs, München, Budapest vagy Grác, mint manapság. Pedig akkoriban még nem volt félnk vasút, az első szatmári köztéri szobrot (Kölcsey Ferenc mellsobrát) ládába csomagolva, ökrös szekerekkel szállították 1864-ben Debrecentől Szatmárig.

Sokat lehetne vitázni arról, hogy a fenti alkotók által fémjelzett megvalósítások mennyire köthetők a nagy püspök nevéhez, hiszen a támogatók, támogatók bonyolult, de mégis jól működő rendszere abban a korban nehezen áttekinthető. Fontos támogató a püspök mellett például a mindenkori kegyúr, aki nem mindig főúr, nemes, hiszen kegyúri minősége lehetett mondjuk a sóbányának vagy a pénzügyminisztériumnak is.

¹ Forrásanyagaink a Szatmári Római Katolikus Püspökség 1998-2007 között készült, Muhi Sándor által kéziratoss és elektronikus formában elkészített egyházmegyei leltára. Felhasználtuk a Hám János korára vonatkozó kézikönyvek, művészeti lexikonok, folyóiratok, időszakos kiadványok, valamint a világháló adatait. A képanyagot elsősorban Fazekas József Tamás, Muhi Sándor és Melega Péter készítették, néhányat már megjelent kiadványokból vettünk át.

Kezdeményezéseik, támogatásaik korántsem elhanyagolhatók, de nehezen elképzelhető, hogy a püspök beleegyezése, jóváhagyása nélkül jelentősebb lépések történhettek az építkezések, belső díszítések terén. Egyes megrendelések (így a Kálvária templom, Zárda templom stb. építése) közvetlenül, Hám János nevéhez köthetők, annyira, hogy például az általa alapított püspöki internátus épületére vonatkozó elképzeléseit rajzban és írásban is közölte az építésszel. A vázlatok megtalálhatók az Egyházmegyei Levéltárban.

Építészek, jelentősebb alkotásaik

Tischler Albin (1810-1884), aki 32 éven át, megszakítás nélkül szolgált csanálosi híveit a falu plébánosaként, a helyiek lelki, szellemi vezetője volt, azonban elsősorban pap, aki emellett az egyházmegyében rendkívül sokrétű és hatékony építészeti tevékenységet fejtett ki.

A Tischler Albin által tervezett csomaközi templom
belső tere Mezey József oltárképeivel.

A csanálosi római katolikus templomot Tischler Albin tervein alapján építették át, bővítették ki.

A csanálosi plébános, építész (Zajtán, és egy ideig a püspökségen is szolgált) tervezte a szatmári Kálvária templomot. Ezt ma már eredeti formájában nem láthatjuk, hiszen 1908-ban teljesen átépítették.

Megtervezte a felsőbányai Kálvária-kápolnát és a római katolikus templomot, amely az egyházmegye egyik kiemelkedő megvalósítása. Ez egyben építészként Tischler főműve, amely 1848-1858 között épült. Hossza és a tornyok magassága 53 m, szélessége 30 méter. Monumentális hatását fokozza, hogy kisebb magaslaton, dombtetőn áll, karcsú tornyai már egészen távolról jól érvényesülnek.

A felsőbányai Kálvária-kápolnát Tischler Albin tervei alapján építették, 1848-ban szentelték fel.

Csomaközön is Tischler tervezte a templomot, ez 1854-56 között, tehát Hám János korában épült. Ő vezette Csanáloson a nagy tűzvész után a bővítési munkálatokat, átalakításokat is, neki köszönhető a berendezés megújítása, az új bútorzat, oltárképek rendelése, egyébként ő a tervezője a mezőpetri temetőkápolnának is.

Eddig nincsenek arról adataink, hogy Tischler képzett építész lett volna, de minden bizonnyal az volt, ugyanis nemcsak megbízhatóan, jól épített, hanem stílusa is volt. Ezeknek a stílusjegyeknek az alapján (amelyek a kor fővonulatához, a historizmushoz állnak legközelebb) épületei könnyen megkülönböztethetők és felismerhetők.

Ybl Miklós (1814. Székesfehérvár – 1891. Budapest)² a historizmus európai rangú képviselője volt, az egyházmegyében legtöbbit a Károlyi családnak dolgozott, az ő meghívásukra vállalt feladatokat Hám János püspöksége idején.

Nagykároly térségét 1834-ben hatalmas földrengés sújtotta. Több jelentősebb templom (Mezőpetriben, Nagykárolyban, Erdődön, Szatmáron stb.) súlyosan megrongálódott, a kaplonyi római katolikus templom, amelyet Károlyi Sándor építtetett a 18. században, összedőlt. Károlyi György gróf Ybl Miklóst bízta meg a Nagykároly térségében megrongálódott templomok felújításával és egy új kaplonyi templom megépítésével.

Az Ybl Miklós által felújított, toronnyal kiegészített erdődi középkori római katolikus templom.

² Elsősorban palotákat, kastélyokat, bérházakat tervezett, de az ő alkotása a Magyar Állami Operaház és Főton a római katolikus templom.

A Kalazanci Szent József templomon az 1834-es földrengés után az átalakításokat Ybl Miklós végezte, így alakult át az eredetileg barokk torony neoromán jellegűvé.

A neoromán stílusú kaplonyi templom az egyházmegye egyik legszébb építészeti megvalósítása. A román stíusból kölcsönzött elemei (párkányok, félkörös ajtó- és ablaknyílások, kettős ablakai, a bejárat feletti rózsablak stb.) harmonikus egységet alkotnak. A főpárkány felett az attikán ívsor-frízlet láthatunk. Ez tulajdonképpen a román építészetre jellemző szalagdísz.

Az épület egészen távolról felismerhető tömzsi tornyaitól, amelyek látszólagos kurtaságát két karcsú kereszt ellensúlyozza. A homlokzat ablakai, híven a romanika hagyományaihoz, lőrészerűen kicsik, keskenyek, szűknek hat a karcsú oszlopokkal övezett főbejárat is. A toronyablakok mérete a magassággal nő, a felső rész kettős ablakai a legnagyobbak. A téglapü-

let vakolatának a fugái a középkori templomok leggyakrabban használt építőanyagát, a kockaköveket utánozzák. Ugyanezt a megoldást figyelhetjük meg az ajtó- és ablakkereteknél is.

A kaplonyi templom belső tere, apszisa, kazettás mennyezete.

A kaplonyi templom az egyházmegye egyik büszkesége, amely a püspök és a kegyúr folyamatos támogatásának köszönhetően élvonalbeli festményekkel, szobrokkal, kegytárgyakkal gazdagodott.

Ybl Miklós jelentős, jól észlelhető változtatásokat eszközölt a nagykárolyi és a mezőpetri templomtornyokon is, de ezeken és más, az egyházmegyében (így Erdődön stb.) végzett javításain kevésbé érvényesül az építész stílusa, arányrendszere.

Hild Józsefet (Pest, 1789. – Pest, 1867.)³, kora egyik legnagyobb európai hírnévű építészét bízták meg a szatmári plébániatemplom székesegyházzá való átalakításával, tanúsítja ezt a Budapesten 1966-ban kiadott *Művészeti Lexikon* második kötete is.

³ Fő művei a rá maradt vagy rá bízott nagyméretű egyházi építkezések voltak. Legjelentősebb ezek között a Páczk János által félbehagyott esztergomi főszékesegyház áttervezése és megépítése (1840-től). Legegyénibb az egri székesegyház (1830–1837). Az azóta többször is átépített ceglédi ref. templom szintén az ő alkotása volt, s az ő tervei szerint kezdték építeni a budapesti Bazilikát is.

A szatmári Székese gyűház homlokzatát nagy valószínűséggel Hild József tervezte.

A teljes átalakítás Hám János püspöksége idején, 1836 körül fejeződött be. Hild a templomot főkupolával, két mellékhajóval, portáléval és két monumentális toronnyal látta el. Az átalakításoknak köszönhetően – amelyhez mintául az egri székesegyház szolgálhatott – az épület klasszicista stílusú lett, nyugodt monumentalitás és a klasszicista elemek szabad használata jellemzi. Nem volt könnyű feladata, hiszen nem új templomot tervezett, hanem egy aprócska, szerény plébániatemplomból kellett székesegyházat formálnia, alakítania. A feladat nehézségét és buktatóit akkor látjuk igazán, ha az épületet oldalról, a színház utcája felől tanulmányozzuk.

A szakemberek közül többen vitatják Hild szatmári tevékenységét, meggyőző bizonyítékokkal, tervrajzokkal, szerződések, kifizetések másolatával e sorok írója sem rendelkezik. Miért gondoljuk mégis, hogy Hild dolgozhatott Szatmáron? Szatmár a püspökség megalapítása előtt közvetlenül

Egerhez tartozott, és a kapcsolatok az önálló püspökség létrehozása után is állandóak és folyamatosak voltak. Fischer István, Hám János stb. egri kanonokok voltak, amikor Szatmár püspökévé nevezték ki őket. Valamennyi szatmári püspök, különösen az első évtizedekben, Egert tekinti példaképnek, innen várták a támogatást, a segítséget, a jól képzett és ismert szakembereket. A Székesegyház átalakításának idején Hild az egri székesegyház építésén dolgozott. Miután Szatmáron elutasították Bitthausner barokk terveit, szinte természetesnek, kézenfekvőnek, magától értetődőnek tűnik, hogy Egerhez fordulnak, vagyis az éppen ott tevékenykedő Hild Józsefhez, aki segít ugyan, de minthogy nem önálló templom építésére kéri fel, mivel a már kész épületrészek megkötik alkotói lendületét, nem vállalja a szerzőséget. Tény, hogy az épület formavilága, arányai, a ceglédi, esztergomi, egri példákkal való párhuzam, néhány kézikönyv is megerősíti ezt a feltételezést. Természetesen az is lehet, hogy Hild csak a terveket küldte el városunkba, és feltételezhetjük, hogy valamelyik munkatársa, tanítványa utazott Szatmárra. A kérdés tisztázását a püspöki levéltár anyagának rendszerezésétől és feldolgozásától remélhetjük.

Festőművészek, oltárképek, megrendelések

Mezey József (1823-1882)⁴ tehetséges festő volt, jól ismerte a szakmát, bravúrosan rajzolt, valóságghú egyházi alkotásainak, amelyek sokszor klasszikus példákból ihletődtek, van némi egyéni hangvétele is. Számos jó minőségű festménye, oltárképe van a Szatmári Római Katolikus Egyházmegye tulajdonában. Ezt annak köszönhetjük, hogy 1852-ben el kellett hagynia a fővárost, ekkor állt a szatmári egyházmegye mellé, amely – amint ezt Lyka Károly *Művészet* című folyóirata 1910-es évfolyamának hatodik számában olvashatjuk – ötven oltárképet, valamint több arcképet rendelt tőle.

⁴ A szabadságharc idején Bemmel és Petőfivel Erdélyben harcolt, főhadnagyi rangig jutott. Szatmáron, Pesten, Kolozsvárott és Nagybányán mint arckép- és oltárképfestő működött, de nevét leginkább a szabadságharc kiemelkedő alakjairól festett portréi tették ismertté. Petőfiről festett arcképe a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Arcképcsarnokában található. Petőfivel Szatmáron ismerkedett meg, a csengeri származású, de városunkban lakó Riskó Ignác mutatta be a költőnek. Szemevilága elvesztése (1863) vetett véget művészi pályájának, utolsó festményét, a nagybányai Szentháromság templom főoltárképét már más fejezte be.

Mezey József: *Borromei Szent Károly*, a máramarosszigeti templom főoltárképe.

Mezey József általában nem szignálta az alkotásait, így közülük jó néhányat a kor- és a stílusjegyek, valamint a plébániák történetét megörökítő *Historia Domusok*ban talált feljegyzések alapján sikerült azonosítani.

Hét oltárképet készített a nagybányai Szentháromság plébániatemplom számára: a Szent Péter, Szent István, Szűz Mária, Nepomuki Szent János, Szent Kereszt, Loyolai Szent Ignác oltárok oltárképeit, valamint a főoltárképet. Az utóbbit a festő megvakulása miatt állítólag Törökfalvi Papp Zsigmond fejezte be.⁵

Nagy valószínűséggel Mezey József munkája a nagybányai Nepomuki Szent János oltárkép, s a hasonló, szinte ugyanolyan Csomaközön és Szaniszlón is. Erre utal a festmények kora, mérete, a stílárius jegyek, a köztük lévő hasonlóság: lényegében ugyanazt az oltárképet három példányban készíttette el.

⁵ Nagybányán ezt a történetet másképp ismerik.

Mezey József: *Loyolai Szent Ignác*, a nagybányai Szentháromság templom oltárképe.

Pályája során Mezey állítólag kilenc Immaculata-t, Szeplőtlenül fogantatott Szűz Máriát készített, ebből egy – Szentgyörgyi Jordán Károly kanonok 1915-ös kéziratos leltára szerint – 1855-től a Székesegyház szentélyében állt. 1990-től 2007-ig a püspöki kápolna oltárát díszítette. Ugyanilyen, de lényegesen rosszabb állapotú festménye van a művésznek a csomaközi templom sekrestyéjében, valamint a nagybányai Szentháromság templom szentélyében.

Csomaközön Mezey alkotásai a Szent István oltár oltárképe, a Jézus megkeresztelése, valamint a *Pieta* című munkák.

Nagy valószínűséggel Mezey készítette a Székesegyház *Pieta* és *Golgota* oltárainak oltárképeit is. Ez csak feltételezésünk, ugyanis a festményeken nincs aláírás, velük kapcsolatos feljegyzéseket pedig nem találtunk.

Máramarosszigeten is dolgozott, itt a főoltárképet (Borromei Szent Károly) festette, de az ő munkája lehet még a templomban található három oltárkép, valamint a kolostor folyosóján látható Pieta című festmény is, amely nagyon hasonlít a Székesegyház hasonló című oltárképéhez, de annál lényegesen kisebb.

Pesky József (1795-1862)⁶ ismert és elismert művészcsalád tagja volt, több kiváló oltárképe található az egyházmegyében, Hám János püspöksége idején ugyanis számos jelentős megrendelést kapott. 1829-ben készítette el Túrterebes számára a *Mária mennybevétele* című főoltárképet, ez idővel – a bécsi restaurálási kísérletek ellenére – annyira tönkrement, hogy Tóth Gyula ennek alapján egy új képet festett. Ma ezt láthatjuk a templomban.

A túrterebesi oltárkép sikere újabb, jóval jelentősebb megrendelést eredményezett. A Székesegyház számára 1836-ban három oltárképet kellett készítenie: a főoltárképet (Jézus mennybementele), valamint a *Szent István* és a *Szent János* oltárképeket. A két mellékoltáron levő Szent István és Szent János képeket az egyházmegye centenáriuma alkalmából lecserélték, restaurálásuk után a püspöki palota konferenciatermébe kerültek, azt díszítik.

Pesky munkája a Zárda templom 1845-ben készült főoltárképe, és nagy valószínűséggel az ő munkája a Szent Vincét ábrázoló oltárkép is.

A Mezőpetri temetőkápolna számára készített, nemrég restaurált oltárképe (Jézus feltámadása) az egyik legutolsó munkája.

Pesky pontos, lelkiismeretes, olykor barokkosan lendületes, könnyed alkotásokat hozott létre. Jól ismerte az egyházi festészet klasszikus példáit, hiszen ezek között cseperedett fel, ennek ellenére sikerült kialakítania egyéni, senki mással össze nem téveszthető stílusjegyeit. Ez az egyházművészetben nagy szó, és csak a legkiválóbbak munkái rendelkeznek hasonló erényekkel.

A fenti példák tanúsítják, hogy milyen hatalmas volt a munkabírása ezeknek az alkotóknak, hiszen Budapesten, Kolozsváron és más helyről kapott megrendeléseket is teljesíteniük kellett, s a legtöbben közülük nemcsak egyházművészettel, hanem tájképek és arcképek festésével is foglalkoztak.

⁶ Az ugyancsak Pesky (Peschki) József nevet viselő freskófestő fia. Az ő fia is festő lett, Peski Edének hívták, Mezőteremen van két nagy méretű, remek festménye.

Pesky József: *Jézus mennybemenetele*, a Székesegyház főoltárképe.

Hám János püspöksége idején, **Scultéty Zoltán** tervei alapján épült fel Lázári római katolikus temploma, ebben az időszakban készíti a Székesegyház számára **Reidler János** a kupolafreskót, ezekben az években valósították meg osztrák festők a felsőbányai templom mennyezetképeit, nagyjából ebben az időben készült az oltárkép, amelynek a szerzője a kor egyik legkiválóbb magyar művésze, **Lotz Károly**.

Gerenday Antal szoborkészítő műhelye ekkor készíti el a máramarosszigeti temető több mint 20 szépen faragott, szobrokkal díszített sírelékét.

A Hám János korabeli egyházi építészet és egyházművészeti alkotások értékét, jelentőségét, kezdeményezőik bátorságát, erőfeszítéseit, igényességét akkor érthetjük meg igazán, ha minden épületet, festményt, alkotást a korabeli körülmények szemszögéből próbálunk szemlélni, mérlegelni.

A 19. század első felében befejezett szatmári Székesegyház nagyszerűségét akkor érezzük igazán, ha magunk elé képzeljük a 170 évvel ezelőtti,

Pesky József: *Szent János*, az oltárkép eredetileg a Székesegyházban állt, jelenleg a püspöki palota konferenciatermét díszíti.

döntően falusias jellegű, zsúpfedeles, alacsony házakból álló, sáros városkát, az alig 12 000 lakosú Szatmárt, amelynek akkoriban még csupán két-három emeletes lakóháza volt.

A Székesegyház ma is a városközpont kiemelkedő épülete, a 19. század elején domináns jellege megkérdőjelezhetetlen. Arányai, szobrai, ornamentikája révén annak idején egyedülálló csodának számíthatott nemcsak Szatmárnémetiben, hanem az egész térségben.

A Hám János püspöksége idején keletkezett egyházi épületek, illetőleg az ezeket díszítő művészeti alkotások megteremtői a korabeli építők, díszítőművészek élvonalához tartoztak, hiszen köztük voltak a budapesti Szent István Bazilika tervezői, **Hild József** és **Ybl Miklós**, a bazilika műalkotásainak alkotói közül **Lotz Károly** és **Than Mór**, a szobrok alkotói közül pedig **Ferenczy Béni** és **Ohmann Béla**, akinek a Szűzanyát ábrázoló szép szobra a szatmári Szent József templomban van.

Pesky József: *Jézus feltámadása*, a mezőpetri temetőkápolna oltárképe.

Hám János ismert arcképei

Összeállításunkban szólnunk kell a Hám Jánosról készült ábrázolásokról, ismert arcképekről. A püspök személyiségének – hite, elkötelezettsége, áldozatkészsége mellett – egyik jellemző vonása volt a szerénysége. Nem törekedett arra, hogy róla festményeket készítsenek.

Életében egyetlen arckép készült róla, ez eredetileg a Zárda templom tulajdonában volt, innen került a szatmári Szent János templom (Hildegárda) melletti ferencrendi kolostor folyosójára, ahonnan bevitték a püspöki képtárba, jelenleg is itt található. Szerzőjét nem ismerjük, nagyon rossz, sérült, besötétedett állapotban van, az ábrázolás minősége is hagy némi kívánnivalót maga után, eszmei jelentősége elsősorban egyedisége miatt óriási.

Ez a festmény szolgált mintául az 1999-ben készült szatmári Hám János-mellszobor (**Lakatos Pál** alkotása) elkészítéséhez is. A szobrot először a szatmári Tóth Zoltánnál, majd rövid megfontolás után a Kecskemé-

ten élő, de szatmári származású Lakatos Pálnál, a szatmári Kölcsey-szobor alkotójánál rendelték meg. Lakatos Pál, ismerve a püspök munkabírását, kitartását, először egy erőtlő duzzadó, határozott és elszánt férfi arcképet mintázta meg, amely se Carni, se Zahorai arcképeire, de Hám Jánosra se hasonlított. Sürgősen elküldtük neki az egyetlen hiteles arcképéről készült fotót, és a művész lényegében ebből értette meg, hogy Hám János egészen másképp volt erős, kitartó és elszánt, mint az emberek általában. Így született meg az a szobor, amely megítélésem szerint a legjobb az összes Hám János-ábrázolás közül, beleértve a mintául használt arcképet is.

August Carni bécsi művész 1858-ban, a püspök halála után készítette azt a színezett könyvmotort, amelyből több példány található a püspöki képtárban, a püspöki palotában.

Zahorai János⁷, a munkácsi állami gimnázium rajztanára a centenárium alkalmából festette meg a szatmári és ungvári püspököknek és elődeiknek képmásait, köztük a Hám Jánost ábrázoló olajfestményeket is, amelyekből Szatmáron a püspöki palotában, a püspöki képtárban, valamint a Zárda templomban van 3-4 példány.

A szatmári Hám János Líceum bejáratánál látható Hám Jánost ábrázoló, kis méretű, egész alakos patinázott gipszszobor szerzője ismeretlen.

Hám Jánosról készült arcképet láthatunk a Székesegyház kupolafestményén is. **Reidler János** 1836-ban készült freskóját a centenárium kapcsán végzett restaurálások alkalmával **Scheuchl Thomas**, beuroni szerzetes-festőművész egészítette ki Meszlényi Gyula és Hám János arcképeivel.

A budapesti Szent István Bazilikában is látható egy Hám János portré, **Deák-Ébner Lajos (1850-1934)**⁸ mozaik technikával készült alkotása. Az arckép az északnyugati oltártér kupolájában látható Szent Piligrin, Remete Szent Pál, Boldog Özséb arcképei mellett. A püspököt körülvevő szentek társasága azt igazolja, hogy annak idején (1905-ben készült el a teljes belső díszítés) Hám János boldoggá avatásának kérelmét milyen komolyan vették az egyházi vezetők. Az arcképet **Séd Gábor** restaurátor, egyetemi tanár újította fel 2003-ban.

⁷ Zahorai Munkácon működött 1892-ig, nyugdíjaztatásáig, főispánok és helytartók, valamint a király öfelsége, Deák Ferenc, Széchenyi István, II. Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos nagyobb arcképeit festette meg.

⁸ Kiváló képzőművész, művészeti szakíró, művészetpedagógus volt, az 1934-es kiadású, kétkötetes Művészeti Lexikon szerkesztője.

Hám János nevelői munkássága a társadalom anyagi, szellemi, lelki jobbulása érdekében

Hám Jánosnak, aki 1827-1857 között volt a Szatmári Római Katolikus Egyházmegye püspöke, életelve volt az értékek továbbvitelének kötelezettsége. Ezért törekedett mindenkor a társadalom állapota okainak megvizsgálására, a bajok orvoslása módjainak keresésére. Javulást az ismeretek terjedésétől és az emberek szellemi/lelki műveltségének növekedésétől remélt.

Életeszményének, célkitűzéseinek megismerése és megértése, konkrét cselekedeteinek elemzése és valós értékelése céljából ismernünk kell mindazokat a tényezőket, amelyek egyéniségét, személyiségét alakították, formálták, tehát családi körülményeit, iskoláit/tanulmányait, nevelőit, esetleg példaképeit. Természetesen mindezeket kora, a 18. századvég és a 19. század társadalmi körülményeinek és szellemiségének fényében, kerülve későbbi, 20-21. századi nézetek visszavetítését.

A családról, a családnak a társadalom életében betöltött szerepéről kialakult felfogása, szemlélete az egyszerű anyagi körülmények között élő iparos szüleinek többgyermekes családjában eltöltött gyermekévek alatt érlelődött. Édesapja az iparostársadalom megbecsült tagja volt, csizmadia műhelyében mesterséget tanuló legények és inasok is dolgoztak, jövedelme mégis csak a mindennapok szükségletét fedezte. A család tehát szerényen élt.

Szülei bizonyára szükségesnek tartották gyermekeiknek a polgárosodó iparos társadalom igényei szintjén történő iskoláztatását, így Jánost is hatéves korában beíratták a Gyöngyösön működő elemi iskolába, utána pedig elvégezte ugyanott a három osztályú algimnáziumot is. Testvérei visszemlékezéseiből tudjuk, hogy kedvvel tanult, képességei bizonyosága, hogy mindig osztályelső volt. Azt is megjegyezték róla, hogy nemigen volt

játékos, csatangoló gyermek, szabad idejében gyakran ment be apja műhelyébe, édesapjának ő is igyekezett segíteni (Bodnár 1903: 9). Gyöngyösön a gimnáziumnak nem volt felső tagozata, tehát az ún. humanista osztályokat csak más városban folytathatta volna, a szülők azonban úgy érezték, hogy ennek anyagi költségei meghaladnák a család lehetőségeit. Három éven át édesapja műhelyében segédkezett.

A földművesek, iparosok, polgárok lelkipásztorai, tanítói Gyöngyösön ferences szerzetesek voltak, az iskola hitoktatója, Lovassy Benedek is ferences szerzetes volt. Hám János egyéniségére, tehetségére, eredményeire ő figyelt fel az iskolában, s amikor őt áthelyezték Rozsnyóra, elvállalta, hogy magával viszi, s gondoskodik lakásáról, ruházatáról is.

Így került Hám János 15 évesen a rozsnyói gimnázium humanista tagozatára, s elvégezte a humanista tagozat első, vagyis a gimnázium negyedik osztályát. Az ötödik gimnáziumi osztályt viszont Egerben kellett végeznie, ugyanis oda helyezték pártfogóját.

A Hám családjában tapasztalt egyszerűség, szerénység jellemvonása tovább mélyült Jánosban a gimnáziumi tanulmányok alatt is, de ez kiegészült a feltétlen rendszeretettel és az állandó önművelés, tudomány szerzés készségével. A rászoruló és betegek iránti szociális érzékenységét is minden bizonnyal a ferences szerzetesek szellemisége alakította és szilárdította meg.

A gimnázium elvégzése után arra gondolt, hogy belép a Szent Ferenc-rendi szerzetesek közé, P. Lovassy Benedek azonban az egyházmegyes papi hivatás felé irányítja.

Így lett továbbtanulásának következő állomása ez Egri Püspöki Líceum¹, amelynek kétéves bölcséleti tanfolyamain tanultak az egyházi, világi és katonai pályára készülő fiatalok, majd ennek elvégzése után következett számára a teológián eltöltött négy év.

Hám Jánost 1804-ben, abban az évben szentelték pappá (március 17-én), amikor a hatalmas kiterjedésű egri egyházmegye területéből öt közigazgatási megyét leválasztva, I. Ferenc király Bécsben (március 23-án) megalapította a szatmári egyházmegyét.

¹ A kétéves bölcséleti tagozatú líceumokban a hatosztályos gimnázium végzettjei tanulhattak, készülhettek főiskolai (teológiai és világi, jogi, katonai) tanulmányok végzésére.

Hám János 1827-ben lett az ország északkeleti részén elterülő 24 815 km² kiterjedésű Szatmári Egyházmegye püspöke. Szatmár, Bereg, Ugocsa, Ung és Máramaros közigazgatási megyében 73 plébánia (és sok-sok filia) területén mintegy 75 ezer római katolikus hívő élt. A régió magyar, német, ruszin, román és szlovák etnikumú lakossága vallásilag is megoszlott. A ruszinok és a románok keleti szertartásúak (görög katolikusok) voltak, a magyarok többsége protestáns, megoszlottak a német identitásúak is (a svábok voltak római katolikusok).

Az egyházmegye területén élő lakosság közel 80 százalékát képezte a jobbágysorban élő parasztság, nyolc százalékát a püspöki székhely, Szatmárnémeti szabad királyi város és a bányavárosok lakosai, mintegy tizenkét százalék volt a nemesek és a (gyakorlatilag gazdálkodó életmódot folytató) kishemesek számaránya.

Az ország északkeleti térségében élő jobbágyok Magyarország legszegényebbjéi közé számítottak, ezen a területen minden telkes jobbágyra két zsellér jutott. A jobbágyságot szűk határok közé szorították a nagy földesúri majorságok és a Károlyi grófok uradalmi. Kiváltságokat élveztek a 18. században betelepített németek és a Károlyi Sándorral kötött alku alapján gazdálkodó svábok, és sajátos (előnyös) helyzete volt egyes román falvaknak is.

A püspökség székhelye, Szatmárnémeti, mintegy tizenegyezer lakosú város, belterületén mocsarak, a Szamos holt medrei, rendezetlen, járdák nélküli utcák, lakói alacsony házakban élő kis igényű emberek. Társadalmi összetételét tekintve a lakosság tekintélyes számát földműves zsellérek alkották, létszámuk tekintetében a polgárok és iparosok következtek. Kevés tisztviselő élt a városban. (Bura 2005: 33-34).

Lakosságának nagyobbik fele református és luteránus volt, a katolikusok számát a görög katolikusoké és az izraelitáké is meghaladta. A lakosság lelkén nyomasztólag ült a vallásháborúk korából eredő türelmetlenség szelleme. Amikor Hám János az egyházmegye püspöke lett, az iskolarendszert a II. Ratio Educationis rendelkezései szabályozták. A püspökség területén négy hatosztályos, humán tagozattal is rendelkező gimnázium működött, egy Ungváron, kettő (egy katolikus és egy református) Szatmárnémetiben, valamint Máramarosszigeten a piaristák gimnáziuma. Nagykárolyban a piaristák vezette gimnázium csak négyosztályos algimnázium volt.

Szatmárnémetiben 1804-től működött a hatosztályos gimnázium utáni tanulmányok céljából létesített kétéves tanulmányi időtartamú, bölcséleti-filozófiai tagozatú, ún. püspöki líceum, amelynek tanulói felkészülhettek a jogi vagy teológiai főiskolára, illetőleg elméleti gazdasági képzésben részesültek. (A tanulók többsége világi pályára vagy főiskolán való továbbtanulásra készült, nemcsak katolikusok, más vallásúak is látogathatták.) (Bura 1999: 168-9).

Szatmárnémetiben a püspökség megalapításakor (1804-től) Papnevelő Intézetet is létesítettek, amely 1806-tól már Püspöki Hittani Intézet néven működött.

Az egyházmegyében a vidéki plébániák területén működtek egyházi elemi iskolák, a hitoktatás ezek keretében történt. A nagyobb helységeken már két tanítós elemi iskolák is működtek.

A felvilágosodásnak a 18. századvégi Nyugat-Európából terjedő szellemisége Magyarország nemesi értelmiségében is gyökeret vert, körükben liberális, vallás-, illetőleg egyházellenes nézetek is tért nyertek.

Hám János számolt ezekkel, és az egyházmegye társadalmi viszonyaival, felekezeti összetételével is, amikor egyházmegyéjét missziós területnek tekintette/mondta. A missziós feladatot azonban nem a más felekezetűek katolikusra térítésében jelölte meg, hanem a hitben és erkölcsben meggyengült hívek megerősítésében.

Hám János nevelői munkásságának körvonalazása előtt meg kell említenünk az egyéniségére, szellemi alkatára vonatkozóan már a 19. században is megfogalmazott megállapítást: nem volt politikus alkat. A szó modern értelmezésében és alkalmazásában ez helytálló, ugyanis nem volt járatos a társadalmi élet mindennapjainak sokféle fogásában, a közélet politikai szövevényeiben, beleértve ebbe az egyháziaknak a világi dolgokban (olykor az egyházi hierarchiában) kifejtett tevékenységét is. Egészen pontosan: Hám János ezekben saját érdekből, a maga hasznára sohasem vett részt. Emlékiratai tanúsítják, hogy érzékelt és ismerte őket, a keresztény erkölcsstan szabályai és Isten törvénye szellemében ki is alakította a maga értékrendjét, zsinórmértékét a látott/tapasztalt helyzetekről, körülményekről, emberi cselekedetekről. (Scheffler János 1928)

Ismerte tehát kora társadalmának anyagi és szellemi állapotát, és azt is tudta, hogy minden jobbító szándékú változtatása csak lassú, következe-

tes munka/tevékenység eredménye lehet. Meghatározó fontosságú területe ennek a fiatalok nevelése, melynek célkitűzésében és tartalmában a hitben való megtartásukat, az egyházhoz való hűségüket és a jó hazafiságukat kell szorgalmaznia. A legfontosabb cselekvési területnek a szellemi/lelki művelődés, a kultúra és az igazi tudomány fejlődését tekintette.

Ő ezen a területen akart cselekedni, alkotni.

Egyházi, egyben közéleti tisztsége a teremtő, szervező munka sok lehetőségét jelenthette (jelentette), ezért már a püspökké történt kinevezése utáni első, a káptalanhoz írt levelében körvonalazta két alapvető célkitűzését: a szegények, betegek, öregek intézményes felkarolását és az oktatás-nevelés megszervezését, kiterjesztését. Azt is megfogalmazta, hogy a nevelésben hangsúlyozottan kell foglalkozni a nőneveléssel, a lányok oktatásával, akikre családanyaként a társadalom szellemiségének helyes és jó alakításában fontos szerep/feladat vár.

Célkitűzései megvalósításához hozzáértő munkatársakra volt szüksége, az oktatás-nevelés területén megfelelően képzett tanítókra, tanárookra. Ezért telepítette le Szatmárnémetiben az irgalmas-rendi férfi szerzeteseket, s egyházmegyei alárendeltségű intézményként megalapította a Páli Szent Vincéről nevezett Szatmári Irgalmas Nővérek kongregációját, végül a püspök halála utáni években kerülhetett sor a nevelésben és a tudomány művelésében kiváló férfi szerzetesrend, a jezsuiták megtelepítésére.

Az oktatás-nevelés bővítése, az értelmiségképzés kiterjesztése céljából a fiúk oktatásának már működő intézményét segítő bentlakást létesített. Telket vásárolt és még 1828-ban fel is építtette a püspöki konviktust, amely 35–40 vidéki származású tehetséges tanuló lakását és a püspökség költségén való ellátását tette lehetővé.

Hám János célkitűzéseinek megvalósítása mindkét intézet, a gimnázium és a püspöki líceum számára megfelelő tanárok kiválasztását és alkalmazását igényelte. Az intézmények irattárának dokumentumai tanúsítják, a tanárok mindegyike kivétel nélkül legalább három idegen nyelvet ismert és beszélt a latinon kívül, néhányan négyet is. A líceumban tanítók általában két-két tantárgy tanítására szakosodtak. (Bura 1999: 171).

A gimnázium és a püspöki líceum működésének eredményességét már a két intézményben tanulók száma is tanúsítja, ugyanis a gimnázium alsó tagozatán Hám János püspöksége éveiben 3595, a felső tagozaton (a

A régi püspöki konviktus épülete

humanista osztályokban) több mint 800 tanuló tanult. Az intézmény jelentőségének másik bizonyossága, hogy a gimnáziumnak a Szatmár megyéből származó tanulókon kívül nagyon sok diákja származott Ugocsa, Bereg, Máramaros, Szabolcs és Közép-Szolnok megyéből. A gimnázium az értelmiségi családokból származó tanulókon kívül számottevő polgári-, földműves és munkás családból származó tanuló iskoláztatásával e rétegek művelődési/társadalmi emelkedését is szolgálta (Bura 1999: 115-130).

A püspöki líceum – mivel az országban csak hat ilyen intézmény működött – jelentőségét a dokumentumaiból élénk tárulék kép érzékelteti, ugyanis az intézményben a Hám János idején tanuló 776 tanuló közt számos, a gimnázium közvetlen térségbeli vonzáskörén túli, az ország más vidékeiről és különböző társadalmi rétegekből származó tanuló is volt. A líceum nagyon nagy számú görög katolikus (elsősorban papi családokból származó) tanuló képzése révén jelentősen hozzájárult a (különböző – magyar, ruszin, román – identitású) görög katolikus értelmiség képzéséhez, kialakításához is. (Bura 1999: 128–9; 187–190).

Hám János körültekintően válogatta meg a Püspöki Hittani Intézet tanárait is.

A papneveléssel foglalkozó tanárok számára elvi és módszertani elveket és igényeket is megfogalmazott. Az eljövendő lelkipásztorok számára

megfogalmazott igénye: buzgóságuk világító szövétneke legyen a tudomány, vezetőjük az okosság, s legyen türelmük a tanuláshoz.

A népet művelőnek-oktatónak, s ilyen a lelkész is, mély és alapos tudásra van szüksége, a néppel való kapcsolatában pedig olyan nyelvezetet kell használnia, amelyet hallgatói, hangsúlyozottan a nép, az egyszerű emberek megértenek.

Kategorikusan megfogalmazza: a tudatlan pap a nép vesztét okozza; szánalomra méltó az a nép, amelyet tudatlan pap vezet. (Irsik 1894: 73).

Az 1830-as évek végén az osztrák birodalom németesítési törekvése ellenhatásaként a nemesi vármegye a magyar nyelv terjesztésére törekedett, Hám János püspöktől azt kérte, hogy szorgalmazza minden templomban a kizárólagos magyar prédikációt. A püspök ezt nem tette meg, álláspontja az volt, hogy a templomban úgy kell hirdetni az Isten igéjét, ahogy a nép legjobban érti, következésképp a letelepült németek/svábok esetében az ő anyanyelvükön. Az iskolában törekedhetnek a „honi nyelv” tanítására is.

Hám Jánosnak a tudományról, a tudományok műveléséről alkotott nézete, felfogása egyaránt figyelemreméltó. Ezt nemcsak szóban, hanem írásaiban is kifejtette.

Mindenekelőtt arra a kérdésre kereste a választ, hogy milyen tudományágban művelje magát az ember. Nézete: abban, amelyik a társadalomban elfoglalt állásának leginkább megfelel. Ugyanakkor szorgalmazza azt, hogy az ember olyan ismereteket is szerezzen, amelyek lelki és örökké tartó élete számára fontosak.

A társadalmi jelenségekkel, a tudományos megállapításokkal foglalkozva módszere mindig kétlépcsős volt. Az első a vizsgált jelenség okának keresése, tartalmának megállapítása. Ezt követte a megoldások (társadalmi kérdésekben: az orvoslás) keresése.

Hám János példát mutatott a szakirodalom felhasználásának módjában is. Három kötetnyi szentbeszéde elkészítéséhez sok forrásmunkát, német munkákat is használt, ezekre mindig szakszerűen hivatkozott, a megírt szövegeket gondosan javította, szerkesztette. Így járt el a németül elmondott prédikációi esetében is.

A papnövendékeket ösztönözte a német nyelv megtanulására, hogy anyanyelvükön szolgálhassák az egyházmegyében létező számos német anyanyelvű hívőt (Irsik 1894: 78).

Mindig hangoztatta: minél többet tanulunk és tudunk, annál inkább belátjuk, hogy milyen keveset tudunk. Ez az igazi tudományosság, amely egyben tudásszomj is.

Nem kedvelte a külső látszatot, nem sokra becsülte a címeket. Ezekről így vélekedett: „Vannak, akik tudományra szert tesznek, csupán azért, hogy tudjanak. Ez csúnya kívánság. Aztán vannak olyanok is, akik tudományosságra azért törekszenek, hogy kitűnjenek, hogy az emberek figyelmét magukra vonják és tiszteletben részesüljenek; és ez undok hiúság. Mások szerzett ismereteiket, tudományukat eladóvá teszik. Ez förtelmes kapzsiság, üzértség, nyereszkeség. Némelyek végül azért törekszenek tudományosságra, hogy kötelmeiket jól megismerjék s azok ismeretére másokat is oktassanak.” (Irsik 1894: 76).

Szatmárban az oktatás-nevelés jelentős kiterjesztését az 1842-es év jelentette. Hám János a konviktus épületét ekkor alakíttatta emeletessé, ötvennél több tanuló elhelyezésére alkalmassá. (Hat elszegényedett tanuló költségeit személyes jövedelméből fedezte.)

Ugyanebben az évben, a Szatmári Irgalmas Nővérek vezetésével kezdte meg működését a zárda épületében a négyosztályos leányiskola. Az iskola mellett a szatmári rendház épületében kapott helyet a Leonhard Mihály tábori püspök által kezdeményezett leánynevelő intézet, amelynek célja a hadseregben szolgáló katona altisztek leánygyermekai megfelelő légkörben² való neveltetése volt.

Hám János szándékai szerint a lányiskolának a város és a vidék polgári családaiából származó leánygyermekek tanítását, nevelését, kiművelését is szolgálnia kell, következésképp a mellette létesült leánynevelő intézetnek vidéken élő családok gyermekeinek bentlakását is biztosítania kellett.

Szándéka, kezdeményezése, illetőleg a leányok oktatása intézményének tényleges hatását, konkrét következményeit, a szerzetesi kongregáció és oktató intézményei fejlődésének 19–20. századi eredményei érzékeltetik. (Bura 1999: 148-9, 157-9, 199-240).

A négyosztályos elemi iskola működtetése hozzáértő, képzett tanítókat is kívánt. A tanerők képzését kezdetben a rendházban működő (jogilag el nem ismert, nem hivatalos) tanítóképző biztosította. (A nyilvános jogú

² A 6(8)–14 éves lányokat így akarta kiemelni a durva katonai környezetből.

tanítóképzőt – Szatmári Római Katolikus Nőtanítóképezde – a püspök 1857-ben létesítette. (Bura 1999: 157).

Hám János folyamatos, állandó feladatának tartotta, hogy ő maga is hozzájáruljon a tanító nővérek képzéséhez. A nővérek számára havonta tartott konferenciák mellett, ezt a célt szolgálták a tanítói/nevelői munkát végző nővérekkel tartott gyakori megbeszélései.³ A tanítónőkkel megbeszélte munkájukat, gondjaikat, ennek során (mai szakkifejezésünket használva) a nevelésmódszertani vonatkozásokat is. A püspök nevelő-irányító munkája azonban elsősorban személyes példája, lelkiisége kisugárzása hatásában nyilvánult meg.

Mindenekelőtt megtanulhatták tőle, hogy az eredményes tevékenység, az alkotó munka feltétele a napirend készítése és célkitűzéseinek megtartása, teljesítése.

Megtanulhatták tőle, hogy a nevelőknek szociális érzékenységűnek kell lenniük, tanítványaikhoz való viszonyukban kellő arányban legyen jelen a szelídség és a szigor.

Felhívta a figyelmünket arra is, hogy minden tanuló egyedi személyiség, mindegyikre külön-külön is kell figyelniük, a ma használatos szakkifejezéssel: differenciáltan, egyénileg is kell velük foglalkozniuk.

Fontosnak tartotta a tanulók helyes gondolkodási készségének a tudatos formálását, de érzelmi nevelésüket is.

A tanítók ösztönözzék a tanulók tudásszerzését, viselkedésükben a szerénységet, higgadságot, lelkiiségükben a vallásosságot. De mindenféle ékesszólásnál fontosabb a személyes példaadásuk.

A nővérekkel való foglalkozások alkalmával is mindig hangsúlyozott elve volt az Isten akaratának a keresése.

Az osztrák birodalom oktatási rendszerére vonatkozó szabályozás (Ratio Educationis, 1777), azaz anyanyelven oktató elemi iskolák („Nemzeti Iskola”) tanítóinak – korabeli elnevezéssel mestereinek – képzéséről is rendelkezett. A Nagykárolyban működő Mesterképzőt 1847-ben áthelyezték Szatmárnémetibe, Hám János biztosította elhelyezését, az oktatást pedig a Püspöki Hittani Intézet tanárai biztosították.

A mesterképző helyett és helyén 1857 őszén a püspök beleegyezésével megnyílt a Királyi Katolikus Tanítóképző (Bura 1999: 155).

³ A püspök szinte naponta meglátogatta a szerzetesrendet, számbavette, követte tevékenységüket, látogatta a betegeteket, elbeszélgetett a tanítókkal.

Hám János gipszszobra ma a róla elnevezett líceum folyosóján található, egykor a régi püspöki konviktus épületében állott.

A 19. század közepén épülő/terjeszkedő város (Szatmárnémeti) külterkein élő egyszerű családok, a téglagyárakban dolgozó munkások gyermekei számára Hám János olyan nevelőintézet létesítését tervezte, amely e munkásréteg gyermekeit elemi oktatásban részesíti, egyben a tanulókat mesterségre is tanítja. A feladatot ferences szerzetesekre akarta bízni, akikről tudta, hogy az egyszerűbb nép kiváló szellemi-lelki gondozói. Még életében elkészült Németiben a számukra létesített kolostor, megtörtént a templom alapköletétele is. Megtelepedésük, a szegények és a külvárosi munkásréteg gyermekeit ismeretekre, ipari mesterségre tanító intézmény azonban a püspök életében már nem valósulhatott meg.

A szatmári egyházmegyében működő középiskolák működésére vonatkozóan is alapvető változásokat hoztak az 1852. évi osztrák tanügyi

reform, az Organisations Entwurf rendelkezései. A rendelkezések értelmében 1852 ősztől a gimnáziumok vagy nyolcosztályos főgimnáziumokként, vagy négyosztályos algimnáziumokként működhetnek.

Szatmárnémetiben sikerült a hatosztályos gimnázium és a két évfolyamos püspöki líceum egyesítéséből a kívánt főgimnáziumot megteremteni, Ungváron csak a püspök jelentős anyagi támogatásával sikerült megoldani az épület megkívánt bővítését (Schematismus centenarius 1904: 356 –7), így aztán megmaradhatott az északkeleti felvidék nagymúltú tanügyi intézménye, átalakulhatott nyolcosztályos főgimnáziummá. A máramarosszigeti piarista gimnáziumot viszont négyosztályos algimnáziummá minősítették vissza, ugyanis nem tudták a reformrendelet feltételeit teljesíteni.

Hám János széles látókörű elképzelése, az általa alapított és/vagy működtetett oktatási intézmények számottevően segítettek a rá bízott területen élők szellemi fejlődését, lelki jobbulását. Figyelemreméltók a nevelők munkájára vonatkozó elvi és módszertani elvei, a tudományról, a tudományok műveléséről alkotott nézete, felfogása, s példaértékű volt/marad a szociális érzékenységen alapuló ama törekvése, hogy a társadalom szegény rétegeit, illetőleg a nehéz anyagi körülményekben élők tehetséges gyermekeinek tanulási lehetőségeit megteremtette, segítette.

Felhasznált irodalom:

- A szatmári püspöki egyházmegye Emlékkönyve fennállásának századik esztendejében (Schematismus centenarius) 1804 – 1904. Szatmárnémeti, 1904.
- Bodnár Gáspár 1903: *HÁM JÁNOS a szent emlékü szatmári püspök ÉLETE*. (Írta Irsik Ferenc, átdolgozta és újabb adatokkal bővítette Bodnár Gáspár). Szatmár-Németi.
- Bura László 1999: *Hám János öröksége*. Szatmárnémeti.
- Bura László 1999: *Iskolavárosunk Szatmárnémeti*. Csíkszereda, Státus Kiadó.
- Bura László és munkatársai 2005: *Szatmárnémeti kialakulása és fejlődése épületei és műemlékei tükrében*. Identitas Alapítvány. Szatmárnémeti.
- Irsik Ferenc 1894: *Boldog emlékü HÁM JÁNOS szatmári püspök ÉLETE*. Szatmárt.
- Orosz István 1984: *Szatmári népelet a XIX. században*. In: *Tanulmányok Szatmár néprajzához*. Farkas József közreműködésével szerkesztette Újváry Zoltán. Debrecen.
- Scheffler János 1928: *Hám János szatmári püspök emlékiratai 1848–49-ből*. Budapest.

Hám János szociális tevékenysége

Hám János Szatmári püspökké való beiktatása után azonnal felismerte, hogy egyházmegyéjének egyik nagyon fontos gondja a társadalom minden rétegét érintő szociális és egészségügyi kérdések megoldatlansága. Azt is megállapította, hogy ez nemcsak a katolikus egyház híveit, hanem – vallási megkülönböztetés nélkül – a térség egész lakosságát érinti.

A szociális és egészségügyi kérdések megoldása harminc évi püspöki szolgálata idején mindvégig foglalkoztatta, ezért létesítette az orvoslásukat előmozdító intézményeket, s személyes, sohasem kérkedő példájával másokat, munkatársait, a város (és az egyházmegye) lakosait is mindvégig a rá-szoruló embertársak szociális és egészségügyi problémáinak megoldásában megnyilvánuló szeretet gyakorlására ösztönzött.

1827-ben, Hám János Szatmárnémetibe érkezésekor a városban (s minden bizonnyal az egyházmegye többi városában is) a szegénység olyan mértékű volt, hogy az utcákon sok volt a koldus, de az anyagiakat maguk számára biztosítani nem tudók (szegények, a munkavégzésre betegségük miatt képtelenek) nemcsak az utcán koldultak, hanem házaltak, házról házra jártak, bekopogtak, anyagi segítséget és/vagy élelmet kértek.

Az első szociális intézmény, amelyet Hám János 1828-ban létesített, a Szatmári Városi Szegények Intézete volt (Az intézmény 1884-től Szatmári Püspöki Szegények Intézete néven működött.) Az alapító oklevelében a püspök megfogalmazta az intézmény célját: „az utcai és a házanként való koldulás megszüntetése a szegények ápolása és ellátása útján.”

A célkitűzés azt is megfogalmazta, hogy az intézetbe „elaggott vagy egyéb okból munkálni nem bíró, szatmárnémeti illetőségű, mindkét nembeli valódi szegényeket vegyenek fel, valláskülönbég nélkül.” Az intézetbe kerülés életmentő volt nem egy, a hajléktalanság életveszélyes állapotába került koldus számára is.

Mindazok, akiket az intézetben elhelyeztek, ott teljes ellátásban részesültek, az intézetben helyhez nem jutók, az ún. „házi szegények” pedig hetenként pénzbeli segélyben részesültek.

A szegények intézetéből a későbbiekben különvált az Aggápoló Intézet, másként aggmenház, amelynek elhelyezését, vezetését és gondozását az irgalmasrendi nővérek vállalták.

Szegényeket felkaroló intézetet Szatmárnémetin kívül egyházmegyéje más nagyobb városaiban is létesített, Nagybányán, Máramaroszigeten és Ungváron is.

A püspököt az egyházmegye idős, nyugdíjba kerülő papjainak a sorsa is foglalkoztatta, s hogy emberhez méltó helyzetben éljenek öregkorukban, számukra is nyugdíjas otthon létesítését kezdeményezte.

A szegények intézetének létrehozásával a püspök az egyház egyik nélkülözhetetlen alapfunkciójának, a szükségét szenvedő hittestvérek és felebarátok felé fordulásnak tett eleget. Hám János azonban ezt nemcsak püspökként, egyházi méltóságként tette, nemcsak közösségi feladatként értelmezte, hanem Jézus az egyes embereknek szóló, felebaráti szeretetre törtető felhívását személyesen is követendőnek érezte, tudta, hogy a püspök tanítói hivatala elválaszthatatlan élete tanúságtételétől.

Tudnunk kell Hám Jánosról, hogy a közismerten sok általa építtetett templomot, épületet, egy-egy intézmény működését biztosító alapítványait csak úgy tudta támogatni, hogy magánéletében a legegyszerűbben, legtakarékosabban élt.

Kiadásairól naponta rendszeresen vezetett feljegyzései tanúsítják, hogy a szegények támogatásáról folyamatosan gondoskodott, pontosan meg tudjuk azt is, hogy a szociális és egészségügyi, oktatási célú építkezései mellett alkalmi segélyezésekre is milyen sokat fordított.

A szegények intézetének (illetőleg alapítványának) is rendszeresen pénzüsszeget juttatott, 1836-ban különösen sokat, 5000 Ft-ot.

Égető szükség volt a betegek intézményes kezelése is, ugyanis Szatmárnémetiben nem volt a betegek kezelését és gondozását szakszerűen biztosító nyilvános kórház. 1802-től működött ugyan a városban egy ún. „ispotály”, szegényeknek, betegeknek elsősegélyt nyújtó kórház(féle), de ez gyengén felszerelt, a város szegényeit és a polgárokat ellátni nem tudó volt.

Hám János ezért jelentős anyagi ráfordítással (38 875 Ft) nyilvános gyógyintézetet építtetett, a kórház vezetését pedig az Istenes Szent Jánosról nevezett irgalmasrendi szerzetesekre bízta.

A kórház (és a szerzetesi rendház) számára területet vásárolt, amelyre 1833-1838 között felépült a 60 ágyas kórház, amely aztán a betegeket valóságfelekezeti különbség nélkül ápolta. A kórház épületében a rend kiváltságaként nyilvános gyógyszerár is működött.

A korabeli feljegyzések szerint iszákosok abban az időben is voltak, az iszákos betegek gyógykezelését is az irgalmasrendiek kórháza látta el.

Hám János a kórház fenntartását segítő egyházi alapítványon kívül személyes példájával másokat is ösztönzött az intézmény működésének biztosítására. Ő egymaga vállalta a kórházbeli betegek közös kórtermének (a nagy betegszoba), fenntartásának és működtetésének a költségeit (erre 5000 Ft-ot adományozott), emellett arra is gondolt, hogy az egyházmegye beteg papjait itt ellássák. (Az épület földszintjén kápolnát is építtetett, hogy a beteg papok – ha képesek – misézhessenek, illetőleg a kórházban fekvő betegek számára is lehetséges legyen szentmisén való részvétel.)

A kórház működése (több orvos alkalmazása, gyógyszerekkel való ellátása, valamint egyéb természetű kiadásai), szükségességének és közérdekű hasznosságának felismerése később másokat is arra készítetett, hogy egy-egy betegség fenntartásának költségeit vállalják, Hám János személyes példáját kövessék.

Amikor Hám János megalapította a Szatmári Irgalmas Nővérek Kongregációját, ezt azzal a céllal tette, hogy a nővérek foglalkozásuk lényegének és karizmájuknak megfelelően gyakorolják az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit, intézményeikben is, és azon kívül is gondozzák a szegényeket, elhagyatottakat és betegeket.

A püspök életében fokozatosan növekvő szerzetesrend a századfordulóra már 53 társasházban működött, országszerte kórházakban, aggménházakban, árvaházakban, óvodákban, iskolákban, internátusokban. Így a Hám János kezdeményezéséből kinőtt közösség működése révén is mind határozottabban terjedt a katolikus társadalmi tanítás egyik legfontosabb szempontja: a szegényekről, a hátrányos helyzetbe kerültekről, az elnyomottokról való gondoskodás.

Az irgalmasrendűek kórháza

Elmondható, hogy Hám János működése hozzájárult ahhoz, hogy az evangélium szelleme kovászként járja át és alakítsa az itt élő emberek gondolkodásmódját, kapcsolatait, hétköznapi életét, és lassanként hatott a szociális érzékenység fejlődésére is.

Hám János püspök a város társadalmának nőtagjaihoz fordult, kérte őket, hogy valláskülönbségtől függetlenül tömörüljenek, alakítsanak egy társaságot, amelynek célja a szegények, fogyatékosok testi-lelki felsegítése.

Így jött létre a felebaráti szeretet mindennapokban való gyakorlására 1850-ben létesült Szatmári Jótékony Nőegylet, melynek tagjai aztán szervezeten foglalkoztak az otthonukban nélkülözők és betegeskedők megsegítésével, de ők ügyelték fel az Aggápoló Intézet tisztaságát, az aggok ellátását és ápolását, valamint ők biztosították a kórház szegény betegei számára a szükséges fehérneműt.

Hám János megérezte, hogy a tettek mellett talán még fontosabb az, hogy a rászorulóknak rendelkezésére kell állnia, bármikor, bármilyen helyzetben. Ki kell mennie a templomból, ott kell lenni a betegek között. Ezért

látogatta meg rendszeresen, minden héten egy délután a kórházat is, egy délután pedig az irgalmas nővérek rendházának a betegeit. A nővérek saját betegeinek gyógykezelését is jelentős összeggel támogatta.

Minden beteglátogatásnak azonban az volt a fő célja, hogy érezzék, hogy velük van, lélekben egyesül velük, szenvedéseikkel.

Szociális gondoskodásának másik vonatkozása a szegény, de tehetséges gyermekek/diákok taníttatásának előmozdítása volt. Már elődje, Klobusiczky Péter püspök is kezdeményezte (igaz, kezdetlegesebb formában) szegény diákok támogatását, Hám János viszont előrelátóan és átgondoltan cselekedett. Még 1828-ban megvásárolta azt a telket, amelyen a püspöki konviktust felépíttette, illetőleg alapítványt is létesített, amelynek jövedelméből az intézményt működtetni, eltartani tudják. Így aztán már 1829-től 35-40 szegény, de tehetséges vidéki tanuló lakását, ellátását, taníttatását tudta biztosítani.

A konviktus az évek múlásával szűknek bizonyult, ezért 1842-ben átépíttette, kibővítette, hogy kétszer annyi tanuló elhelyezését, taníttatását biztosíthassa.

A püspök azonban nemcsak a falvakban élő szegényebb családokra gondolt, hanem a város külterületén élő szegényekre is. Hám János terveiben szerepelt a Szent Ferenc-rendi szerzetesek letelepítése, akikre, hagyományosan ismert szellemiségük szerint, a külvárosban és a külterületen élő szegény családokkal való foglalkozás hárult volna. Rendházat és templomot akart számukra építtetni. Életében elkészült az épület, és a templom alapkövetétele is megtörtént.

Hám János felismerte, hogy a szegénység által érintett csoportok közt első helyen a gyermekek találhatók, ezért közölte célját és szándékát: a külterület (a téglagyár) munkásainak a gyermekei számára ebben az épületben kell biztosítani az ingyenes elemi iskolai oktatást, de arról is gondoskodni kell, hogy mellette mesterséget is tanuljanak.

Gyakorlatilag Hám János a város külterületén/szomszédságában található, a város növekedésében jelentős gyárak téglavető/téglaégető munkásainak családjára és gyermekeire gondolt. 1857-ben bekövetkezett halála megakadályozta szándéka kiteljesítésében, a magyarországi cigánység 19. századi életével és kérdéseivel foglalkozó kutatásokban (a szakirodalomban két nevet tartanak számon és értékelnek, az egyik Hám János).

Hám János kinevezett prímás 1848/49-ben

1848. június 25-én Hám János korábbi szatmári püspököt az uralkodó – a Batthyány-kormány előterjesztésére, több püspök kinevezésével egy időben – esztergomi érsekké nevezte ki. A Római Szentszék képviselője, Montani auditor panaszkodott ugyan a folyamat alatti szokatlan eljárás miatt, de a későbbiekben kénytelen volt napirendre térni az események felett.¹ Hám János életének legtöbbet vitatott része 1848/49-es tevékenysége, s az eltérő felfogású interpretációk többnyire Hám János ún. emlékirataira, a püspöki kar hivatalos megnyilatkozásaira, illetve a Római Szentszékkal folytatott hivatalos levelezésekre épültek. A marxista szerzők szerint azért esett rá a választás, mert a császári család régi ismerőse és a reformpolitika ellenzője volt. Az elmélet kidolgozóját, Andics Erzsébetet azonban nemcsak történeti, hanem politikai szempontok is motiválták: munkájával szeretett volna kortársának, Mindszenty József bíborosnak az elítéléséhez ideológiai alapot szolgáltatni.²

Egyháztörténészeink ezzel szemben arra a következtetésre jutottak, hogy Hám személyisége kompromisszumként került előtérbe, mivel a magyar kormány kezdetben Lonovics József, a bécsi udvar ellenben Scitovszky János kinevezését sürgette.³ Hám János maga sem szolgáltatott pontos információkat kinevezésével kapcsolatban, de érzékeltette, hogy arra esetlegesen a királyi udvar kezdeményezésére került sor.⁴ Írásunkban Hám János kinevezett érsek 1848/49-es politikai tevékenységét kíséreljük meg összefoglalni.

¹ *Lukács Lajos*: A Vatikán és Magyarország 1846–1878. A bécsi apostoli nunciusok jelentései és levelezése Magyarországról. Budapest, 1981. (a továbbiakban: *Lukács* 1981.) 60–61.

² *Andics Erzsébet*: Az egyházi reakció 1848–49-ben. Budapest, 1949. (a továbbiakban: *Andics* 1949.) 49, 89.

³ *Adriányi Gábor*: Püspökök kinevezése és elmozdítása 1848–49-ben. Vigilia 1998/10. 722–727.

⁴ *Hám János* szatmári püspök és kinevezett prímás emlékiratai 1848/49-ből. S.a.r.: Scheffler János. Budapest, 1928. 47.

Az 1848-as forradalmakat megelőzően az egyháznak Európában, éppen úgy, mint Magyarországon is, egyszerre több fronton kellett küzdeni. Először is, az állam – az európai gyakorlatnak megfelelően – erőteljesen beavatkozott az egyház életébe. Az Osztrák Császárságon belül ezt a sajátos államegyházi rendszert nevezték (késői) jozefinizmusnak, amely egészen 1850-ig állt fenn. Másodsor, az egyház ennek ellenére kereste az állam szövetségét, hogy az egyre erőteljesebben jelentkező elvilágiasodással szemben hatékonyan felléphessen. A vallás iránti közömbösség főként a tanult rétegek körében hódított, de a szociális válság elmélyülésével az alsóbb rétegeket is elérte. Ez a kihívás azután különböző válaszreakciókat szült: egyesek a válság leküzdése érdekében reformokat sürgettek, mások az általuk vallott értékek határozottabb képviselésében, illetve a liberalizmus elutasításában és a vallásos élet hagyományos formáinak elmélyítésében látták a kiutat.⁵ Kétségtelen, hogy Hám János ehhez az utóbb említett csoporthoz sorolható.

A június 25-i kinevezéseket követően szükséges prekonizációt (egyházi beiktatást) sem az osztrák hatóságok, sem a bécsi nunciatúra nem tartotta sürgősnek. Kezdetben az uralkodóra, V. Ferdinándra hivatkozva kéreltette a bécsi kormány a kinevezést,⁶ majd 1849 telén Alfred zu Windisch-Grätz tábornagy, illetve Felix zu Schwarzenberg herceg miniszterelnök akadályozták meg azt, mondván, hogy Hám ugyan egy istenfélő és ájtatos ember, de túlságosan öreg és erőtlen.⁷

A Hám Jánossal kapcsolatos félreértéseknek két fő forrása van. Logikusnak tűnt a következtetés, hogy 1848. június 25-én történt kinevezését követően már Hám János irányította az esztergomi főegyházmegyét. Forrásaink azonban nem támasztják alá ezt a feltételezést. Hám ugyanis prekonizációja előtt nem akart beleszólni a főegyházmegye ügyeibe. Ezt nemcsak

⁵ *Hardtwig, Wolfgang*: Die Kirche in der Revolution 1848/49. Religiös-politische Mobilisierung und Parteienbildung, in.: Revolution in Deutschland und Europa 1848/49. Hrg. von Hardtwig, Wolfgang. Göttingen, 1998. 80-82.

⁶ Primási Levéltár (a továbbiakban: PL) Archivum Ecclesiasticum (a továbbiakban: AE) Hám-akták 1848:182.

⁷ *Heindl, Waltraud*: Die Wiener Nuntiatur und die Bischofsnennungen und Bischofsenthebungen in Ungarn 1848–1850. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. 24. (1971.) Bécs, 1972. 413-414.

védíratában állította határozottan,⁸ hanem Kunszt József általános helynökkel folytatott levelezése során is több ízben kinyilvánította.⁹

Hám 1848. december 8-án kelt, helynökéhez, Kunszt Józsefhez intézett levelében kifejtette, hogy, „mivel maga semmiféle, a primási széket érintő rendeletre nem akar hatást gyakorolni, illetve nem is gyakorolhat hatást”, ezért a helynök maga válaszoljon a különböző kérelmekre.¹⁰ Ezzel összefüggésben Kunszt József esztergomi helynök szerepét 1848/49-ben mind- eddig alábecsülte történeti irodalmunk. Ennek oka elsősorban abban rejlik, hogy Hám János 1850-ben kelt, egy esetleges hadbírószági vizsgálat céljaira megfogalmazott védíratában nem ejtett szót helyetteséről. Ezen védíratot használta Hám életrajzírója, Irsik Ferenc pápai prelátnak is a boldog emlékü püspök életrajzának megírása során.¹¹

Ami a politikai életet illeti, Hám – saját bevallása szerint – nem szerte az országgyűléseket és a politikai életben sem volt különösebben tájékozott. Az utolsó rendi országgyűlésen is csak kivételesen szólalt fel, akkor is csak egyházpolitikai tárgyakkban. Emlékirataival szemben a független, felelős magyar minisztérium megalakításában semmi kivétnevelőt sem talált, de védte az uralkodó főkegyúri jogait, mondván, hogy az új törvényeknek a katolikus anyaszentegyház tanaival „s Felséges apostoli királyunknak az anyaszentegyházról nyert jogaival” mindenkor összeegyeztethetőnek kell lenni.¹² Hám János 1848 nyarán többször is együttműködött a Batthyány-kormányval. Ilyen volt például a piarista rend ügye, amelynek vizsgálatára három püspököt nevezett ki.¹³ Az önálló magyar irgalmasrendi rendtartomány kialakítását hasznosnak, sőt szükségesnek tartotta és tisztelettel üdvözölte azt.¹⁴ Ekkoriban adott a haza szükségleteire először 2000 forintot

⁸ „Egyedül Kossuth szava parancsolt...” Katolikus papok feljegyzései az 1848/49-es szabadságharc eseményeiről. S.a.r.: Zakar Péter. Szeged, 2001. (a továbbiakban: Zakar 2001.) 85. (Hám védíratának, azaz emlékiratának Esztergomba küldött változatát ebben a kötetben közöltem.)

⁹ PL AE Acta Vicariatus Strigonoensis (a továbbiakban: AVS) Num. princ I. 2. cs. V 385 1848:2045. Kunszt József – Hám Jánosnak. Esztergom, 1848. november 16. PL AE Hám akták. 1848: 279, 280.

¹⁰ Csernák József – Hám Jánosnak. Érsekújvár, 1848. november 28. Hám sk. hátiratával. PL AE Hám-akták 1848:299. PL AE AVS Num. Princ. I. V 385 2. cs 1848:2141.

¹¹ *Irsik Ferenc*: Boldog emlékü Hám János, szatmári püspök élete. Szatmár, 1894. (a továbbiakban: *Irsik* 1894.) 187–223.

¹² Főrendi napló, 1848. Pozsony, 1848. XLVI. ülés, (1848. március 23.) 394–395.

¹³ PL AE Hám-akták 1848:94.

¹⁴ PL AE Hám-akták 1848:135.

ajándékol és 6000 forintot kölcsönbe, majd egy másik alkalommal 1000 forintot ajándékol és 2000 forintot kölcsönbe.¹⁵ A radikális beállítottságú „Marczius Tizenötödike” is megírta, hogy Hám mindig a kormánnyal szavazott és még az Országos Honvédelmi Bizottmány megalakulásához is hozzájárult.¹⁶

Ugyanakkor a fegyveres lázadás kitörése feszültségek forrásává vált az egyház és az állam között. Július 8-án Eötvös József kultuszminiszter felszólította a főpapokat, hogy oktassák híveiket a törvények szellemében, lelkészeik pedig olvassák fel a szöszékről a kormány rendeleteit. Ezt az intézkedést Hám János törvénytelennek tartotta és teljes egészében vissza akarta vonatni. Azt írta 1848. augusztus 21-én Balassa Gábor szombathelyi püspöknek, hogy a püspöki kar elhatározta, a kormányhoz fordul azon rendelet visszavonása érdekében, amely szerint az egész közönséget érdeklő rendeleteket az egyházakban közlik a néppel.¹⁷

Papp Ferenc várbói esperes-plébános amiatt panaszkodott 1848. július 22-én kelt levelében, hogy Nógrád megye végzése szerint valamennyi pap köteles a nemzetőrséggel kivonulni, minek következtében 24 000 fő lelki gondozásáról három lelkésznek kellene gondoskodni. Hám válaszában megnyugtatta az esperest, hogy már több ízben a nádorhoz, illetve a miniszterekhez fordultak ebben az ügyben, „minek az lón eredménye, hogy az illető hatóságokhoz intézendő miniszteriális rendeletnél fogva, az egyházi személyeknek a katonáskodástól fölmentésök kimondandónak határozottatott”.¹⁸ A kinevezett primás személyesen járt el az ügyben,¹⁹ s Batthyány Lajos gróf, miniszterelnök 1848. augusztus 3-án kelt levelében igyekezett a kinevezett primás aggodalmait eloszlatni:

„Az összes püspöki kar a minisztertanácshoz intézett iratára van szerencsém válaszolni, hogy a lelkészek mikénti alkalmazásáról a nemzetőrségi szolgálatnál, még a mostani nemzeti gyűlés eleibe fognak az 1847/8 évi XXII. törvénycikkre vonatkozó módosítások a minisztérium részéről terjesztetni, mely módosítások elhatározásáig más intézkedéseket tenni,

¹⁵ Közlöny 1848:25. sz. (1848. július 4.) 97, 1848:64. sz. (1848. augusztus 12.) 311.

¹⁶ *Andics* 1949. 80.

¹⁷ PL AE Hám-akták 1848:162.

¹⁸ PL AE Hám-akták. 1848:102.

¹⁹ *Meszlényi Antal*: A magyar katolikus egyház és az állam 1848/49-ben. Budapest, 1928. (a továbbiakban: *Meszlényi* 1928.) 179–180.

mint melyeket már több rendeleteimben megtettem, nem gondolom, hogy hatalmamban állana.”²⁰

Hám János és a püspöki kar fellépése nem volt hiábavaló, Batthyány Lajos – ügyvezető miniszterelnökként – 1848. szeptember 14-én rendeletben mentette fel a lelkészeket, szerzeteseket, falusi iskolatanítókat stb. a kötelező nemzetőri szolgálat alól.²¹ Még 1848 őszén, illetve decemberében is lojális maradt a magyar kormányhoz: a máramarosiaknak engedélyezte, hogy templomjuk harangját ágyúöntésre használják fel, továbbá ő maga ajánlotta fel, hogy a szatmári irgalmas rendű apácák zárdájában húsz sebesült elhelyezését és ápolását biztosítja.²²

Hám időnként a magyarországi vármegyék, valamint kormányservezetek kéréseinek is eleget tett. Bars vármegye állandó bizottmánya 1848. december 8-án felszólította a kinevezett érseket, hogy a papságot figyelmeztesse hazafias kötelességei teljesítésére.²³ A kinevezett primás nem zárkózott el a kérés teljesítése előtt, hiszen Kunszt József 1848. december 29-én arról értesítette Hámot, hogy megismételte a Bars vármegyei klérushoz intézett figyelmeztetését, nehogy úgy tűnjön, hogy a vármegyének a primáshoz intézett felszólítása sikertelen volt.²⁴

Hám János 1848. szeptember 26-tól kezdődően rendelkezhetett a primási jövedelmekkel. Ennek megfelelően az érseki adminisztráció az érsekségre kivetett adók negyed részének megfizetésére volt hajlandó, azal érvelve, hogy Hám is csak az érseki jövedelmek negyed részéből részesült 1848-ban.²⁵ Mészáros Lázár hadügyminiszter megbízásából Láhner György alezredes, a budai országos fegyvertár parancsnoka, 1848. október 19-én felkérte Hám Jánost, hogy a nemzetőrség felfegyverzésére a kemencei és a bernecei erdőkből szállítsanak 15 000 bükkfából készült kaszanyelet a budai fegyvertárba, a költségeket pedig terjesszék fel a hadügyminisztériumnak. Hám még aznap utasította az érseki javak igazgatóságát a rendelet

²⁰ PL AE Hám-akták 1848:130.

²¹ *Urbán Aladár*: A nemzetőrség és a honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest, 1973. 156.

²² Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) H 2 (OHB) 1848:4301.

²³ Bars megyének közönsége – Hám Jánosnak. Aranyosmarót, 1848. december 8. PL AE Hám-akták. 1848:300.

²⁴ Kunszt József – Hám Jánosnak. Esztergom, 1848. december 29. PL AE Hám akták 1848:301.

²⁵ PL Archivum Saeculare (a továbbiakban: AS) Archivum juridico-oenomicum et directorale (a továbbiakban: Ajd.) Tit. 3. Militaria et bellica (1797–1855) 430. csomó. 1848:1261.

végrehajtására, és azt is hozzáfűzte, hogy a minisztériumtól „semmi fizetés ne követeltessen”.²⁶ A kaszanyelek, ha nem is túl gyorsan, de elkészültek, nem kis megbotránkozást váltva ki az aulikus arisztokrácia körében.²⁷

Amilyen passzív volt a kinevezett esztergomi érsek az országgyűléseken, olyan aktívan vett részt a püspöki kar tanácskozásain. Ezeket október végén Fogarassy Mihály fővárosi lakosztályában tartották. Az Országos Honvédelmi Bizottmány (OHB) már 1848. október 4-én értekezletre hívta Hám Jánost, és a fővárosokban tartózkodó püspököket, hogy a „drága haza és a szent szabadság” ügyéről értekezzenek. A püspöki kar 1848. október 25-én körlevélben fordult a katolikus hívekhez, amelyben a haza védelmére és (az OHB nevének említése nélkül) az előjárók iránti engedelmességre intette a címzetteket.²⁸

A Fogarassy-lakosztályban tartott püspöki tanácskozásokon vetődött fel a gondolat, hogy a püspöki kar próbáljon meg a béke helyreállítása érdekében a szembenálló felek között közvetíteni. Ennek megfelelően az ordináriusok 1848. október 28-án feliratot intéztek az uralkodóhoz. A folyamodvány fogalmazványát Horváth Mihály készítette el, majd a püspökök többsége az élesebb kitételeket tompította. Ebben az iratban a püspökök kitértek a délvidéki háború pusztításaira is: „Az alvidéken egy népfaj bár hazánk többi lakosaival mindenben egyaránt jogosított, elámítva, felbujtva ármányos izgatók által már hónapok óta, minden ok nélkül, iszonyú lázadásban áll, kiirtani törekedvén onnan Fölséged trónjának legbiztosabb támaszát, a magyar és német ajkú népet.”²⁹ A felirat emlékeztette az uralkodót királyi esküjére, és a rend, illetve a béke helyreállítását kérte az országban. A püspöki kar fentebb említett pásztorlevelét, valamint felségfolyamodványát az osztrák politikusok később Hám elmozdításának indokai között emlegették. 1848. december 21-én az OHB külön levélben szólította fel a kinevezett esztergomi érseket, hogy papságát utasítsa nyilvános imádságok

²⁶ PL AS Ajd. Tit. 3. Militaria et bellica (1799–1855). 430. cs. 1848:1225., mellékletekkel.

²⁷ PL AS Ajd. Tit. 3. Militaria et bellica (1799–1855). 430. cs. 1848:1408. A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben. II. k. S.a.r.: Andics Erzsébet. Budapest, 1952. (a továbbiakban Andics II.) 357.

²⁸ Az 1848. október 25-i körlevelet a sajtó alapján közölte: A haza, az egyház és a trón érdekében. A magyar katolikus egyház 1848–1849-ben. Vál., szerk., bev.: Elmer István. Budapest, 1999. (a továbbiakban: Elmer 1999.) 122–123.

²⁹ Elmer 1999. 129–131.

megtartására a magyar hadsereg katonáiért, az elesettekért pedig mutassanak be engesztelő áldozatot.³⁰

A cs. kir. főerők 1848. december közepén kezdődő támadása viszonylag gyorsan, 1849. január 5-én a császári erők kezére juttatta a fővárosokat. Hám János ekkor érkezettnek látta az időt, hogy átálljon a „törvényes” uralkodó oldalára. Alfred zu Windisch-Grätz herceg, cs. kir. tábornagy 1849. január 9-én, Hám Jánoshoz intézett levelében határozottan felszólította a magyarországi papságot Ferenc József, illetve a megszálló erők támogatására.³¹ Hám január 11-én az egyházi ügyek 1848-as forradalom előtti intézési módjának a visszaállítását kérte.³² Január 12-én körlevelet intézett az esperesekhez, amelyben Ferenc József iránti hódolatra és a császári kiáltványok közhírré tételére szólította fel beosztottait.³³ Hám már 1849. január 15-én tudatta a császári hatóságokkal, hogy a püspökök pásztorlevelet kívánnak kiadni, s 20-án Hám, a püspöki kar nevében, körlevélben szólította fel a katolikus híveket a Ferenc József iránti hűségre és a császári csapatok iránti engedelmségre.³⁴

A körlevél, amelynek Esztergomba történő eljuttatásáról Hám maga gondoskodott, a hívek és a papság egy részének körében felháborodást váltott ki, kihirdetése pedig a katonai, illetve közlekedési viszonyok következtében nehézségekbe ütközött. 1849. január végén a kinevezett esztergomi érsek személyesen küldte szét a magyarországi ordináriusoknak a császári kiáltványokat.³⁵ Hám ezt követően a püspöki kar néhány császárpárti tagjával együtt személyesen is szeretne volna az ifjú császár előtt a hódolatát kifejezni, de tekintettel 1848-as tevékenységére, az uralkodó visszautasította e kérés teljesítését.³⁶ A kinevezett prímás azonban nem adta fel a reményt és Windisch-Grätz közbenjárását kérte a kihallgatás kieszközlése érdekében. Ferenc József köszönetet mondott ugyan a püspökök hűségnyilatkozatáért,

³⁰ *Kossuth Lajos* Összes Munkái. S.a.r.: Barta István. XIII. k. Budapest, 1952. (a továbbiakban: KLÖM) 838–839.

³¹ Az irat eredeti tisztázata: PL AE Hám-akták 1849:260, fogalmazványát közli: *Andics II.* 304–305.

³² Az irat tisztázatát közli: *Andics II.* 313–315, fogalmazványa PL AE Hám-akták 1849: 261.

³³ Hám körlevelét közli: *Andics II.* 316–318. Kunszt körlevelének másolata: PL AE Hám-akták 1849:263.

³⁴ *Andics II.* 326, 375–379.

³⁵ *Andics Erzsébet*: Hám János hercegprímás honarúlvá nyilvánításának előzményei. *Századok* 82. (1948/1–4.) 321 – 322.

³⁶ *Andics II.* 425–426.

Az esztergomi bazilika északnyugati kiskupolája és oltártere, illetve oltárképe

de úgy ítélte meg, hogy az adott helyzetben nem lenne célszerű elhagyni állomáshelyüket.³⁷ Hám erre ígéretet tett, hogy a magyarországi püspökök mindent meg fognak tenni, hogy híveiket visszavezessék az Őfelsége iránti engedelmesség útjára.³⁸

Hám átpártolását a császáriak oldalára Andics Erzsébet úgy kommentálta, hogy a kinevezett prímás részéről „hihetetlen kétszínűség”-re volt szükség ahhoz is, hogy december végéig az OHB-t támogassa, hiszen védírata (emlékirata) szerint kezdettől fogva gyűlölettel viseltetett az átalakulás iránt. Mint arra már utaltunk, és a későbbiek során még ki fogunk

³⁷ Andics II. 475, 535.

³⁸ A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben. III. k. S.a.r.: Andics Erzsébet. Budapest, 1965. (a továbbiakban: Andics III.) 20–21.

térni, ez a felfogás az emlékirat helytelen szemléletéből ered.³⁹ Ezzel együtt Hám Jánost feltehetően megtévesztette a magyar forradalom törvényességre való hivatkozása, Deák István zseniális kifejezésével élve: „a törvényes forradalom” (the lawful revolution). Az uralkodó 1848. április 11-én szentesítette a magyar országgyűlés által elfogadott törvényeket, s az OHB minden esetben a király által szentesített törvények védelméről szólt, ami számos konzervatív beállítottságú embert, köztük katonatiszteket, arisztokratákat és egyházi vezetőket is félrevezethetett.⁴⁰

1849. március 17-én Hám újabb felterjesztésben fejtegette lojális érzelmeit a császári hadsereg főparancsnokának. Mint írta, a hősiesség cs. kir. hadsereg felszabadulást hozó megjelenésének első pillanatától kezdve kötelességének érezte, ami minden jóérezsű polgár kötelessége, tudni illik, hogy segítséget nyújtson a törvényes rend helyreállításához és a lázadás leveréséhez. Ismételten felszólította a magyarországi püspököket, hogy minden módon próbálják meg felvilágosítani a „félrevezetett” népet. Végezetül 20 000 forintot ajánlott fel a zendülés leverésére.⁴¹ Windisch-Grätz lelkesedését az sem csökkentette, hogy a levél tisztázataiban már csak 8000 forint szerepelt felajánlás gyanánt. A főparancsnok lelkes hangulatú levélben hozta a császár tudomására az adományt, s kiemelte, hogy annak értéke annál becsesebb, mivel az adományozó birtokait a felkelők elpusztították.⁴² Hasonló hangnemben mondott köszönetet a főparancsnok „a jó ügy nevében” a kinevezett primásnak is.⁴³ Az uralkodó 1849. március 30-án válaszolt Windisch-Grätz levelére. Mint írta, meglegéddel olvasta a Hám Jánosféle adományról szóló jelentést és felkérte a tábornagyot, fejezze ki a magyar primásnak érzelmei és törekvései felett érzett meglegéddését.⁴⁴

³⁹ *Andics* 1949. 80.

⁴⁰ E felfogás széles körben elterjedt a szabadságharc híveinek körében is. Nem véletlenül botránkozott meg például László Elek, amikor először tudomást szerzett arról, hogy az uralkodó 1848 őszén párttűtőnek nevezte kiáltványaiiban Magyarországot. *László Elek: Egy gyulafehérvári polgárnak naplója az 1848/9. évi forradalom alatt. S.a.r.: Sávai János. Szeged, 1998. 28.*

⁴¹ PL AE Hám-akták 1849:304.

⁴² Az irat fogalmazványát közli: *Andics* III. 79. Az eredeti tisztázata: Österreichisches Staatsarchiv (a továbbiakban: ÖStA) Haus-, Hof-, und Staatsarchiv (a továbbiakban: HHStA) Kabinetsarchiv Kabinetskanzlei Ministerrat-Vorträge 1849:971.

⁴³ PL AE Hám-akták 1849:307. Eredeti tisztázat.

⁴⁴ ÖStA HHStA Kabinetsarchiv, Kabinetskanzlei, Ministerrat-Vorträge 1849:971.

1849. március 23-án kelt levelében Hám 300 akó bort ajánlott fel a „törvényes rend” helyreállítása érdekében folyó küzdelem támogatására.⁴⁵ Még 1849. március 29-én Hám János politikai kérdésekben kifejtette a véleményét Kunszt József általános esztergomi helynöknek is. Ebben a levelében ismét határozottan felszólította a papságot a császári erők minden lehetséges módon történő támogatására, az esperesek és a papság ebben az értelemben történő utasítására, a megszálló hatóságokkal való együttműködésre és a császáriak anyagi támogatására. Kunszt József természetesen eleget tett a kinevezett érsek kérésének, és ebben a szellemben utasította egyházmegyéje papságát, beleértve a Nagyszombati érseki kerületet is.⁴⁶

A katonai beszállások a primási és a káptalani javakat sem kímélték. Pozsonyban, 1849. március 19-én délután, Zichy Ferenc gróf, pozsonyi királyi biztos vezetésével egy császári tisztviselőkből álló bizottság szemrevételezte a primási külső rezidencia még egyházi kézben lévő épületeit, és kinyilvánította, hogy az úrilakon túlmenően, amiben már akkor is katonai kórház működött, a majorsági épületeket, istállókat és a kocsiszínt is lefoglalták a katonai kórház bővítése érdekében. Hám nemcsak az épületek átengedéséhez járult hozzá, hanem a biztos felszólítására 1500 forinttal támogatta az intézményt, nehogy kétségbe vonják „a jó ügy mellett való” szolgálati készségét.⁴⁷

1849 márciusában Hám konferenciát hívott össze Lonovics József kinevezett egri érsek, Bartakovics Béla rozsnyói püspök és néhány, Pest-Budán tartózkodó kanonok részvételével. A megjelentek megállapodtak abban, hogy Őfelségének „hazafias ajándékként” szeretnének egy jelentősebb összeget felajánlani. Amikor március végén, Hám és Lonovics szóbeli ígéretére hivatkozva, Windisch-Grätz 1 000 000 forintos kölcsönt követelt az egyháztól, akkor Hám nem merte egyedül vállalni a felelősséget, és egy jövőbeni nemzeti zsinat összehívásától tette függővé az összeg felajánlását. Arra is utalt válaszlevelében, hogy a felajánlást esetleg össze lehetne kötni az úrbéri jövedelmek elvesztése fejében nyújtandó kárpótlással.⁴⁸

⁴⁵ Andics III. 95.

⁴⁶ Andics 1948/2. 314–316, 322–325.

⁴⁷ Hám János – Kruplanicz Simonnak. Pest, 1849. április 4. PL AS Ajd Tit. 3. Militaria et bellica (1799–1855). 430. cs. 1848:227.

⁴⁸ Andics III. 128–132.

A magyar hatóságok – noha már február közepén tudomást szereztek a Hám János által szignált január 20-i pásztorlevélről – csak 1849 májusában, az esztergomi érseki levéltárban talált dokumentumok hatására nyilvánították Hám Jánost és helyettesét, Kunszt Józsefet hazaárulónak, Palkovics Károly kormánybiztos javaslatára azonban a főkáptalant felmentették ezen súlyos vád alól.⁴⁹

A tavaszi hadjárat során elért magyar sikerek menekülésre készítették az egyházmegye vezetőit. Hám János és az egyházmegye általános káptalani helynöke is távozásra kényszerült a magyarok elől. Hám 1849. április 22-én indult el, néhány pár fehérművel és két talárral, a hadipénztár védelmére kirendelt egységekkel együtt Budáról, és Székesfehérváron, illetve Veszprémen át 26-án Pápára érkezett.⁵⁰ Ekkor már kíséretében volt Farkas Ferenc fehérvári nagyprépost, Czigler Ignác lekéri apát és magyarországi táborig főpap, valamint Biró László kanonok is. Plosszer Ferenc pápai káplán naplójában így örökítette meg a nevezetes vendég, Hám János látogatását: „Magas szikár termetén a szendesség képe ült, s ősz kora dacára tagjai gyermeki ártatlansággal lengettek. Szállását az irgalmasok zárdájában vette, s délután díszes papi öltönyben templomaink látogatására jött. Belépéskor a kövezetre térdelt, s mennyei áhítattal imádkozott. Azután megnézte templomunk részleteit, s teljes megelégedését nyilvánítá. Eljött azután lakunkba, belépett szobáinkba, kegyesen beszélgetett, s mindnyájunk szeretetét megnyerte.”⁵¹

A kinevezett primás már 27-én továbbindult Sopronba, majd május 1-jén Bécsbe érkezett és a kapucinus atyáknál szállt meg.⁵² A magyar hatóságok az esztergomi érsekség vagyonát, továbbá a kinevezett érsek magánvagyonát is lefoglalták és állami kezelés alá vették.⁵³ Maga Hám védiratában fájdalmasan emlékezik meg arról, hogy az általa aláírt pásztorlevél néhány példánya a magyarok kezébe került, „akik ezért hazaárulónak és vagyontvesztettnek nyilvánítottak, minden vagyonomat elkobozták és elpusztították, úgy mint kb. 10 000 darabból álló juhnyáját, sertéseket, kb. 500 darab

⁴⁹ Andics 1948/2. 309–320. KLÖM XIV. 461–462. KLÖM XV. 318.

⁵⁰ *Irsik* 1894. 203. Zakar 2001. 94.

⁵¹ *Plosszer Ferenc* káplán feljegyzései 1848–1849-ről a pápai Szent István Római Katolikus Plébánia historia domusában. S.a.r.: Hermann István. Pápa, 1998. 77.

⁵² Zakar 2001. 94.

⁵³ Olvasókönyv. Esztergom és Komárom megye az 1848/49-es forradalom és szabadságharc alatt. Vál. és szerk.: Bencze Cs. Attila. Esztergom, 2000. 223.

szarvasmarhát, a tele magtárakat és pincéket, úgy Egerben, mint Zsércen kiürítették. Tiszanánán a szobák bútorait is elhurcolták. Szó szerint amit csak találtak a birtokon, azt vagy potom áron eladták, vagy széthordták, sőt annyira tönkretettek mindent, hogy abból a jövőben sem származhatott jövedelem. Szatmáron, (ahol tulajdonképpen a püspöknek semmilyen vagyona nincs) valamennyire enyhébben jártak el, legalább a bútoraimat nem adták el, hanem csak zár alá helyezték, de azért a beszállásolt katonák úgy elhasználták, hogy nem csekély kárt okoztak bennük. Itt, Szatmáron azonban nagy igazságtalanságot követtek el, mert nemcsak azt vették zár alá, ami az én tulajdonom volt, és pedig nevemnek, a becsületesnek legsúlyosabb meggyalázásával, hanem arra is rátették a kezüket, amit már előzetesen alapítványi intézmények számára vásároltam és már át is adtam. El lehet képzelni, hogy az összeírás alkalmával mennyi fehérnemű, asztalnemű egyéb más ruha és holmi vált ragadozó kezek zsákmányává. A kár szerény becslések szerint is 300 000 pengő forintra becsülhető.”⁵⁴

Hám Ausztriában számos kihallgatáson fejthette ki nézeteit a magyarországi helyzetről. Így többek között fogadta őt május elején Friedrich Schwarzenberg salzburgi érsek, Ferenc József, május 21-én, Prágában V. Ferdinánd és felesége, Mária Anna, és május 22-én, Olmützben Ferenc Károly főherceg is, aki az uralkodó meghagyásából újabb adakozásra szólította fel Hámot.⁵⁵ Bécsbe visszatérve, 1849. május 26-án a kinevezett prímás engedélyt kért az uralkodótól, hogy a prímási javak terhére 50 000 forint kölcsönt vegyen fel, amit a magyarországi lázadás elnyomására ajánlana fel.⁵⁶

A Hámmal szembeni bizalmatlanság nyilvánvaló jele volt, hogy 1849 áprilisában Franz Stadion gróf nem hívta meg az idős főpapot a monarchia püspökeinek Bécsben tartandó konferenciájára.⁵⁷ Alexander Bach ideiglenes belügyminiszter előterjesztésére az osztrák minisztertanács 1849. július 12-én határozatot hozott Hám János lemondatásáról. Bach előterjesztéséből pontosabban rekonstruálhatóak a határozat indokai, mint Hám János védiratából.

⁵⁴ Zakar 2001. 92. A magyar kormány 1849. május 15-én hazaárulási pert indított Hám János ellen, birtokait azonban már korábban, a január folyamán kiadott körlevelek hatására zár alá vették.

⁵⁵ Irsik 1894. 203.

⁵⁶ PL AE Hám-akták 1849:418.

⁵⁷ *Leisching, Peter: Die Bischofkonferenz. (Wiener rechtsgeschichtliches Arbeiten, Band VII.)* Bécs – München [1963.] 226.

Bach először is megállapította, hogy a magyarországi felkelők eszméi a katolikus papság körében számos követőre és élharcosra találtak. Ha tehát a magyarországi katolikus egyházat vissza akarják vezetni hivatásához, akkor a gyenge, kétszínű, vagy rossz főpásztorokat el kell távolítani és buzgó, tetterős emberekkel kell őket helyettesíteni. Hám lemondatását elsősorban azzal indokolta, hogy a magyar kormány egy olyan embert javasolt primásnak, akiből az ahhoz szükséges tulajdonságok hiányoznak. Hám idős ember, aki élete jelentős részét visszavonultságban töltötte. Ennek megfelelően megvetette a mindennapi politizálást. Képzettségére nézve számos beosztottja felülmúlja őt. Nem tud németül és szlovákul, ami hátráltatja abban, hogy egyházmegyéje híveinek többségével kapcsolatba lépjen. Karakterének e gyengéi határozták meg politikai viseletét is, ez magyarázza, hogy még 1848 őszén sem szakított a forradalmi kormánnyal, sőt, 1848. október 25-én szerepet vállalt egy „kossuthi stílusú” pásztorlevél megírásában és ezt követően is támogatta a forradalmi rendszert. Bach javaslatára a minisztertanács és az uralkodó úgy döntött, hogy Hámot, aki inkább jellemének gyengeségéből kifolyóan, mint gonoszságból vett részt a felkelésben, fel kell szólítani a lemondásra, s ha erre nem lenne hajlandó, akkor az esztergomi primási széket megürültnek kell nyilvánítani.⁵⁸

1849. június 10-e táján a kinevezett esztergomi érseket felkereste Friedrich Schwarzenberg salzburgi érsek, aki felvetette, hogy Hámnak le kellene mondania hivataláról.⁵⁹ Néhány nappal később Hám megtudta, hogy Viale-Prelà bécsi nunciust is felszólították az osztrák hatóságok, hogy közreműködjön lemondatásában, de ő erre nem volt hajlandó.⁶⁰ 1849. június 17-én Hám a szaléziánusok felkérésére templomukban, ahol az Oltáriszentség nyilvános imádásra volt kitéve, ünnepi misét mondott. Ezt követően arról értesült, hogy Andreas Maschutar apát, miniszteri tanácsos, a kultuszminisztérium egyházi ügyekben illetékes referense akar vele valami fontos ügyben beszélni. Maschutar most már hivatalosan is megismételte, amit

⁵⁸ Az előterjesztést közli Andics III. 330–333.

⁵⁹ Zakar 2001. 95–96.

⁶⁰ Lukács Lajos szerint Viale-Prelà azáltal, hogy nem sürgette Rómában a kanonikus eljárás lefolytatását Hám ügyében, lényegében eleget tett az osztrák kormány elvárásainak. Lukács 1981. 71–72. A kortárs Johann Michael Leonhard püspöknek ugyanakkor az volt a benyomása, hogy a nuncius mindent elkövetett Hám prekonizációjának beindítása érdekében. Johann Michael Leonhard – Hám Jánosnak. Bécs, 1849. január 13. PL AE Hám-akták 1849:318.

Schwarzenberg mondott, sőt Karl Geringer báró is felkereste Hámot ez ügyben. Július 14-én reggel 9 órakor ismét meglátogatta Hámot Maschutar apát, miniszteri tanácsos, és közölte, hogy a minisztérium az Esztergomi érsekséget üresedésben levőnek nyilvánította, egyúttal haladéktalanul követelte írásbeli lemondását is, amelyért 10 órakor szolgáját fogja elküldeni. „Mikor a szolga 10 órakor megjelent, átadtam neki írásbeli lemondásomat. Így hoztak ítéletet letételemre, engem pedig, akit érdem nélkül emeltek fel, érdemtelenül taszítottak le” – írta emlékiratában.⁶¹ Lemondásáról Bach még aznap tájékoztatta az osztrák minisztertanácsot, kiemelve, hogy Hám minden ellenállás nélkül mondott le prímási tisztségéről, egyúttal Scitovszky János pécsi püspököt javasolta a megürült méltóságra.⁶²

Mivel Bécsben elterjedt a szóbeszéd, hogy Hámot is haditörvényszék elé állítják, Geringer javaslatára a kinevezett esztergomi érsek maga is emlékiratban foglalta össze, miért maradt 1848-ban az országgyűlés székhelyén, Pesten. Hám 1849. július 21-én kelt igazolásában hivatkozott arra, hogy 1848. augusztus 13-át követően Johann Michael Leonhard apostoli tábori helynökön keresztül bizalmasan figyelmeztette az udvart a rá leselkedő veszélyekre. Arra is utalt, hogy semmit sem óhajtott inkább, mint hogy elhagyja az országgyűlést és visszatérjen püspöki székhelyére, de a kinevezéssel kapcsolatos eljárás miatt Pesten kellett maradnia. Hám Geringerhez eljuttatott emlékirata kétségtelenné teszi, hogy ez az irat képezte a magját Hám 1850-ben papírra vetett, és később nyomtatásban is napvilágot látott emlékiratának.⁶³

A memorandumot Alexander Bach is, akinek Geringer továbbította azt, a „legmélyebb együttérzéssel” olvasta, egyúttal biztosította a főpapot, hogy érzelmeinek becsületességéhez és a császár iránti hűségéhez semmi kétséget sem fűz. Végül reményét fejezte ki, hogy Istentől kapott keresztény lelke erőt fog adni Hámnak ebben a szerencsétlen helyzetben, hogy sorsát lelki nyugalommal és szívbeli megadással viselje.⁶⁴ Hám válaszában

⁶¹ Zakar 2001. 97.

⁶² Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848-1867. II. Abteilung, Das Ministerium Schwarzenberg. Band 1. 5. Dezember 1848 – 7. Jänner 1850. Bearbeitet und eingeleitet von Klečetka, Thomas. Wien, [2002.] 495.

ÖStA HHStA Kabinetsarchiv Kabinetkanzlei Ministerrat-Vorträge 1849:2382.

⁶³ PL AE Hám-akták 1849: 424.

⁶⁴ Alexander Bach – Hám Jánosnak Bécs, 1849. augusztus 8. PL AE Hám-akták 1849: 425–426. Eredeti tisztázat.

köszönetet mondott Bach soraiért, majd hozzáfűzte, a Megváltó iskolájában megtanulta, hogy teljesítenie kell felettesei rendeleteit. Hangoztatta, hogy nem hagy föl azokkal a könyörgésekkel, amelyekben a felséges császári házra és a császárra kér áldást, majd végül ismételten szívélyes köszönetét nyilvánította Bachnak.⁶⁵ 1849. szeptember 9-én írásban is benyújtotta a császárnak hűségesküjét. Ebben a maga, illetve a szatmári egyházmegye papsága nevében megújította hűségesküjét a császárnak, köszönetet mondott a magyarországi felkelés szerencsés leveréséért, egyúttal ígéretet tett, hogy ő és papsága mindent el fognak követni a „törvényes rend” mihamarabbi helyreállítása érdekében.⁶⁶

A Szatmárra visszatérő Hámot Pesten is szomorú hírek fogadták. Egykori papját, Gonczeczky Jánost halálra ítélte a pesti cs. kir. hadbíróóság. A siralomházban lévő papnak sikerült eljuttatni egy cédulát volt püspökéhez: „Jézus szent nevére kérem excellenciádat, mentse meg életemet. Gonczeczky”. A püspök maga mellé vette oldalkanonokját és megpróbált közbenjárni életéért, de nem járt sikerrel.⁶⁷ Visszatérve egyházmegyéjébe, Hám október 16-án kelt körlevelében papjaihoz és híveihez fordult, hogy imádkozzanak Gonczeczky lelki üdvéért. Amikor pedig az új prímás, Scitovszky János felszólította, hogy adja meg a szabadságharcban részt vett azon szatmári egyházmegyés papok névsorát, akiknek a forradalmi időkben elkövetett irregularitás miatt abszolúcióra (feloldozásra) van szükségük, akkor Hám nem adta meg a kompromittáltak névsorát, hanem a szatmári szentszék előtt purifikáltatta őket.⁶⁸ 1851. december 1-jén kelt válaszlevelében lakonikus rövidséggel csak annyit válaszolt: a szatmári egyházmegyében egyetlen papnak sincs szüksége irregularitás miatt abszolúcióra.⁶⁹

⁶⁵ Hám János – Alexander Bach belügyminiszternek. Bécs, 1849. augusztus 11. PL AE Hám-akták 1849:427. Fogalmazvány.

⁶⁶ ÖStA HHStA Kabinetsarchiv Kabinetskanzlei Ministerrat-Vortrag 1849:3302.

⁶⁷ *Irsík Ferenc*: Hám János a szent emlékü szatmári püspök élete. Átdolgozta és újabb adatokkal bővítette *Bodnár Gáspár*. Szatmárnémeti, 1903. 98–101. o. A szerzők ugyanakkor tévesen állították, hogy Hám Pesten Haynaunál könyörgött Gonczeczky életéért, hiszen Haynau ekkor már nem tartózkodott Pesten.

Hermann Egyed: A magyar katolikus papság az osztrák katonai diktatúra és az abszolutizmus idejében. Gödöllő, 1932. 40–41. o.

⁶⁸ *Dánku Pál*: A Szatmár vármegyei római katolikus papság szerepe a szabadságharcban., in.: Forradalom és szabadságharc a Felső – Tisza – vidékén. Szerk.: Takács Péter. Nyíregyháza, 1998. 96.

Meszlényi 1928. 247–250.

⁶⁹ Hám János – Scitovszky Jánosnak. Szatmár, 1851. december 1. PL AE Scitovszky-akták Cat. 21. 1417. cs., név szerint.

Hám Jánost akkor nevezték ki esztergomi érsekké, amikor a polgári átalakulás következtében a katolikus egyházban is jelentős változásoknak kellett végbemenni. Az új prímás elsősorban lelki életével, szociális érzékenységgel tűnt ki kortársai közül. A világi élettől elzárkózó, imádságos lelkületű főpap egyszerre az átalakulásból adódóan hevesse vált politikai küzdelmek középpontjába került. Királyhű főpap volt, aki mindaddig kitartott az áprilisi törvények, az új vívmányok mellett, ameddig azt neveltetésével, az általa képviselt törvénytisztelettel össze lehetett egyeztetni. Nem volt forradalmár, de a megszálló hatóságoknak sem volt olyan feltétlen híve, amint azt a marxista történetírás szerette volna elhíttetni az utókorral. 1849-ben keletkezett pásztorleveleit és utasításait a megszálló hatóságok parancsára, emlékiratait egy esetleges hadbírószági eljárástól való félelmében vetette papírra. Forráskritika és kellő körütekintés nélkül ezek a források félrevezethetik az olvasót. Az osztrák hatóságok is azért mondatták le, mert az új prímásnak elsősorban politikai, világi szerepet szántak, erre pedig a boldog emlékű püspök nem volt alkalmas. 1848/49-ben sem hagyott fel azonban karitatív tevékenységével, imádságos életével, ami a 21. század keresztényei számára is példamutató lehet.

Életmentési kísérlete

Közbenjár a halálra ítélt Gonczeczy Jánosért

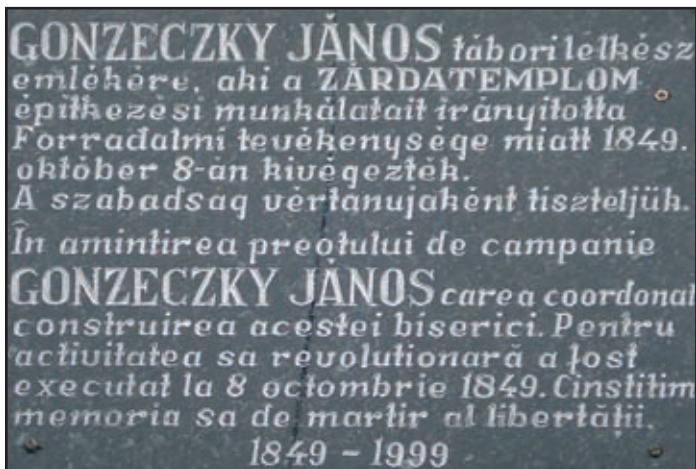
Az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc idején tanúsított magatartásáért, számos esetben a szabadságharcban való részvételéért a szabadságharc leverése után a Haynau osztrák tábornok irányításával működő hadbíróóság a katolikus egyház több püspöke és több száz papja ellen indított eljárást (229 bírósági per!), bebörtönözték őket, sokat halálra ítélték és kivégeztek.

Hám János püspök lemondatása után egy ideig még Bécsben tartózkodott, majd a császári udvar fenyegetései közepette hazaindult Szatmárnémetibe. Pesten a szerviták rendházában szállt meg, itt jelentkezett nála egy, a pesti börtönben őrködő katona, és átadta azt a kis papírszeletet (hírlapféle széléből letépett papírcsík volt), amelyre ceruzával ez volt írva: „Jézus szent nevére kérem excellenciádat, mentse meg életemet, Gonczeczy.”

A katona közölte: a foglyok közül egy pap nyomta kezembe a papírdarabot. S gyorsan eltávozott.

Gonczeczy Jánost, a Máramarosszigeten született, katonacsaládból származó, magyarul, németül, románul egyaránt jól beszélő lelkészt Hám János 1828-ban szentelte pappá, ez volt első papszentelése. Egy év múlva áthelyezte tábori káplánnak a Bécsben működő 39. gyalogezredhez, 1837-ben azonban hazahívta és rábízta az irgalmas nővérek anyaháza és temploma építésének irányítását, közben tanított is a katolikus gimnáziumban.

Feladata elvégzése után Gonczeczy Jánost visszahelyezte tábori lelkésznek. A 2. császári és királyi dragonyosezreddel Páduába, Milánóba került, majd 1847-ben a Csanád megyei Mezőhegyesre. A magyar, német és

Gonzeckzy emléktábla

cseh lakosságú falu a bécsi hadügyminisztérium főhatósága, illetőleg közvetlenül Temesvár katonai parancsoka alá tartozott.

Temesvár parancsnoka Haynau tábornok volt.

A szabadságharc leverése után Gonzeckzy János elfogták, hadbíróság elé állították és felségárulás címén halálra ítélték.

Bűnei: a katonaságnál a császárért való imát március közepétől egy forradalmi hazafias imával helyettesítette, melyben a hazáért és a magyarok győzelméért esedezett. Prédikációjában sértően nyilatkozott az uralkodóházról, felolvasta a szószekről Kossuth 1848. december 22-i kiáltványát, 1849-ben pedig a debreceni trónfosztó nyilatkozatot, ezt magyarázatokkal kísértc, s felolvasta a szószekről a kultuszminiszter kiáltványát a népfelkelés megszervezéséről.

Mindezekért halálra ítélték. Haynau tábornok nem tudta megbocsátani, hogy az általa ismert, sőt kedvelt tábori lelkész a magyar forradalomhoz csatlakozott.

Hám Jánosnak magának is szorongatott helyzete volt, hiszen tudta, hogy őt is perrel fenyegetik. Nem késlekedett azonban, hogy Gonzeckzy megmentése érdekében cselekedjék.

Kegyelmi kérelmet írt és oldalkanonokja kíséretében ezt személyesen vitte el Haynau tábornok főhadiszállására. Kérését meghallgatták, átvették, s közölték vele, hogy ha a vádlott ártatlan, semmi baja sem fog történni.

Gonzeczky Jánost másnap reggel kivégezték.

Hám János körlevélben fordult papjaihoz és híveihez, hogy imádkozzanak Gonzeczky János lelki üdvéért.

A hazatért püspököt felszólították, hogy közölje az 1848/1849-es forradalomban és a szabadságharcban kompromittálódott papjainak névsorát.

Hám János a kérést nem teljesítette, hanem az egyházmegyében létrehozott ún. „purifikáló” bizottsággal vizsgálhatta meg a (veszélyeztetett) papok magatartását és tevékenységét, s kimondatta, hogy erkölcsileg tiszták és nem követtek el elítélendő cselekedeteket.

Hám János végrendelete¹

1. Lelkemet Teremtőmnek adom vissza, ki azt nekem adta, töredelmes szívvel és alázatos lélekkel esedezvén, hogy ne vétkeimet, hanem szent Fia drágalátos vérét véve tekintetbe, irgalmazzon lelkemnek.

2. *Testem, a feloszlás jeleinek mutatkozása után nyílt koporsóba helyezésük az egyház szokott szertartásai kíséretében. A szokásos imák és szent misék végeztessenek a házi kápolnában temetésem napjáig.*

3. *A temetésnél minden költséges fényűzés és pompa gondosan kerültesék; hanem az egyház szertartásai mind pontosan és ájtatosan végeztessenek; gyertyák osztogatása és mindennemű szónoklat maradjon el. Negyven napon át tartassanak meg az én bűnös lelkem nyugalmaért s az isteni igazságosság megszenteléséért a szent mise áldozatok. A negyvenedik napon szent mise Liberával tartassék, de egyházi beszéd se akkor, se máskor ne mondassék. Ahelyett alázattal és Isten irgalmára esedezve kérem paptestvéreimet, kiket mindvégig testvérileg szerettem az Úrban, hogy imáikat s az őszinte szeretet fohászait tőlem meg ne vonják.*

4. Szeretetemnek bár csekély bizonyítékául minden főesperesnek négy aranyat, minden alesperesnek valamint a theologiai tanároknak és a papnevelő intézet előljáróinak két-két aranyat, minden plébánosnak egyet-egyét, az egyházmegye többi papjainak pedig egy-egy tallért ajánlok fel természetben; és kérem, hogy azt hasonló testvéri érzülettel fogadják el, a minővel azt én felajánlom. Egyúttal bizalmasan kérem őket, hogy szent mise áldozataikban szíveskedjenek rólam megemlékezni.

5. *Az egyházmegye papsága közt 1000 frt osztassék ki ezüst huszasokban az én lelkem üdvére elmondandó szent misék stipendiumaként. E stipendiumok kiosztásakor tekintettel legyenek az illetők az egyházmegyének azon szegényebb és szűkölködőbb papi egyéneire, kik a lelki pásztorkodás területén működnek.*

¹ A szövegbeli kiemelések a szerkesztők munkája.

Hám János sírja a Székesegyház kriptájában

6. Az **egyetemes alapítványi főpénztárból**², melyet összes hagyatékom örökösévé tevék, már régi és többször ismételt rendelkezéseimre megfelelőleg évenként pontosan adassanak ki mind a 600 váltóforintból álló tiszteletdíjak, mind a 700 váltóforintból álló misestipendiumok érettem, szüleimért, rokonaimért és azon elhunytakért a szatmári egyházmegyében, kiket hozzáam a szeretet köteléke fűz.

Részletes alapítványok:

1. A jézustársasági atyáknak átadandó tőkék 60.000 frt. A goroszlói zálogos birtok értéke 48.000 frt. A Templom utcai három külön házszám alatt levő házastelkek értéke 20.000 frt. Segély a ház és templomépítésre 20.000 frt.

2. A konviktus alapítványai 50.000 frt. A lövői és bács-aranyosi birtokok; a szatmári határban 2 drb rét, egy szőlő és egy úgynevezett lanka, gyümölcsös... a zsadányi határban körülbelül 40 hold szántóföld.

3. Az irgalmas zárdaszüzeknek, az áttelepítés alkalmával letett alapítványon kívül, a batizi birtok minden fölszerelésével együtt. A halmi birtok

² Hám János az 1928-ban létesített nagy alapítványát, az Egyetemes alapítványt 1835-ben gondozás céljából átadta a káptalannak.

Hám János urnája

értéke 16.000 frt. Az erdőkből a zárdának évente 200 öl tűzifa. A zsadányi és az úgynevezett Gombás-erdő egészen. Ezen alapítványból tartoznak a zárdaszüzek az öt alapítványoson kívül még egy alapítványos növendéket, az alsóbb osztályú intézetben pedig a katona-leánykák közt hat lánykát nevelni. A Böszörményi-féle ház is Szatmárt, a zárdának adatott.

A gyöngyösi alapítvány 12.000 frt, melynek kamataiból az elemi iskolák számára évente 120 frt adandó ki, a gyöngyösi plébánosnak mise stipendiumokra 80 frt. Ami ezen felül marad, az három részre osztandó. Egyik része a férfibetegeket ápoló és Szent Erzsébet nevet viselő kórháznak, a másik rész a beteg nőket ápoló Reviczky-Tarodi-féle kórháznak, a harmadik része pedig a házról-házra járó koldusok és a szegények intézetének adandó.

Egy másik 38.401 frtos alapítvány ugyanott. Ennek évi kamataiból kap a boldogultnak István nevű testvére, vagy az ő felesége, évente 120 frtot, özv. Szászné 120 frtot. Haláluk után a kamatok jövedelme a többi rokonok közt megosztandó.

Különleges hagyományok: István testvérének 1600 frt. Özv. Szászné nővérének 1600 frt. Balla sógora gyermekeinek 1600 frt. Mária nővérének 1000 frt. A többi rokonoknak egyenkint 100 frt. Gyöngyösön szent misére 1000 frt.

Hám János élete és személyisége, tanulságai

Szatmár negyedik püspöke volt (1827-1857), mindjárt halálakor az egyházmegye második megalapítójának nevezték, koporsója sírfelirata (Alter stator dioecesis) is ezt hirdeti.

Emlékét ma is őrzi számos általa építtetett épület, őrzik a Páli Szent Vincéről nevezett Szatmári Irgalmas Nővérek, akiknek kongregációját 1842-ben alapította, boldog emlékeként emlegetik, ugyanis Meszlényi Gyula püspök kezdeményezte boldoggá avatása eljárásának megindítását.¹ (Ügyét az illetékes római kongregáció megvizsgálta, nem kifogásolta, befejezése az első világháború eseményei után a vesztelés állapotába került.)

A köztudatban kevesen ismerik. Az 1848-as forradalom és szabadságharc idején esztergomi érsekké, Magyarország hercegprímásává kinevezése után, az egyáltalán nem politikus alkatú püspök akaratan kívül főpapok és politikusok hatalmi törekvéseinek néma szemlélője, illetőleg mellékszereplője lesz, egyéni célok, törtetések útjába kerül.

A debreceni magyar kormány elmarasztalta, császárpártinak, árulónak bélyegezte, ezt vitte a köztudatba a negyvenes évek kommunista történelemírása is.²

Személyisége, alkotásai és cselekedetei mérlegelése és tárgyilagos értékelése csakis a történelmi tények körütekintő és valós megvizsgálása alapján történhet. Nem mellőzhetjük ezért püspöki körleveleit, valamint az 1850. február havában latinul írt feljegyzéseit.³

¹ Életrajzírói: Irsik Ferenc: Boldog emlékü Hám János szatmári püspök élete. Szatmárt, 1894; Keszler Ferenc: Memoria Servi Dei Joannis Hám. Szathmarini, 1893.

A Rendkívüli Újság 1925. VII. 6-i számában közölt hír szerint Bodnár Gáspár (is) könyvet írt Hám Jánosról. Nem említi sem címét, sem kiadása helyét.

² Andics Erzsébet: Hám János hazaárulóvá nyilvánításának előzményei. in: Századok, 1948. 1-4. sz.; Andics Erzsébet: Az egyházi reakció 1848-49-ben. Budapest, 1949.

Harmincéves püspöki működéséből 20 év az 1848-as forradalom előtti időszakra esik.

1827-ben, püspökké kinevezésekor, illetőleg székfoglalásakor a gyöngösi származású, Egerben tanult és működött Hám János 47 éves.

Egyházmegyéje, amelynek kormányzására kinevezték, öt nagy politikai vármegyére terjedt ki, 73 plébánia, mintegy 75.000 hívő. A püspökség székhelye, Szatmárnémeti, 10-11.000 lakosú, földművesek és kisiparosok lakta város, belterületén mocsarak, a Szamos holt medrei. Rendezetlen, járda nélküli utcák, alacsony házakban kis igényű emberek. A természeti csapások, a gazdasági élet pangása folytán szegénységre kárhoztatott nép. Kölcsey Ferenc az országgyűlésben (1832-ben) így jellemzi: „lutum super lutum et dicitur töltés”. Lakossága lelkén nyomasztólag ült a vallásháborúk korából eredő türelmetlenség szelleme.

Ilyen történelmi-társadalmi körülményekben kezdte működését Hám János, aki nemcsak kormányozta az egyházmegyét, hanem teremtő, szervező munkát végzett.

Püspöksége első huszonhárom évében a régi püspöki székházban, a jezsuiták egykori házában lakott, nagyon egyszerűen, fényűzésmentesen, szigorú életrendet kialakítva. Egyszerűen étkezett, sohasem reggelizett, ritkán és keveset vacsorázott, bort, feketekávét sohasem ivott, nem dohányzott; öltözéke is egészen egyszerű volt. Nagyon takarékos volt, így segíthetett sok rászorulótnak, így áldozhatott az általa létesített, jelentős anyagi befektetést igénylő szociális és egyéb intézményekre. Környezete minden kétséget kizáróan tanúsította, hogy ágyban sohasem aludt, rövid, keményre tömött pamlagon, önsanyargatva, inkább ülve, mint feküdve tölté az éjjelt, nagyon keveset aludt. Sok időt töltött el imában és elmékedésben.

Szórakoztató játékban nem vett részt, székháza kertjében magányosan sétált, külső sétaútja két helyre vezetett: kedden a kórház betegeit, csütörtökön az irgalmas nővérek rendházát (a neveléssel foglalkozókat) látogatta meg.

Égészségi állapotáról, gyengélkedéseiről sohasem nyilatkozott, környezete egy súlyosabb esetről, a kolera tüneteinek megjelenéséről tud, a fer-

³ Az eredeti latin szöveg és magyar fordítása 1928-ban jelent meg nyomtatásban: Scheffler János: Hám János szatmári püspök és kinevezett primás emlékiratai 1848/49-ből. Budapest, Stephanum Nyomda és Könyvkiadó, 1928.

tőzést kolerabeteg titkárától kapta, akit akkor látogatott meg, amikor az orvosok már lemondtak róla. (Megjegyzendő, hogy titkára meggyógyult, s ezt Hám János imájának tulajdonították.)

Az új plébániák létesítésénél messzemenően jelentősebb cselekedete volt a Páli Szent Vincéről nevezett Szatmári Irgalmas Nővérek szerzetesrendjének, valamint az Istenes Jánosról nevezett Irgalmasok, a Betegápoló Irgalmas Rend férfi szerzeteseinek megtelepítése.

Hám János alkotásai ma is állnak, a második világháború végéig valamennyi az egyház szociális-karitatív, illetve oktató-nevelő tevékenységét szolgálta. Ő építtette az Irgalmasok kórházát és gyógyszerárát (valamint kápolnáját), a Szatmári Irgalmas Nővérek szerzetesrendjének anyaházát és templomát, iskolaépületét, szerzetesházat építtetett a Szent Ferenc-rend részére, a katolikus gimnáziumban tanuló vidéki diákok számára megépítteti az ún. püspöki konviktust, az előregedett szegények részére aggmeházat létesített. Mindezekhez már csak ráadás a temetőkápolna építése, a Kálvária templom melletti stációk megépíttetése.

Az iskolai oktatás fejlesztésében nevéhez fűződik a leányiskola és a tanítónőképző létesítése.

Hám János kora törvénykezési rendje értelmében püspökként hivatalból az országgyűlés, pontosabban a főrendi ház tagja, akinek meg kellett jelennie a törvényhozás ülészeit.

Emlékiratainak tanúsága szerint nem szívesen ment az országgyűlés ülészeit, nem volt politikus alkat. 1830-tól vett részt többször az országgyűlésen, de igyekezett kivonni magát, s ezt azzal is indokolja (emlékirataiban), hogy elvei nem egyeztek az országgyűlés felfogásával.

Az előzőekben elmondottakból is kitűnik, hogy szelíd lelkű, csendes, imádkozó - elmélkedő életet élő, a rábízottak (papok és világiak) lelki életével törődő ember volt. Emlékirataiból is megállapíthatóan, nem kedvelte a gyors változásokat, ilyen értelemben konzervatív (nem maradi) volt. Neveletéséből eredően feltétlenül tisztelte a törvényes apostoli királyt.

Ezek alapján érthető, hogy nem találja helyét a negyvenes évek politikai küzdelmeiben, akaratlanul sodródik a számára idegen közéleti eseményekbe.

1847-ben meghalt a király helyettese, a nádor. Összel az országgyűlés nádorrá választotta István főherceget, aki a választást megelőzően megvá-

	Mense	Januar	io	1781		
P. Joannes Saramai	Catharina	Mathia Pesti	Catharina Ladizakgy	Mathia Demko	Barbara Ujfaludy	12
Idem	Catharina	Stephani Zilagy	Anna Balogh	Mathia Leovay	Catharina Fejcz	ead
P. Franciscus Sikiz	Paulum	Gregory Bengyely	Anna Szabo	Paulo Kovacs	Elisabet Czorna	23
Idem	Rozaliam	Michaelis Sebe	Anna Timar	Georgio Takkas	Elisabet Kapus	30
P. Antonius Botis	Antonium Femellos	Antony Szeles	Susanna Toth	Antonio Pesti	Eva Iborka	4
Idem	Franciscus	Antony Szeles	Susanna Toth	Antonio Pesti	Theresia Kosminas	ead
Idem	Barbaram	Stephani Vas	Barbara Menyhara	Martino Borbos	Borgia Catharina	ead
P. Franciscus Sikiz	Joannem Casparium	Josephi Ham	Francisca Pots	Benedict Szarvas	Artemia Papaj	5
Idem	Annam	Emerici Varnyu	Anna Badgy	Andrea Habok	Elisabet Szekeny	ead
P. Joannes Simor	Mariam	Adami Nemes	Maria Orszag	Josepho Rehler	Sara Tenci	ead
Idem	Casparius	N. Joannis Fabricii	Helena Tobis	Paulo Harmos	Susanna Lidany	ead
P. Franciscus Sikiz	Agnetem Kozaham	Stephani Földhazy	Elisabet Kemenye	Emerico Stozarik	Elisabet Spocko	6
Idem	Paulum	Michaelis Hannos	Anna Dallo	Urbanus Fodor	Helena Varga	7
P. Josephus Holl	Theresia	Mathia Vargy	Elisabet Nagy	Emerico Stozarik	Elisabet Spocko	8

Hám János keresztelési bejegyzése

lasztatása érdekében körbefutotta az országot. Hám János megírja, hogy nem egykönnyen alkot ítéletet emberekről, főként nem első látásra. István főherceg azonban nem nyeri meg a tetszését, mert az útjának szerencsés kimeneteléért (Nagykárolyban) pénteki napon bemutatott szentmisén ő nem jelent meg, távolmaradásával megbotránkozott az összesereglett sokaságot, az ebédnél pedig csupán hústeleket fogyasztott (holott a gróf hajlandó volt böjtös ételeket készíttetni). Az sem tetszik neki, hogy a főherceg monarchia- és vallásellenes elemekkel szövetkezik.

Rosszallja a tisztújításoknál immár kialakult szokást: nagy ivások, perlekedések, veszekedések, verekedések, emberölések, mindez a nép erkölcsi romlásához vezet.

Az országgyűlésen - a bevett szokás szerint - a megválasztott nádort a legmagasabb egyházi méltóságnak kell köszöntenie. A hercegprímás meghalt, az egri és a kalocsai érsek beteg, így a püspöki kar legöregebb jelenlevő tagjaként őt bízták meg a köszöntésével.

Az 1848. márciusi forradalmat megelőző időszokról emlékirataiban feljegyzi, hogy az országgyűlés ellenzéki tagjai titkos gyűléseken (amelyeken kiválóbb konzervatívok is részt vehettek) a szabadság és egyenlőség elvei alapján előkészítettek egy, a forradalmat előkészítő, az uralkodónak jóváhagyás végett benyújtandó alkotmánymódosító szöveget, amelyet március elején a rendek nyilvános ülésén el is fogadtak. Ezt a főrendiház nyilvános ülésén is elfogadták, s maga a nádor vállalta, hogy küldöttség élén Bécsbe viszi. A nádornak azt ígérték, hogy ha Ferdinánd vonakodnék elfogadni, őt kiáltják ki Magyarország királyává.

A forradalom március 15-én győzött. Négy nap múlva, vasárnap a nemzeti öröm jeléül az országgyűlés mindkét háza hálaadó ünnepélyes nagymisén vesz részt. Rangidős püspökként Hám Jánosnak kell elmondania a Te Deumot. Vitathatatlan, hogy az egyházat ért támadások sokasága miatt sok mindenben nem ért egyet a politikusokkal.

A hálaadással kapcsolatosan ezt írja: „...Istennek mindenért hálát kell adnunk, ami velünk történik, jóért és rosszért egyaránt, - mert a bajok is, amelyek sújtanak, Isten szándékaiban jók a mi számunkra, bennünket Istenhez térítenek és javulásunkra szolgálnak; úgyszintén, hogy jelen esetben meg kell köszönni Istennek, hogy ami más nemzeteknél vérontással ment végbe, az itt a nélkül folyt le.”

Az országgyűlés berekesztése előtt hazatért Szatmárnémetibe. Az események megzavarják, nem akar cselekvően beavatkozni azok folyásába, viszont mind az eseményeket, mind az emberi cselekedeteket mindig az isteni törvény szellemében és zsinórmértéke szerint fogja fel és ítéli meg, Hám János éles elmével és kritikus szemmel tárja őket elének. Felismeri a jót, ami népe javát szolgálja, de észreveszi a káros jelenségeket is.

Híveihez ekkor írt körlevelében ezt írja: „Őrizkedjete azoktól, akik azon szín alatt, hogy javatokat akarják, saját hasznukat keresik... Ne higgye-

A gyöngyösi plébániatemplom keresztelőmedencéje

tek minden léleknek, mert sok hamis tanítók járnak körül arra törekedvén, hogy a jámbor lelkeket is elcsábítsák, s midőn ezeket tévútra vezetik, tulajdon hasznukat munkálják: meg ne csaltkozzatok, ne engedjétek magatokat mások szemtelen céljainak eszközévé lealacsonyíttatni.” Kéri, hogy „Figyeljetek a lelkipásztorokra, akik szívből kívánják javatokat előmozdítani.”

1848. júniusában visszatér az országgyűlésre (Pesten mindig a szerviták rendházában száll meg), a kultuszminister az alsó papság mozgolódása folytán támadt kérdések megbeszélésére hívja a püspököket. Hozzájárulnak az anyagi javadalmazásuk jobbításához, de megoldatlan marad az egyházi fegyelem több vonatkozása, a cölibátus törvénye, a kánoni engedelmesség, a szerzetesrendek kért megreformálása.

Pestről távozása előtt a minisztérium egyházügyi előadója megkérdezi: hajlandó volna-e elfogadni a megüresedett egri érsekséget (nyolc püspöki és érseki szék volt üres). Hám János nem ad egyenes választ, csak azt jelzi,

hogy a rá vonatkozó ügyekben nem kell őt megkérdezni. Mindig előjárói rendelkezéseit követte. Emlékirataiban megírja, hogy azért nem tulajdonított jelentőséget a kérdésnek, mert a magyar minisztérium jól tudta, hogy elveitől teljesen idegenkedik, nyilván nem őt fogják ilyen tisztségre javasolni.

A meglepetés június 25-én érte, amikor is esztergomi érsekké, hercegprímássá nevezték ki. (Kinevezésében valószínűleg közrejátszott, hogy Karolina Augusztia anyakirálynő igen érdeklődött az irgalmas nővérek Szatmárnémetibe telepítése iránt.). Nem illett életébe a rang, a bíbor, a kitüntetés. Ez hozta életébe a szenvedéseket. Kinevezését megtudva, Hám János így imádkozott: „Uram, fölemelvén levetettél engem, legyen meg a Te akaratod.” (Emlékiratai).

A kormány azonnal átvette szatmári püspöki javadalmait, kinevezésének római jóváhagyása azonban késett, így nem foglalhatta el az esztergomi széket, Pesten maradt, itt várakozott az eskütételre. A magyar kormány nem örült kinevezésének, állandó rendőri megfigyelés alatt tartották.

Az országgyűlés küldöttsége Innsbruckba megy, hogy az uralkodót Pestre hívja. A küldöttségben ő az egyetlen pap, őt a küldöttség tagjai nem engedik szólani. Hám János emlékirataiban megállapítja, hogy a politikusok, s természetesen a zajongó tömeg nem kedvelte a papokat.

Az egyház ügyeinek megoldására nemzeti zsinatot terveztek, s mint-hogy prímási megerősítése késett, a vatikáni nuncius kieszközölt egy pápai brevét, amely felhatalmazta mint szatmári püspököt, hogy apostoli követ minőségben nemzeti zsinatot hívjon össze és azon elnököljön. A kalocsai érsek jogait sértve érezvén levélben tiltakozott Rómában is, a püspöknél is. (Hám János nem akart élni a kapott felhatalmazással.)

Lamberg meggyilkolása után a király feloszlatta az országgyűlést, de ezt a felsőházban nem hirdették ki, egyébként ekkor már minden hatalom a rendi országgyűlés, Kossuthék kezébe került.

Október végén a folyamatosan ülésező országgyűlésen felülkerekedett az a felfogás, hogy keresni kell a forradalmi kormány és az uralkodó család közti kibékülést, felszólították a Pesten tartózkodó püspököket, hogy közbenjáróként szerkesszenek egy ilyen értelmű folyamodványt és vigyék el Olmützbe. Hám János lényegében annyit tett ebben az ügyben, hogy a folyamodvány szövegét megtisztította az általa keserűnek és szem-

KIVONAT

Atykeresztelők egyházmegyében, a kálisp-potai alapszék kerületében, Hevesmegyében létező felvilágosított római katóli-
 anyagyháló **kereszteljeinek** anyakönyvéből, ezr. ^{két} nyolcvanegyedik (1781)
 évi január hó ^{két} tizedik (3) napjánál.

Angolóra ~ kora ~ lappi.

Folyt. min.	A születés	A keresztelés	A keresztelők neme, neve Törvényes? Elők szülte?	A szülők neme, állása, állapota és utazási helye.	Lakóhely, lakosain.	A keresztelők és anyák neme és állapota.	A keresztelők neme és állapota.	Jegyzetek.
	év, hónap, napja.							
	1781. Januarius 3	Johannes Casparus ma. h.	Josephus Ham Francisca Boel	Szogyis		Benedictus Iraoval Apollonia Capai	S. Franciscus Sicut	

Jelen kivonat hiteleségét nemcsak a kivonatol-
 ó a pléb. egyházi paróchus által, hanem a
 Kelt. Atykeresztelők. 1883. november 25. délután.

Kömlöcsy János
Plébános

Hám János keresztlevelének kivonata

rehányónak tartott kifejezésektől, viszont közreműködése folytán a bécsi udvar kegyét veszttette el.

Decemberben lemondott Ferdinánd király, trónra lépett a 19 éves Ferenc József.

A bécsi lázadás leverése után, Windischgrätz és Jellachich serege betört Magyarország területére, 1849. januárjár 5-én bevonult Budapestre. A püspöki kar, hogy jóvátegye „hibáját”, a magyar kormány megbízásából írt folyamodványt, most uralkodói kihallgatásért folyamodik, de Windischgrätz közli: „ha e dologban valami hibát követtek el, az kegyesen megbocsáttatik, az Olmützbe való utazás kötelessége alól azonban felmentetnek, mert jelenleg otthon hasznosabban működhetnek.” Nos, a püspöki kar a budavári templomban ünnepi szentmisét mutatott be, a püspöki kar nevében pedig minden egyházmegyebeli hívőhöz pásztorlevelet küldtek, amelyben a népet hűségre intették Ferenc József mint törvényes apostoli király iránt, s arra is figyelmeztették, hogy a császári sereget ne mint ellenséget, hanem mint jóbarátot tekintsék, amely avégett jött be, hogy a békét és a rendet hely-

reállítsa. A pásztorlevélre általánosságban volt ráírva a püspöki kar neve, Windischgrätz ekkor kötelezte Hám Jánost, hogy a primás nevét írják rá. (A pásztorlevél csak az osztrákoktól megszállt területen volt ismert.) Amikor néhány példány a magyarok kezébe került, hazaárulónak nyilvánították, vagyonát elkobozták.

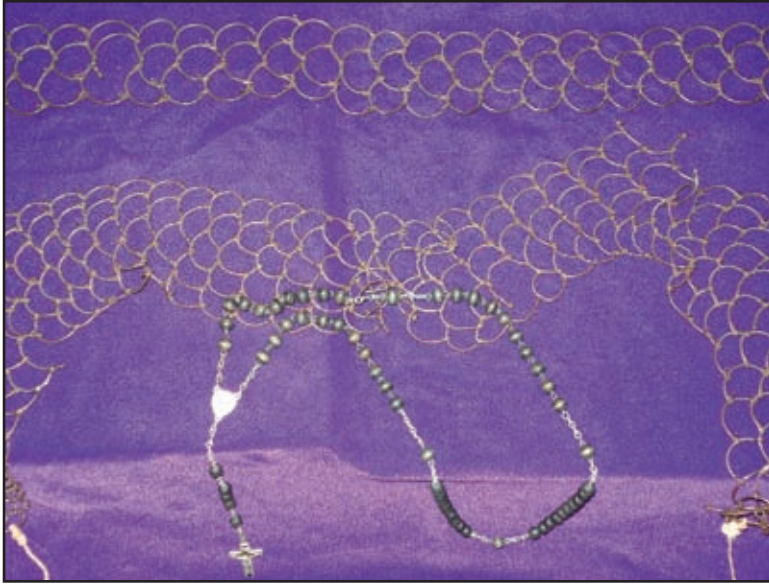
Windischgrätz tábornok a magyar püspököktől 1 millió forint támogatást kért, ők Hám Jánosra hárították. Ő elhárította azzal, hogy kívánságát majd a legközelebb tartandó nemzeti zsinat elé terjesztik.

A magyar csapatok közeledtekor tanácsolják: meneküljön. Hám János Bécsbe megy. Most a császári család kéri, hogy ajánljon fel hadi célra egymillió forintot. Amint írja, katonaság kiállítására nem tudta magát elszánni, ezzel teljesen elvesztette az uralkodó ház kegyét.

És elkezdődtek a Hám János letételére irányuló mesterkedések. Meghözzá két irányból. Egyrészt a bécsi minisztérium törekedett arra, hogy megsemmisítsen minden Ferdinánd király alatt történt magyarországi egyházi kinevezést, másrészt Schwartzberg bíboros, salzburgi érsek, a Scitovszky János pécsi püspök hercegprimássá kinevezése érdekében dolgozó párt vezető személyisége érdeklődött Hám Jánostól, nem akar-e lemondani, a nehéz és veszedelmes primási tisztségtől megszabadulni.

Hám János válasza: e méltóságot nem óhajtotta és nem járt utána, de még csak nem is gondolt rá. Kinevezésekor nem öröm, de félelem és szorongás fogta el. Azért fogadta el, mert azt hitte, hogy ez az intézkedés Istentől jön, s akkor meg kell hajolnia előtte. Ha az uralkodó és a minisztérium most másként rendelkezik, panasz nélkül belenyugszik. Schwartzberg önkéntes lemondásra akarta rábírní, a nunciust is kérte: ajánlja ezt Hám Jánosnak. A nuncius elutasította. Hám János azt kérte, ettől mentsék fel, nehogy úgy tűnjék fel, mintha pozitív cselekedetével akarna Isten akaratával ellenkezésbe jutni és Isten előtt felelősséget és hibát vonjon magára.

1849. július 14-én a miniszteri tanácsos meglátogatta, közölte: a minisztérium üresedésben levőnek jelentette ki az esztergomi érseki széket, Hám János írja meg a lemondását, amelyért egy óra múlva elküldi a szolgáját. A minisztériumnak nem tetszett a lemondás eredeti szövege, újat írtak vele. Ebben megírja: „Alulírt, ő Felségének a magas minisztérium útján mai napon velem közölt parancsa következtében, melynélfogva nekem meghagyatik, miszerint írásbeli nyilatkozatot adjak, ezennel ...készséges en-

Hám János vezeklőve (ciliciuma)

gedelmességgel kijelentem, hogy az esztergomi érseki székre vonatkozólag semmi jogom, sem érdemem nincsen; a netalán vélt jogról pedig önként lemondok.”

Lemondatása okát nem közölték vele. Néhány nap múlva kinevezték Scitovszky Jánost.

Bécsben értésére adták: távozzon a városból. Nemsokára bírói eljárással is fenyegették, amiért március 15-e után a pesti országgyűlésben ottmaradt. Ügye tisztázása céljából Bach belügyminiszterhez fordult, aki válaszában közölte: megpróbáltatásaiban a vallásban keressen vigasztalást.

Megengedték, hogy hazatérjen Szatmárra.

Hazafelé utaztában Pesten eljut hozzá a bebörtönzött, halálra ítélt papja, Gonczeczky János segélykérése, személyesen megy el Haynau tábornokhoz, hogy kegyelmet kérjen számára. A tábornok megígéri, hogy ha nem bűnös, nem lesz bántódása. Másnap kivégezteti.

Hám János visszatért egyházmegyéjébe.

Pásztorlevelet ír, szükségét érzi, hogy „A lelki gondviselésünk alá bízott keresztény híveinkhez, amint az ő javuk és szükségük megkívánja, a szeretet és igazság szavaival szóljunk”.

Az eltelt évről megállapítja: „...ínség, éhség, betegség, mindenféle nyomor tódulva terjedt földünkön, falvaink leégtek, elpusztultak, szép városaink megrongálódtak, rokonaink, testvéreink, honfitársaink elvérzettek vagy gyászos bénaságra jutottak, sokan tulajdon helyekből, házakból kiűzve mindenektől megfosztva másutt menedékhelyet keresni, irgalom kenyérért esedezni kénytelenítették.” Megállapítja: „Csak az Úrnak nagy irgalma mentett meg, hogy egészen el nem veszünk.”

Vizsgáljuk meg ezek okát és keressük orvoslásának módját - írja. Megállapítja: „Eláradt a gonoszság, hatalmasan elterjedt a vallástalanság. Elhagytuk Istenünket, de az Isten is elhagyott bennünket, azon mértékben, ahogy eltávoztunk tőle, távolította el szent kegyelmét, önmagunkra hagyott minket, és ez elég büntetésünkre.

Ő, ha a tékozló fiúval hozzá visszatérünk, fiúi bizalommal neki könyörgünk, el nem taszít magától, könyörül rajtunk.” Bűnbánatra szólítja híveit.

A forradalom és a szabadságharc idején tanúsított magatartása kapcsán azt állapíthatjuk meg, hogy a 67 éven át a királyhűség, a törvényesnek tartott rend tiszteletére nevelt, a politikai életben járatlan, a világot csakis a lelki világ dimenzióiban látó öreg ember lelkében az események hatására két malomkö közé került, őrlődött: forradalmár szellemű magyar testvérei kedvéért nem tudta feláldozni királyhűségét, amelynek szellemében nevelték, de magyarságát sem tudta megtagadni az uralkodóház kedvéért.

Az 1857. december 30-án meghalt Hám János személye immár történelem. Halhatatlan érényeiben, alkotásaiban, az emberek emlékezetében. A történelem eseményeit másfél évszázad távlatából tekintve a mai ember fejcsóválva olvassa feltétlen királyhűsége megnyilatkozásait, de feltétlenül meghajol következetesen becsületes jelleme előtt.

Boldoggá avatási eljárásának megindításakor, a tanúkihallgatások során kortársai tanúsították, hogy élő hittel, a szenvedésekben törhetetlenül és hősi reménységgel, Istenért és felebarátaiért égő szeretettel élte benső életét. Tanúsították, hogy feddhetetlen életet élt, önmegtagadásokban, lemondásokban, az alázatosság és a bűnbánat szellemében. Egy pillanatra sem hagyta el bizalma a Gondviselésben. Szemvései idején is vallotta: legyünk odaadók a jó Isten jövődő tervei iránt.

Oltárkép a szatmárnémeti Szentlélek templomban (részlet)

Tanulságunk: Mi, emberek, nemigen szoktunk a népek mindennapi eseményeiből a Gondviselés munkájára gondolni, figyelni. Az emberiség életében azonban vannak olyan feltűnőbb események, erőteljesebb megmozdulások, jelentősebb mozzanatok, amelyek úgyszólván kikényszerítik a Gondviselés különösebb beavatkozásának, közvetlen működésének meglátását. Ezeknél az eseményeknél nem közönséges, hanem rendkívüli emberek szerepelnek mint eszközök Isten kezében, mint az Ő tervének végrehajtói.

Kétségtávol a Gondviselés juttatta Szatmárnak Hám János püspököt, aki harminc évet élt és alkotott e tájon.

De tovább kell gondolnunk e tényt: Mire int ma a szelleme, egyénisége? Munkás, alkotó életre hív.

És amikor a kishitűség kezd úrrá lenni a lelkeken, Hám János példája élénk tárja, hogy a szenvedéseket, kudarcokat hogyan kell elviselni, rendíthetetlen bizalma a Gondviselésben erősíti a mi reménységünk, hogy élet vár ránk és nem elmúlás.

Emlékének tiszteletben tartása önmagunk megbecsülésének kérdése. Nem neki van szüksége ránk, nekünk van szükségünk az ő segítségére.

Hám János boldoggá avatási folyamata

Hám János Istenért és felebarátaiért égő szeretettel élte benső életét, önmehtagadásokban, lemondásokban, az alázatosság és a bűnbánat szellemében. Élő hittel, törhetetlen reménységgel viselte a szenvedéseket. Egy pillanatra sem hagyta el bizalma a Gondviselésben.

Mindezt látták és tanúsították kortársai, Isten népe – egyháziak és világiak – már életében szentként emlegette, több súlyos beteg embertársa gyógyulását is a püspök közbenjáró imájának tulajdonították.

Kortársaiban a halála utáni évtizedekben is tovább élt életszentségének hite, ennek kapcsán lehetséges boldoggá avatásának óhajtása. Ennek első írásos megfogalmazása volt az az újságcikk, amelyet 1893-ban írt meg Breznay Béla, szatmári egyházmegyes lelkész. Rövidesen, még ugyanebben az évben latin nyelven jelent egy, a néhai püspök emlékét felidéző munka, Keszler Ferenc könyve: *Memoria Servi Dei Joannis Hám, episcopi olim Szatmáriensis 1827. 1857.*

A következő évben magyarul jelent meg egy, az életét bemutató könyv, Irsik Ferenc kanonok megírta a Boldog emlékü Hám János szatmári püspök élete című könyvét.

Brázay János mezőpetri plébános összegyűjtötte a püspök szentbeszédeit, ezeket 1894-ben Meszlényi Gyula püspök két kötetben kiadta Hám János Szentbeszédei címen, később, 1904-ben, további szentbeszédeivel kiegészítve, megjelent a háromkötetes kiadás.

A boldoggá avatási eljárás hivatalos kezdeményezője mindig a helyi egyház főpásztora, Hám János esetében ez Meszlényi Gyula püspök volt. A Szentté Avatási Kongregációhoz elküldendő ügyiratcsomónak (a kérelem megfogalmazásán kívül) tartalmaznia kellett minden olyan írásos dokumentumot, amely a jelölt életére vonatkozik, tehát az ő munkáit is, a vele kapcsolatos írásokat/dokumentumokat is. Ezért 1896. április 15-i körlevelében Meszlényi Gyula megyés püspök felszólította az egyházmegye minden

A Szentté Avatási Kongregáció elismeri ügyiratai érvényességét

plébánosát, lelkészét, hogy a Hám János személyére vonatkozó iratokat hat héten belül küldjék meg lemásolásuk végett a püspökségre.

Ezt követően megalapította az Egyházmegyei Bíróságot (ennek tagja a főpásztor, az ún. promotor iustitiae (ügyésznek megfelelő tisztség) és a jegyző.

Ugyanakkor kinevezte a tanúk kihallgatását végző személyeket.

És megkezdődött a gyakorlati munka, a jelölt személyéről valló tanúk kihallgatása. Másfél évig tartott a tanúk meghallgatása, eskü alatt tett vallomásukat jegyzőkönyvbe foglalták. 1896. november 11. és 1898. január

27-e között összesen 31 tanút hallgattak ki. A tanúk közül 14 egyházmegyes pap, 1 szerzetes volt, 13 világi férfi és 3 nő. A kihallgatási jegyzőkönyvek terjedelme 350 ív. A tanúk vallomása szerint a sarkalatos erényeket (okosság, igazságosság, erősség, mértékletesség) hősies mértékben gyakorolta, hasonlóképp az isteni erényeket (hit, remény, szeretet).

A boldoggá avatási ügynek a megyés püspök által kinevezett promotora (mozgatója), Joannis Baptista Lugari 1898. július 5-én adta át az ügyiratcsomót a Szentté Avatási Kongregációnak. A Vatikáni Titkos Levéltárában őrzött ügyiratcsomóhoz csatolt, a Szentté Avatási Kongregáció (Sanctum Rituum Congregatio) prefektusa (elnöke), Mazzella bíboros által aláírt Dekrétum elfogadta és érvényesnek minősítette az ügyiratcsomót, és hozzájárult az eljárás folytatásához.

Hám János püspököt addig is mindig boldog emlékünek mondták, (a vele kapcsolatos írások is így emlegetik), de az ügyiratcsomó elfogadásától megilleti őt az Isten Szolgája megtisztelő cím.

Boldoggá avatásához azonban az szükséges, hogy emléke és tisztelete megőrződjék a hívekben, hozzá közbenjárását kérő imával forduljanak, s közbenjárásának eredményességét (legalább) két csoda tanúsítsa.

Emléke és tisztelete az eljárás megindítását követően is tovább élt/él. Bizonyossága ennek az, hogy 1902-ben Szatmárnémetiben utcát is neveztek el róla, 1904-ben megjelent újabb (latin nyelvű) életrajza: *Compendium vitae Servi Dei Joannis Hám Episcopi olim Szathmáriensis*. A magyar katolikus egyház vezetői komolyan vették Hám János tiszteletét és boldoggá avatásának kérelmét, tanúsága ennek arcképe, amely a Szent István Bazilikában az északnyugati oltártér kupolájában ábrázolt magyar szentek mellett látható (1905-ben készült, 2003-ban felújították).

Püspöki beiktatása 100. évfordulóján a szatmárnémeti Székesegyházban ünnepi megemlékezést, a színházban jubiláris ünnepséget tartottak. Ugyanebben az évben Fiedler István megyéspüspök megbízta dr. Scheffler Jánost, hogy a Szentté Avatási Kongregációnál nézzen utána az ügy állásának. Ő megtudta, hogy az első világháború eseményei gátolták a boldoggá avatási ügyek intézésének folyamatát, másrészt az ügygel megbízott promotor meghalt, következésképp az intézése megakadt. A megyés püspök ezért felkérte dr. Monay Ferenc minorita atyát, római apostoli gyónatót, hogy vállalja el a promotori megbízatást.

Hám János

1933-ban, amikor Fiedler István megyéspüspök Rómában járt, személyesen (élőszóban) előterjesztett kérelmére XI. Piusz pápa Dolci Maria Angelo bíborost ajánlotta az ügyben intézkedő (Ponens) kardinálisul. A következő évben a megyéspüspök megkérte dr. Scheffler János teológiai tanárt, hogy Rómában tudakozódják az ügy állapotáról.

A világ eseményei és következményeik nem kedveztek az eljárás szorgalmazásának, így az ügyintézés ismét pihent.

Emléke őrzéséről az egyházmegyében sem feledkeztek meg, az általa alapított, azóta több országban működő Szatmári Irgalmas Rend szerzetesnői naponta imádkoznak boldoggá avatásáért, hívek is kérik támogatását.

Isten Szolgája emlékének ébren tartását célozza az 1991-ben létesített középiskola róla történő elnevezése, az 1992-ben Szlovákiában megjelent szlovák nyelvű életrajza, a líceum diáksága számára hagyományteremtő szándékkal évente megszervezett „Hám János Napok”.

Reizer Pál megyéspüspök 1996-ban érdeklődik Rómában az ügyről, a Szentté Avatási Kongregáció közli: az eljárás folytatásának nincs akadálya.

1997-ben Reizer Pál megyés püspök felkérte P. Szőke Jánost, hogy posztulátorként foglalkozzék a Hám János ügyével, együttesen felkérték Bura Lászlót, hogy vegye számba a vele kapcsolatos eseményeket és írásokat.

Életről és személyiségével kapcsolatos cikkek jelennek meg róla, a megyéspüspök emlékéről és személyiségéről értekezik a helyi kábeltelevízióban.

1999-ben a Székesegyház előtt elhelyezik és Reizer Pál megyéspüspök felavatja Hám Jánosnak Lakatos Pál szobrászművész által készített mellszobrát.

Megyéspüspökünk érdeklődésére a Szentté Avatási Kongregáció egyértelműen válaszolt: Hám János (a nyilvántartásban 147-es sorszámú) ügye folytatásának eljárási akadálya nincsen, boldoggá avatásához azonban csoda szükséges.

Az egyház álláspontja: a híveket közbenjárását kérő imára buzdítja. Kérés nélkül nincs gyógyulás, ez esetleg lehet olyan természetű, amelyet az egyház csodásnak fogad el.

Tudnunk kell: az egyház az olyan gyógyulásokat tekinti csodának, amelyek a tudomány jelen állása szerint nem magyarázhatók. A csoda nem jelenti a természet törvényeinek a felfüggesztését, Isten olyan elemet hoz működésbe, amely addig rejtve maradt az emberi megfigyelés elől. Tehát a természet rendjét felhasználva, természetfelettiként beavatkozik.

**IMA Isten Szolgája HÁM JÁNOS
püspök boldoggá avatásáért**

Urunk, Istenünk!

Te határtalan gondviselő szeretettel
adtad nekünk Hám János püspököt.
Ő hűséges szolgád és nyájad gondos
pásztorja volt, aki az életszentség
útját járva minket is egyszülött

Fiad követésére buzdít.

Tekints érdemeire, életszentségére
és közbenjárása által hallgasd meg
kérésünket..., hogy őt mielőbb
szentjeid között tisztelhessek.

Ámen.

A csodás imameghallgatásokat
kérjük a szatmári püspökségen jelenteni.

Készült a szatmári püspökség P 1113 / 2007 sz. jóváhagyásával.

Hám János utcái

Közismert tény, hogy egy-egy település, város utcát nevez el azokról, akik valamilyen alkotásukkal számottevően hozzájárultak a helység, a tájegység alakulásához, fejlődéséhez, lakosai életének, sorsának jobbulásához.

Szatmárnémeti, Szatmár megye, s tágabban az egész egykori Szatmári Római Katolikus Egyházmegye életében ilyen szerepe volt Hám Jánosnak, aki 1827-1857 között volt Szatmár (sorban a negyedik) püspöke. Ez készítette a huszadik század elején, 1902-ben törvényhatósági jogú város (ezt a fogalmat fejezi ki a mai municípium megnevezés), Szatmárnémeti tanácsát, hogy utcát nevezzen el róla.

A tanács döntése alapján a város egyik legrégebbi utcája, az 1610-ben már létező *Vár utca* nevet cserélték fel a *Hám János utca* névvel. Akkor, 1902-ben ez az utca a mai törvényszék épületétől a korabeli (akkor Deák tér néven ismert) főtérig vezetett, amelynek keleti végén (és ma az állomás felé vezető sugárútnak a főtérbe torkolló végén) akkor emeletes házak álltak.

Az 1902-ben megszületett Hám János utca névadásának indítékait, a névadási ünnepség körülményeit, a névadók ezzel kapcsolatos érzelmeiket szemléletesen érzékelteti a Szatmárnémetiben megjelenő Rendkívüli Újságban 1925. július 5-én *Ültess virágot!* címen megjelent írás.

Érdemes idéznünk dr. Czumbel Lajos írásából, hiszen cikkének tárgya helytörténeti esemény, utcanévadás, illetőleg annál valamivel több. Így ír:

„Eszembe jut, hogy valamikor - nem is olyan régen - nagy ünnepély folyt le ebben az utcában. Ez akkor volt, amikor egy lelkes közgyűlés után ide vonultak a város atyái és elhelyeztek az utca végében egy vadonatúj utcajelző táblát.

A hangulat lelkes volt nagyon. Beszédet tartottak katolikus, református és zsidó városatyák, egyforma tüzzel. Pedig igénytelen kis tábla volt ez nagyon. Csak három szó volt reája írva:

- *Hám János utca.*

És még ezt a három szót is meg lehetett volna rövidíteni. Ilyeténképpen.

- Hála-utca.

Hiszen nem Hám Jánosnak emelt itt örök emléket a város, hanem önnönmagának; még nem is egészen önnönmagának, csak a maga szép erényének: a háladatosságnak.

Voltaképpen nem is tudom én, miért hívják ezt a szép erényt szép vagy legszebb erénynek. Mert úgy gondolom, hogy szebb az az erény, amelyet tartozáson felül gyakorolunk, mint az, amely köteles tartozásunk.

A hála pedig köteles tartozás. A jótevő szívet ad nekünk, és ha ezért szívet adunk vissza, csak adósságot törlesztünk vele. Fő ez a hála.

Hám János püspök pedig adott Szívet Szatmár városának.

Igaz, hogy ma már nem sokan olvassák Bodnár Gáspár bátyánknak erről a nagy emberről megírott könyvét, de azért ez sem baj. Azért a csecszopó is tudja, hogy ma is itt dobog városunkban Hám János szíve.

Éspediglen nem arról a szívről van itt szó, amely a székesegyház alatt rejtőzködik, hanem arról a szívről, amely Szatmár utcáin és terein sugárzik.

Mert Szatmárból Hám János püspök csinált impozáns várost.

Ahol ma gyönyörű piacunk, ott szalmakunyhók tömkelege éktelenkedett. De csak addig, míg Hám János püspök megvette, lebontatta őket és kibontva belőlük ezt az óriási négyszöget - odaajándékozta a városnak.

Kár is, hogy a város nem nevezte el ezt a nagypiacot Hám János térnek.

De sebjaj! Elnevezte azt Hám János maga. Mert azzal a kolosszális székesegyházzal, a püspöki palotával, a káptalansorral (amelyek mind a lófűrösztöből emelkedtek ki), olyan cégtáblát tűzött a piacra, hogy mérföldekről is meg kell hogy lássák.

Egyébként már bánom, hogy zárójelbe tettem a lófűrösztőt. Mert fő mozzanat ez bizony. Hiszen itt a csoda, hogy Hám János a lófűrösztöből építette Szatmár Szívét, a vár feneketlen árkából húzta ki a püspöki konviktust és a Kálvária-templomot, a Holt-Szamos medrében építette meg a zárdát és a mizeriek templomát és kórházát, és a németi templom és zárdá alapjait (* ma Hildegárda néven ismert - BL).

De nem tudok így a végére jutni. Csak a legvégét mondom el tehát. A legvége az lett, hogy az az ember, aki végig építette Szatmár városát, megkapta jutalmul a város legrövidebb utcáját.

És mégis, szép, nagyon szép ez is. Mert csak most mondom meg, miért olyan szép a hála, bár voltaképpen elemi tartozás.

Azért olyan szép, mert ritka mégis az emberek között...”

1920-ban Szatmárnémetibe is elérkezett a 20. század politikai-közigazgatási változásainak egyik jelensége, a múlt (lehetőleg teljes) eltörlésének betegsége.

Ebből eredően az új állami közigazgatás megváltoztatta az utcák régi elnevezését. Szatmárnémeti Muncipium Polgármesteri Hivatala 2578/1-920 számú Rendeletével (a Prefektúra 1329/1919 számú, és a Helyőrség Parancsnoksága 230/1920 számú rendeletére hivatkozva) a város területén levő összes utca, út, tér régi nevét új, román névvel cserélte ki. Így aztán a Hám János utca névtáblája kicserélődött, *str. Lucaciu utca* lett. (A román rendelet érdekessége, hogy az új román elnevezéseknek megadta az új magyar megnevezését is!).

1940 őszén ismét megváltoztak az államhatárok. A magyar közigazgatás pedig visszaállította az utcák 1920 előtti nevét, ismét megjelent a Hám János utcatábla.

De a nagypolitika megint közbeszólt. Valószínűleg a politikusok iránti elismerés és hála kifejezésére, 1940 végén a magyar kormány szükségesnek tartotta, hogy a nagyobb városokban Németország és Olaszország vezérééről utcát nevezzenek el. Szatmárnémetiben a Hám János utca lett az (egyik) áldozat, neve 1941 elején már Hitler Adolf utca.

A városi tanács azonban méltatlannak tartotta volna, hogy a városból eltűnjön a Hám János utca neve, ezért az utcanévet átköltöztették a párhuzamos utcára, így az addig Városház utca (egészen pontosan a Rákóczi utca és az akkor létesült gr. Csáky sugárút nevű, közismerten: Sugárút közti kis utca) lett az új Hám János utca.

A második világháborút követően természetesen ismét utcanévrendezés következett, nyilvánvalóan politikai indítékú és színezetű. Katolikus

Hám János szobra a szatmárnémeti Székesegyház előtt

püspök neve nem maradhatott meg közterület neveként, a Hám János utca Dózsa György utcává változott.

Magától értetődően az 1989-es változásokat megint (több hullámban) politikai indítékú utcanévrendezés követte. Sok utca nevét azonnal, másokat csak később változtatták meg. Ez utóbbiak során, a városkép kialakulásával, fejlődésével kapcsolatos kérdések és kutatások kapcsán Hám János neve többször is előkerült, s az RMDSZ kezdeményezésére a városi tanács 2000-ben hozzájárult, hogy ismét utcát nevezzenek el róla. A Petőfi utca és a Martirilor Deportati utca közti két kis összekötő (a volt Țibleșului) utca lett Szatmárnémeti harmadik Hám János utcája.

Szülővárosában, Gyöngyösön a városi tanács 2007-ben emlékparkot nevezett el Hám Jánosról, egykori iskolája falán – ma zeneiskola – az emléktáblát október 28-án avatta fel Hiesz György, a város polgármestere.

Gyöngyösön is már évekkel ezelőtt szóba került, hogy utcát nevezzenek el Hám Jánosról, de az egykori kommunista forrásokból hallott minősítés – hazaáruló – miatt nem került napirendre. A kutatók azóta jelentősen feltárták közszereplésének az 1848-1849-es események idejére eső vitatott körülményeit (a Szovjetunióból irányított hamis történetírás sugallta képet), s ma már nem vitás, hogy Hám János nemzetéhez mindig hű volt, személyisége, a szülővárosa javát szolgáló tettei méltóvá teszik, hogy Gyöngyös városa is maradandóan emlékezzék rá.

Az emlékpark elnevezése kezdeményezését, dr. Juhász Ferenc kanonokplébános ötletét Gyöngyös tanácsa (a tanácsosok politikai pártállásától függetlenül) egyöntetűen jóváhagyta. Az emlékpark magában foglalja a plébániatemplomot, egykori iskoláját, amelyben tanult, és a környező zöldövezetet.

Az emlékpark létesítése nem zavarta meg a meglévő utcaneveket, nem befolyásolja a szomszédos utcák lakosainak címét, következésképp nem terheli meg a lakosságnyilvántartást, sem más hivatalos intézményeket.

Hám János életútja

- Születése: 1781. január 5., Gyöngyös, (Heves megye). Többgyermekes iparos szülők – Hám József és Pócs Franciska – gyermeke.
- 1787-1792: Az elemi iskolát és a középiskola alsó tagozatát (három grammatikai osztályt) Gyöngyösön végzi.
- 1796-97: Tanulmányait a gimnázium felső tagozatán három év megszakítás után folytatja, Rozsnyón végzi el a humanista tagozat első (a gimnázium negyedik) osztályát.
- 1797-98: A humanista tagozat második (a gimnázium utolsó, ötödik) osztályát Egerben végzi.
- 1798-1800: Felvételét kéri az egri papnevelő intézetbe. Az egri líceumban elvégzi a kétéves filozófiai tanfolyamot.
- 1800-1804: Teológus Egerben.
- 1804: Március 17-én pappá szenteli Szányi Ferenc rozsnyói püspök.
- 1804: Káplán Pásztón (négy hónapig).
- 1804: Kinevezik az egri papnevelde tanulmányi felügyelőjévé; ua. tanít is a teológián.
- 1807: A papnevelő intézet igazgatójává nevezik ki.
- 1817: Egri kanonok (április 8).
1827. május 25.: (I. Ferenc király) kinevezi szatmári megyéspüspökké.
1828. január 28.: XII. Leó pápa megerősíti püspöki kinevezését.
1828. március 16.: Egerben püspökké szentelik, székfoglalása Szatmárnémetiben április 15-én.
1848. július 29: V. Ferdinánd kinevezi esztergomi érsekké és Magyarország hercegprímásává.
1849. július 14-én lemond az érsekségről, visszatér egyházmegyéjébe.
1857. december 30.: Meghal Szatmárnémetiben, temetése: 1858. január 7.

Hám János emlékezete és a boldoggá avatási eljárásával kapcsolatos események

1893. Breznay Béla cikket írt remélhető kanonizációjáról.
1893. Keszler Ferenc latin nyelvű munkát írt Hám János emlékééről (Memo ria Servi Dei Joannis Hám, episcopi olim Szatmáriensis 1827 - 1857).
1894. Irsik Ferenc könyvet írt Hám János életéről (Boldog emlékű Hám János szatmári püspök élete).
1894. Meszlényi Gyula szatmári püspök kiadatja (a Brázay János mezőpetri plébános által összegyűjtött szentbeszédeit): *Hám János Szentbeszédei I – II.*
1896. Meszlényi Gyula megyés püspök kezdeményezi boldoggá avatási ügye elindítását. 1896. április 15-i IV. sz. körlevelében kéri (671/1896. sz. rendelkezés), hogy a Hám János személyére vonatkozó kéziratokat (írásait) júniusig adják át lemásolás végett a püspökségnek.
1896. A tanúkihallgatások: 1896. november 11 – 1898. január 27-e között 31 tanút hallgattak ki (A tanúk közül 14 egyházmegyes pap, 1 szerzetes, 13 világi férfi és 3 nő.), a kihallgatási jegyzőkönyvek terjedelme 350 ív.
1898. Az ügyiratokat 1898. július 5-én átadták a Szentté Avatási Kongregációnak. [Vatikáni Titkos Levéltár: 4770-4772. Decr. S. Script. (Arch.) I. 18. A dokumentumokat a Sanctum Rituum Congregatio, a Prefektusa, Mazzella bíboros által aláírt Dekrétum szerint érvényesként elfogadta.
1902. Szatmárnémetiben utcát neveznek el róla.
1904. Meszlényi Gyula szatmári püspök kiadatja (a Brázay János mezőpetri plébános által összegyűjtött szentbeszédei újabb kötetét): *Hám János Szentbeszédei III.*

1904. Latin nyelvű életrajza jelenik meg. (Compendium vitae Servi Dei Joannis Hám Episcopi olim Szathmáriensis.)
1928. Ünnepi megemlékezés a Székesegyházban püspöki beiktatása 100. évfordulóján, jubiláris ünnepség (előadások) a színházban.
1928. Fiedler István megyés püspök felkéri dr. Monay Ferenc minoritát, apostoli gyóntatót, hogy az eljárás ügyintézésével megbízott promotor halála miatt pihenő ügy promotori megbízatását vállalja el.
1933. Fiedler István megyés püspök december 4-én személyesen (élőszóiban) előterjesztett kérelmére XI. Piusz pápa Dolci Maria Angelo bíborost ajánlja az ügyben intézkedő Ponens kardinálisul.
1934. Fiedler István megyés püspök megkéri dr. Scheffler János teológiai tanárt, hogy Rómában tudakozódják az ügyintézés állapotáról.
1939. A világháború eseményei és következményei kapcsán az ügyintézés pihen.
1942. A Szatmári Irgalmas Nővérek kongregációja megalapításának 100. évfordulója alkalmából megemlékezést tartanak a rendalapító püspökről.
1944. Halála évfordulójára emlékezve január 3-án a Székesegyházban dr. Scheffler János megyéspüspök mondja a requiemet.

Emléktábla a Székesegyház hátsó oldalán

1988. Jakubinyi György Rómában utánanézés: nyilvántartják a Szentté Avatási Kongregáció 1988. évi Indexében a 147. oldalon.
[INDEX ac Status Causarum. Citta del Vaticano 1988. p. 147.]
1992. Reizer Pál megyéspüspök kezdeményezésére a Szatmárnémetiben 1991-ben létesített iskolát Hám Jánosról nevezik el.
1992. Nyitrán megjelenik Miriam Liptovská szatmári irgalmas nővér szlovák nyelvű könyve: Srdce v Srdci. O živote satmárskeho biskupa Jána Háma. [: Szív a szívben. Hám János szatmári püspök életéről:]
1996. Reizer Pál megyés püspök Rómában érdeklődik Hám János püspök boldoggá avatási ügye állásáról. A Szentté Avatási Kongregáció közli: az eljárás folytatásának nincs akadálya.
1997. A Hám János Líceum a diákság számára hagyományteremtő szándékkal megszervezi a „Hám János napok”-at, ennek keretében életéről és alkotásairól tartanak előadást.
(A „Hám János napok”-at azóta: évenként megrendezik.)
1997. Reizer Pál megyéspüspök felkéri P. Szőke Jánost, hogy posztulátorként foglalkozzék a Hám János ügyével (Prot.N. 2167-1 /97. sz.).

- Együttesen felkérlik Bura Lászlót, hogy vegye számba a Hám János-sal kapcsolatos eseményeket és írásokat.
1998. Az 1848-49-es forradalommal és szabadságharcral kapcsolatos emlékezések és értékelések sorában tanulmány jelenik meg a Szatmári Friss Újságban (BURA LÁSZLÓ: Hám János és az 1848-as forradalom és szabadságharc) és a Keresztény Szóban. (BURA LÁSZLÓ: A tisztesség kálváriáján, Hám János élete és személyisége tanulságai).
1998. A szatmárnémeti helyi kábeltelevízióban Reizer Pál megyéspüspök Hám János emlékééről és jelentőségéről beszél.
1998. Az 1944-ben megszüntetett Hám János utcaelnevezés helyett a városi tanács jóváhagyta egy mellékutca Hám Jánosról való elnevezését.
1999. A szatmárnémeti Székesegyház előtt Reizer Pál megyéspüspök felavatja Hám János (Lakatos Pál szobrászművész készítette) mellszobrát.
1999. (Ugyanekkor) kis emlékkönyv jelenik meg: *Hám János öröksége* címen. [Benne tanulmány: *Gondolatok Hám János személyiségéről, történelmi szerepéről, emlékezete őrzéséről*]
1999. A szatmárnémeti Szent István Kör június 10-én előadást tart Hám János öröksége címen.
2002. A szatmári irgalmas nővérek rendházában (a rend hagyományai szerint) minden reggel a zsoltárok imádkozása után imádkoznak Hám János boldoggá avatásáért.
2006. A Hám János Iskolaközpont vezetősége „Hám János élete és munkássága” témakörű (gyűjtő és feldolgozó) pályázatot hirdet a diákságnak.
2007. A *Gondolatok Hám János személyiségéről, történelmi szerepéről, emlékezete őrzéséről*. A tanulmány újraközlése. In: Bura László: *Vizsgáljuk meg ezek okát!* (Csíkszereda, 2007) című könyvében.
2007. Szülővárosában, Gyöngyösön október 27-én emlékülést tartottak, amelyen előadások hangzottak el életútjáról és tevékenységéről, majd a Musica Mansueta Kamarazenekar és a Come Prima Énekgyűttes ünnepi kamarazenei hangversenyt tartott.
2007. október 28-án a Szent Bertalan templomban bemutatott ünnepi szentmise után nevére elnevezett emlékparkot avattak, és egykori iskoláján emléktáblát helyeztek el.

Hám János beszédeiből

Boldog emlékű Hám János szatmári püspök egyházi szentbeszédei.
Közrebocsátja Meszlényi Gyula szatmári püspök I-II. kötet.
Szatmár „Pázmány-Sajtó” 1894.

Boldog emlékű Hám János szatmári püspök egyházi szentbeszédei.
Közrebocsátja Meszlényi Gyula szatmári püspök III. kötet.
Szatmár „Pázmány-Sajtó” 1904.

A szentéletű püspök beiktatási beszédében a következő intelmeket adta papjainak a prédikációval kapcsolatban:

„A hívek oktatása egyik legkiválóbb ága a lelkipásztorkodásnak. A lelkipásztornak, mond Szent Jeromos, tanítónak kell lennie és bármennyire szentéletű legyen ő az egyházban, nem érdemli meg a lelkipásztor nevezetét, hacsak tanítani nem tudja azokat, akiket legeltet. Aranyszájú Szent János intelme szerint ugyanis: a jó pásztornak szent élete, tanítás nélkül, megtartja, megőrzi ugyan a szentéletűeket szentségökben jó példával, de a tudatlant el nem vezetheti az üdvösség tudományára. Az Üdvözítő a jó pásztort tisztjét tanítással kezdé gyakorolni: a pusztából megjöven, azonnal tanítani kezdett, s tanítványokat vevén maga mellé, megjárta egész Galileát, tanítván a zsinagógákban; tanítványainak is, kiket segédekül maga köré gyűjtött, azt parancsolá, hogy elmenvén, tanítsanak minden nemzeteket, ... megtanítván őket mindazokra, amiket nekik parancsola. *„Őrállóul adtalak téged . . . hallván tehát számból a beszédet, hirdesd nekik az én nevemben; ha te*

nem szólasz, hogy az istentelen őrizkedjék útjától, és ez istentelen az ő gonoszságában meghal, én vérét a te kezedből követelem” (Ezek 38. 8.) Hadd hallják ezt a pásztorok s rettenjenek meg, kik a rájuk bízott népet Isten igéjének hallgatásától megfosztják. Ugyanazért, Szerelmeteseim! A trienti zsinat intelmének megfelelőleg, ne múljék el egy vasárnap, egy ünnepnap se, amelyen a szószékről nyilvánosan ne oktatótok s üdvös tanítással ne táplálnátok reátok bízott híveiteket, megtanítván őket mindazokra, amiket tudniok szükséges az üdvösségre; rámutatván bűneikre, melyeket kerülni, úgyszintén az erényekre is, melyeket követniök kell. Azon legyetek pedig minden igyekezettel, hogy a keresztény népnek az isteni kinyilatkoztatás tanait azon épségben és tisztaságban adjátok elő, amelyben azok a kath. Anyaszentegyház kebelében őriztetnek. Óvakodjatok, nehogy szemfényvesztést űzzetek a beszéddel, melyben Isten igéjét a népnek hirdetitek. Ne hangzatos szólamokban, hanem egyszerű, könnyen érthető szólásmóddal, hathatós, nyomatékos előadással közöljétek az evangéliumnak igaz tanítmányát. A sallangos mondatok, melyekben főleg a fiatal egyházi szónokok keresik s vélik kifejthetni ékesszólásukat, de amellyel voltaképpen önmagukat fitogtatják, a helyett, hogy Isten igéjét hirdetnék, – az ilyen szónoklatok csiklandoztathatják ugyan a füleket, de a szív mélyére nem hatnak. Az ilyen szónokokra illenek Szent Ágoston szavai: „Inkább tűrjétek el, hogy a nyelvtudósok gáncsolják beszédeiteket, mintsem hogy ne értsenek a hallgatók”. S mivelhogy Nagy Szent Gergely megjegyzése szerint, a lelkipásztornak lehetetlen ugyanazon egy beszéddel mindenkire egyaránt hatni, azért igyekeznie kell, amennyire lehet, híveit külön is és magánosan alkalmilag tanítani, inteni, megtéríteni, javítani.

A kisdedeket is, kiket a legfőbb pásztor, Krisztus, annyira szeretett, engedjétek magatokhoz jönni: törjétek nekik a kenyeret, tápláljátok tejjel őket, azaz: Isten félelmét és szeretetét s a vallásosságnak és erkölcsösségnek megkedvelését csepegtessétek gyöngéd szíveikbe. A kisdedeknek oktatására s életjamborságban való fölnevelésére kiváló gondot fordítsatok, mert a ki gyermek korában helyesen gondolkodni és istenesen élni megtanult, ritkán fog felnőtt korában megromlani; vagy ha az rajta meg is esik, a vallásos érzelemnél fogva, mely lelkét egykoron átjárta, rövid időn és könnyedén fog ismét a tökéletesebb keresztény életmódra visszatérni.

Az igehirdetés dolgában úgy fáradozzatok pedig, hogy ennél a ti erkölcsös, példás életmódokat előbbre tegyétek, hogy amit szóval tanítottok, azt előbb példátokkal tanúsítsátok; hiába fogjátok akár a felnőtteknek, akár a kisdedeknek Isten igéjét hirdetni, ha a tanítmánynak, melyet előadtok, ellen mond életetek, a melyet tanúsítottok. Semmiféle rábeszélő ügyességgel, az ékesszólás semminemű művészetével nem fogjátok az embereket az erény elfogadása- és gyakorlására rábírní, ha azt, amit bármily ékes szóval előadtok, tetteitekkel meghazudtoljátok; meg fogják ugyan bámulni szónoki tehetségteket, valójában pedig követni fogják hibás tetteiteket. Csak akkor fog beszédek sikeresen működni, ha előbb tetteitek fogják azt megvilágítani. „Isten igéjét igazán csak úgy és akkor prédikáljuk, ha amit mondunk, azt tettel, példával is bebizonyítjuk” – mond Nagy Szent Gergely. Ugyanazért tanítja a trienti zsinat is, hogy semmi sem ösztönzi az embereket Isten félelme és tiszteletére hathatósabban, mint azoknak a magaviselete és élete, akik magokat az Úr szolgálatára szentelik. Úgy intézzétek tehát életeteket és erkölcsi viselkedéseket, nehogy amit másokban rosszalatok, azt tetteitekkel meghazudtoljátok; hanem mintaképe levén a nyájnak szívből, jócselekedetekben példát adjatok, hogy az is, aki ellenetek vagyon, megszegyenülve hallgatni legyen kénytelen, semmi panaszt nem mondhatván ellenetek. Szóban, tettben mindent kerüljétek, ami sértő, megbotránkoztató lehetne; a gonosznak kerüljétek még az árnyékát is, hogy meg ne szólják a ti szolgálatotokat. Gyakoroljátok magatokat a buzgóságban a szerénységben, józanságban, tisztaságban és mindazon erényekben, melyeket az Üdvözítő élő szóval ajánlott, parancsolt, példájával igazolt. Legyen viselkedétek józan, szemérmes, beszédek feddhetetlen és szelíd; és mind bánásmódokat, mind járástok, mind viselkedéstök, mind munkálkodástokban csakis komolyságot, higgadtságot, igaz vallásosságot tanúsítsatok.

Mindenszentek ünnepére.
1835.
Miben képzelik és keresik az emberek
a földön a boldogságot?

„E világ elmúlik és az ő kívánsága; a ki pedig Isten akaratját cselekszi, mindörökké megmarad.” - Szent János 1. lev. 2. 17.

Tekintsetek fölfelé A. K.! Nézzetek az égre, ott, ott az Isten boldog országában ezer meg ezer testvéreink vannak, kik hajdan, mint mi most, itt e földön éltek, vándoroltak, és most ott szentek, boldogok, örökké boldogok! Nem hullatnak már könnyeket szemek, nem szenvednek szorongatást szíveik; minden szenvedéstől megszabadulva, minden bajon és nyomorúságon felülemelkedve, oly örömeiben részesülnek, melyekhez hasonlót szem nem látott, fül nem hallott, a szív nem érzett! Miképpen jutottak ők oda? Mi szerezte meg nekik a mennyországot és ezzel a kimagyarázhatlan boldogságot? Ők gyűlölték, megvetették azt amit mi szeretünk, és azt szerették amit mi gyűlölünk és megvetünk. Mi teremtünk magunknak egy képzelt földi mennyországot, ezért küzdünk, ezt megnyerni törekedünk; és éppen ezért veszítjük el az igaz mennyországot. Nem így cselekedtek azon áldott és most már az égben boldog lelkek, a dicsőült szentek, kiknek tiszteletére ma ünnepet tart az anyaszentegyház. Ők követték a szeretet apostolának intését: „Ne szeressétek a világot, sem azokat, mik e világban vannak.” (Jn. 2. 15.) Szívökre vették amaz igazságot: „E világ elmúlik és az ő kívánsága, a ki pedig Isten akaratját cselekszi mindörökké megmarad”(Jn. 1. lev. 2. 17.) Mídon ma a szentek boldogságáról emlékezünk tegyük vizsgálás és elmélkedés tárgyává, hogy először miben képzelik és keresik közönségesen az emberek a boldogságot, e földön a mennyországot? És lássuk másodszer, hogy éppen ez által veszítik el az igaz boldogságot, a mennyországot, figyelmezzetek.

Miben képzelik és keresik az emberek közönségesen itt e földön boldogságukat, miben helyezik itt az ő mennyországukat, miután szüntelen sóhajtoznak, törekednek és küzdenek egész erejükből? „Minden ami e világon vagyon – írja Szent János apostol – a test kívánsága, a szemek kívánsága,

és az élet kevélysége; (Szent János 1 lev. 2. 16.) azaz, minden amivel a világ bír, és amit ad, az a testi gyönyörűség, földi gazdagság, és világi tisztelet – e háromból szövik össze maguknak az emberek e földön a mennyországot, azt hiszik, hogy ezek birtokában boldogok lesznek, azért ezek után kíváncznak, ezek megszerzésére fordítanak minden igyekezetet és fáradságot.

Ugyanis a) sokan azt hiszik, hogy abban áll az ember boldogsága *ami az érzéket gyönyörködteti*: ha valaki mindennap jól felterített asztalhoz ülhet, drága ételekkel és italokkal élhet, kedve szerint henyélhet, egyik mulatságból a másikba mehet, testi kívánságinak amint akarja eleget tehet, kénye-kedve szerint élhet – ezt tartják sokan boldogságnak; és mivel a szív boldogság után vágyódik, az ilyen életre szívszakadva vágyakoznak és aggodva törekszenek, és mivel az érzékiség kielégítése lett törekvésük célja, nem ügyelnek többé a vallás követelményeire, nem az erkölcsi törvényekre, nem a lelkiismeret szavára; az érzéki gyönyör lett az ő hamis istenök, mit imádnak, minek mindent feláldoznak; fel az emberek becsületét, szüleik, rokonaik s jó barátaik szeretetét, fel az igazságot, az ártatlanságot, a tisztességet, egy szóval mindent feláldoznak; innen származnak, innen terjednek el oly igen a mértékletlenségnek és tisztátalanságnak oly sok kicsapongásai és vétkei a világban; mert azt hiszik, hogy az érzékiséget gyönyörködtető tettekben találják fel a boldogságot, e földön a mennyországot.

b) Mások pedig azt hiszik, hogy *a gazdagság és földi javak teszik őket boldogokká*. Minden földi javak nélkül igaz, nem élhetünk a földön, minden nap szükségünk van ételre, italtra, ruházatra és lakásra; azonban a természet kevéssel megelégszik; egy darab fekete kenyér elűzi az éhséget, egy pohár friss víz eloltja a szomjúságot, a durva ruha is befedi a testet; a munkában elfáradt napszámos elalszik a szalmán és talán édesebben, mint az elkényeztetett gazdag az ő puha pelyhes ágyán, de a gyönyörűséget hajhászó meg nem elégszik azzal, hogy a természetnek elkerülhetlen szükségeit kielégítheti, ő teremt magának mesterséges szükségeket és hogy ezeknek eleget tegyen ez az ő főgondja, erre fordítja eszét és igyekezetét. Erre szolgál főképp a gazdagság; pénzzel, amit szeme szája megkíván, mindent megszerezhet az ember, azon is van tehát, hogy pénzt s vagyonot szerezzen; azonban a munkásság, szorgalom, takarékoság neki mind hosszas és unalmas eszközök a meggazdagodásra, ő hirtelen akar gazdag lenni; más eszközökről gondol-

kozik tehát; csal amint csálhat, adósságokat csinál, fortélyoskodik, hamisan esküszik, másokat ravaszággal körülvesz, behálóz; lelkével, Istenével, felebarátja megrontásával semmit nem törődik, csak ő gazdag lehessen a kedvtöltés, az érzéki gyönyörökkel teljes élet az ő istene; a gazdagság a tömjén, melyet annak meggyújthat, azért az egyiket úgy mint a másikat, minden erőből hajhássza; még egy van neki hátra a tisztelet, a fény, a dicsőség, az apostol szerint az élet kevélysége.

c) Igenis, sokan azt vélik, hogy a tisztelet, a fény, és dicsőítés a világ részéről, az ő boldogságukhoz tartozik, nem értem itt azt a tiszteletet, jó hírnevet, mely az emberek azon jó vélekedésében áll, mely az erényt, fedhetetlen életet s a kötelességek hő teljesítését rendszeren kísérni szokta; ily tiszteletre magát érdemessé tenni, ilyen úton magának becsületet, tiszteletet szerezni nemcsak nem hiba, sőt kötelesség és dicséretes törekvés. De más természetű az a tisztelet, melyre az élet kevélységét hajhászók az ő boldogságukat építik, ők tiszteltetni kívánnak erény és érdem nélkül; ők azt akarják, hogy mindenkinek elébe tétessenek, fényes polcokra emeltessenek anélkül, hogy a megkívántató képzettséggel bírjanak, a fényes hivatalok kötelességeinek megfelelni tudjanak vagy akarjanak. Ők nagyot szeretnének játszani, pompásan öltözködni, fényes palotákban lakni, a szolgák seregétől körül vétetni, mindenütt ragyogni, mindenfelé fényt terjesztetni, mindenektől hódolva csodáztatni. Ha mindenki térdet fejet hajt nekik, ha mindenki fél és retteg tőlök, ha mások tőlök koldulják és várják szerencséjüket, ha az ő hatalmukat és gazdagságukat mások bámulják, ha őket mint a világ nagyjait és hatalmasait magasztalják, ezt az élet kevélységét tartják ők nagy jónak, melynek bírásában vélik a boldogságot és képzelik e földön a mennyországot.

Ezek azok a képzelt javak, melyekből szövik magoknak az emberek a mennyországot: a testi érzéki gyönyörök, a földi gazdagság, a világi tisztelet és dicsőség, ezek amelyeket megszerezni oly fáradhatlanul igyekeznek, melyeket másoktól irigyelnek és melyek nélkül magokat szegényeknek, nyomorultaknak, boldogtalanoknak tartják, ezek azok, melyekért az erényt, a hitet, az ártatlanságot és mindent feláldozni készek, és vajon igazán boldogokká teszik-e ezek őket? Vajon megszerzik-e ezek nekik valóban az igaz boldogságot, az égnei boldogságát? Ah a. k. éppen nem; éppen ezek fosztják meg őket az igaz boldogságtól, ez a képzelt földi mennyország rabolja

el tőlök az igaz mennyországot, ez szabályozza őket, hogy be ne jussanak mennyországba.

Mezey József: Szent Péter, nagybányai Szentháromság templom.

A mi képzelt mennyországunk megfoszt minket az igaz mennyországtól, ezt bizonyítja a) az ész és a tapasztalás, ezt b) az evangélium nyilvános tanítása.

a) Az ész és tapasztalás tanít minket, hogy az érzéki testi gyönyör, a gazdagság, a világi tisztelet nem teszik, nem tehetik az embert boldoggá, e képzelt mennyország nem szerzi meg az igaz mennyországot, hanem ellenkezőleg azt előttünk inkább elzárja. A krónikák állítanak előnkbe embereket, kik a földnek minden javaival, a világnak minden kedvezésével, az érzékiség minden gyönyöreivel kedvök szerint élhettek és még is mindezek mellett magokat boldogoknak nem érezték. Ha földi boldogság csakugyan léteznék, vajon *Salamon* király nem élvezte volna-e azt? Negyven évig uralkodott békességben, pompa és bőség közt, kedvét tölthetné minden jóban. Halljuk csak mit ír: „*Palotákat építettem magamnak és szőlőket ültettem; kék-*

kerteket és gyümölcsösöket állítottam; gyűjtöttem ezüstöt és aranyat, a királyok gazdagságait; szereztem énekeseket és énekesnőket, és amit szemeim kívántak, semmit sem tagadtam meg tőlük, és nem tiltottam meg szívemnek, hogy éljen minden gyönyörűséggel . . . ki fog úgy lakmározni és gyönyörben úszni mint én?” így kiált föl. És még is, amit ő bírt és élvezett, mind kevés volt neki, semmi-
ben sem talált boldogságot, mert így folytatja: „És mindezekben hiúságot és lelki gyötrelmet láték és hogy semmi sem marad meg a nap alatt.” (Préd. 2. r.)
A világ minden javaival sem elégítheti ki a halhatatlan lelket; miképpen is lehetne ez? Egyik kívánság nemzi a másikat, a vele való élés kívánja annak megújítását, és gyakorlását, a gyakori élés maga után vonja a megunást és megutálást. Az érzéki gyönyörök és élvezeteknek az a káros hatása is van, hogy a testet gyengítik, megrontják és végre elveszítik. Ha azok, kik testi kívánságaiknak szabadon engednek és az érzéki gyönyörökkel vétkes tetszésök szerint élnek, állapotjukat megfontolni és az igazat kimondani akarnák, kénytelenek volnának magokról ezt mondani. Mi boldogok nem vagyunk, mi szerencsétlenek vagyunk. Tehát a képzelt javak, érzéki gyönyörök, gazdagság és világi tisztelet még földi mennyországot sem adhatnak, annál kevésbé igazi mennyországot az örökké valóságban. Elmúlik e világ és az ő minden gyönyörűsége, aki tehát ebben keresi az ő boldogságát, ott többé föl nem találja kívánságának tárgyát és nem elégítheti ki azokat, az ég örömeire pedig és mennyei érzelmekre elvesztette fogékonyságát, nem lehet tehát ő az örökkévalóságban egyéb mint szerencsétlen.

b) Ezt mutatja a szentek, a boldogok példája is, kik most a mennyben vigadnak. Miképpen nyerték ők meg a mennyországot? Nézzük csak az ő életüket, s látni fogjuk, hogy ők éppen az ellenkezőjét cselekedték annak, mit az érzéki emberek tenni szoktak, ők önmagukat megtagadták, testüket az ő kívánságaikkal megfeszítették; ők lélekben szegények, szívben alázatosak és tiszták voltak; ők inkább halált szenvedtek, minthogy Isten törvénye és lelkiismeretük ellen valamit elkövetnének. Nem a világ és annak javai, hanem inkább Isten barátsága és tetszése, és a jó lelkiismeret volt az ő kívánságuk és törekvésük tárgya, igenis Istennek, az ő parancsainak megtartása által kedvében járni, az ő szent tetszését megnyerni, ez volt az ő egyetlen kívánságuk és igyekezetük. Ha tehát az Istennek minden szentjei a magok megtagadása, a világnak és az ő javainak megvetése által nyerték

meg a mennyországot: úgy mi a világ szeretete és javainak keresése által biztonnyal elveszítjük azt.

c) Világosan tanítja ezt az evangélium. Jézus és az apostolok szorgalmasan intenek minket, hogy az ilyen élettől őrizkedjünk. „Aki az én tanítványom akar lenni, tagadja meg magát, vegye fel keresztjét és kövessen engem” mondja Jézus, és ismét „Vigyázzatok magatokra, nehogy elnehezdedjék szívetek mámor és részegség és az élet gondjai által.” (Szent Lukács 21. 34.) Az asszonyra vetett pillantást is, hogy megkívánjad, véteknék mondja: „ki asszonyra néz, őt megkívánván, már paráználkodott vele szívében.” (Szent Máté 5. 28.) A test és vér nem bírhatják Isten országát. A paráznák, a házasságtörők nem vehetnek részt Isten országában, mondja az apostol, és ismét: „aki testben vet, testből aratja a kárhozatot.” És a kedves tanítvány Szent János: „Ne szeressétek e világot, sem azokat, mik e világban vannak. Ha ki e világot szereti, nincs abban az Atyának szeretete. Mert mind ami e világon vagyon, a test kívánsága, a szemek kívánsága és az élet kevélysége, mi nem az Atyától, hanem e világtól vagyon. És e világ elmúlik és az ő kívánsága, aki pedig az Isten akaratját cselekszi mindörökké megmarad. (Szent János 1. lev. 2. 15—17.)

Íme k.! Így szól az ész, a tapasztalás és a szentek példája, így Jézus tanítása mind azt mondja, hogy ha mi itt alant a képzelt mennyországot keressük, ott fent az igaz mennyországot elveszítjük. Óh tehát oda adjuk-e a látszatért a valóságot, a füst gyanánt elenyésző múltakért, az örökkévalót: azon javakért, melyek szívünk vágyát ki nem elégíthetik, sőt nyugtalanítják, oda adjuk-e a tökéletesen boldogító javakat? Óh meddig engedjük magunkat csalattatni a földiek csalfa fénye által? Mikor tisztulnak meg szemeink a világi hiuságok homályától? Vagy talán a világ tövises ösvényén mindaddig vakoskodni és tévelyegni akarunk, míg a halál le nem rántja a hályogot s ki nem nyitja szemeinket, amikor már késő lesz látni és hasztalan lesz eddigi balgaságunk felett siránkozni? Ah most, most midőn még a beismerés hasznos és üdvös, legyünk okosak, ismerjük el, hogy azok a javak, miket a világ adhat, és amik után eddig esztelenül törekedtünk, ki nem elégíthetik boldogságot szomjúhozó szívünket; és hogy éppen ezek fosztanak meg az igaz boldogságtól, ezek zárnak ki a mennyországból. Ismerjük el, hogy mind itteni békés nyugalmunk, mind örök boldogságunk attól függ, hogy akaratunkat Isten akaratjával megegyeztessük és az ő parancsolatait min-

denben híven megtartsuk. Ha ezt elismerjük és a szentek példájára így ten-
ni, így élni igyekezzünk: úgy valóban boldogok leszünk, mert írva van: „Bol-
dogok, kiknek utjok feddhetetlen, kik az Úr törvényében járnak.” (118. Zsolt. 1.
v.) „Boldogok mindnyájan, kik az Urat félik, kik az ő utain járnak.” (127. Zsolt.
1. v.) „Boldogok, kik az Isten igéjét hallgatják és megtartják azt” (Luk. 11. 28.)
Boldogok, mert itt csendes nyugalom és békesség az ő részök, ott pedig
„bőséges az ő jutalmok mennyekben.” Ámen.

Ötödik nagyböjti beszéd.

1835.

**Nem elég csak a bűnt kerülni,
hanem jót is kell cselekedni.**

*„Akkoron látván Júdás, ki őt elárulta, hogy el van ítélve:
megbánván tettét, visszavivé a harminc ezüstpénzt
a papifejedelmeknek; mondván:
Vétkeztem, elárulván az igaz vért.”
Szent Máté 27. 3.*

Mily fontos és egészen a szívnek és léleknek eloszlásáig beható titok
foglaltatik az evangélistának ezen szavaiban: „Akkoron látván Júdás” Mint-
ha mondaná: midőn vétkezett Júdás, nem látott, de miután vétkezett, ak-
kor kezdett látni; mikor tolvaj és véráruló volt Júdás, semmit sem lát vala;
mikor Krisztust elhagyta, a papi fejedelmekkel megalkudott és harminc
ezüst pénzért eladta isteni mesterét, a fegyveres poroszlókat a kertbe vezet-
te, mikor őt színeskedő hazug csókjával elárulá és Urát ellenségeinek ke-
zébe adta, ki nem nyíltak szemei rettentő istentelenségén; hanem *akkoron*
úgymond Szent Máté, akkor midőn látta, hogy halálra ítéltetett Jézus, mi-
dőn már szemlélte hűtlen árulásának végzetes következményeiért a pokol
kínjait fejére szállani, akkor látta, akkor vette észre szörnyű gonoszságát,
akkor kezdé a gonosz lélek, ki őt megszállván Krisztus elárulására ösztö-
nözte, vétkének nagyságát szeme elé állítani, azt nagyítani, a reménységtől

megfosztani és kétségbe ejteni; a lelkiismeret furdalásai által gyötörvén és megtámadván őtet: mit cselekedtél? Az ártatlannak vére bosszúállást kér ellened az égből! Eladtad a világ Urát, eladtad a te Uradat, mit tettél? Nincs már részedre irgalom, hová futsz? Nincs részedre sehol oltalom! Vétkeztél és igen szörnyű vétket követtél el, nincs ki azt megbocsáthatná, azért halj meg, mert minden halálnál keservesebb néked az élet. Így marcangolta őt a gonosz lélek, így kínozza őt a lelkiismeret, és *„megbánnván tettét, visszavivé a harminc ezüst pénzt a papifejedelmeknek és véneknek mondván: Vétkeztem, elárulván az igaz vért.”*

Ily szerencsétlen helyzetben van minden nagy bűnös! Míg a vétkes gyönyörök íze szájában van, míg a világ neki hízelkedik, a gonosz lélek csalogatja, a test édesgeti, míg a világi hiuságok gyönyörködtetik; addig mint valami szőnyeggel elfödve, nem látja bűneinek súlyos gonoszságát; de midőn már bűnbe esett és abba jobban és jobban belemerült, azonnal egy belső dorgálást, egy titkos de keserű szemrehányást érez magában; egy szózat emelkedik szívében, mely szüntelen kiáltja vétkének nagyságát, mely miatt folyton háborog szíve, töpreng elméje s a következő szörnyű büntetésektől fél és irtózik lelke; és így a rossz lelkiismeretű ember önmagának kízó hóhérja!

Mindazonáltal óh bűnös! Ki ily szomorú helyzetben vagy, kettőre vigyázz; az egyik, hogy vakmerően ne bizakodjál, a másik, hogy kétségbe ne essél. Vakmerően bizakodott Péter és elesett; kétségbe esett Júdás és örökre elveszett! Ha vádol a lelkiismeret, hogy az elkövetett vétek miatt az örök halálra is méltó vagy; íme itt az élet Alkotója, ez azt mondja: *„Miért halnátok meg? Izrael háza. Vajon akaratom-e az istentelen halála?”* (Ezek. 33. 11. 18. r. 23.) Íme itt az én verítékem, itt az én könnyhullatásom, itt az én vérem, ugyanannyi hathatós gyógyszer az élet fenntartására! Íme meghalok én, hogy éljetez, miért halnátok meg ti? Nem, nem haltok meg, hanem éltek ti bűnösök, csak *„szálljatok szívetekbe* (Izaias 46. 8.) *„Térjetez meg, térjetez meg a ti igen gonosz utaitokról.”* (Ezek. 33. 11.) Térjetez meg a sötétségből a világosságra, a tévelygésből az igazságra, térjetez a büntől a kegyelemhez, a gonoszságtól az irgalomhoz, a haláltól az élethez; térjetez vissza Istenhez óh bűnösök! Íme nyitvák a szemek, hogy rátok kegyesen tekintsenek, tárvák a karok, hogy titeket megtérőket megöleljenek; térjetez meg mielőtt be áll

az éj, melyen senki sem munkálkodhatik, térjete meg az irgalmasság idejének elmúlása előtt.

Emlékeztek, nem kétlem k. k.! Hogy ezen böjti beszédeim céljául azt tűztem ki, hogy titeket a keresztény igazság kettős kötelességének teljesítésére ösztönözzelek, mely abban áll: *Távozzál a gonosztól és cselekedj jót*; mivel tehát az előbbi négy beszédben a bűn gonoszságát, büntetését és káros következtetését előadtam és ezzel hathatós eszközöket nyújtottam a gonosznak a véteknél távoztatására; menjünk már át a keresztény igazság második kötelességére, *mely a jó cselekedetek véghezvitelében áll*; de ezekről már csak röviden szólhatok, és azoknak csak főbb elemeit adhatom elő, melyek a jó cselekedetek végbevételére hathatósabban serkenthetnek. Megismervén a véteknél gonoszságát, ki nem kerülhető örök büntetését és szomorú következtetéseit, remélem arra határozottan magatokat bűnös atyámfiaként, hogy igyekezni fogtok a vétekből igaz bűnbánat által kitisztulni, a bünt és a bűnre vezető alkalmat kerülni, hogy nem fogtok az áruló Júdással kétségbe esni, hanem inkább a bűnbánó Magdolnával Krisztus lábaihoz fogtok borulni és ezután nemcsak a gonosztól fogtok távozni, hanem jó cselekedeteket is fogtok gyakorolni, mert az igaz megtérésre, az üdvösség megnyerésére *nem elég a vétet csak kerülni, de jót is kell cselekedni*, az első; sőt még ez sem elég, hanem *szükséges, hogy a jóban előhaladjunk és abban állandóan mindvégig megmaradjunk* – ez a második része a mai beszédnek. Figyelmezzetek.

Nem elég k. k.! A rosszat kerülni, hanem jót is kell cselekedni; nem elég ha Isten parancsát, annak szellemét és jutalomígéretét tekintjük. Isten parancsa előszabja a jóságos cselekedeteket, a parancs szelleme kívánja a jó cselekedetekkel tündöklő szent életet; a parancs jutalmát, mennyei boldogságot csak azoknak ígéri, kik jót cselekesznek.

a) Isten nem csak azt parancsolja, hogy rosszat ne tegyünk, hanem egyszersmind azt is, hogy jót cselekedjünk. „*Távozzál a gonosztól és cselekedjél jót, keresd a békét és kövesd azt*” (36. Zsolt. 37.) „*Tartsd meg és figyelj mindazokra, miket parancsolok neked, hogy jól legyen dolgod . . . mikor azt cselekszed a mi jó és kedves a te Urad Istened színe előtt.*” (Mózes V. k. 12. 28.) úgymond az Úr „*Gyűlöljétek a gonoszt és szeressétek a jót*”, hogy éljete. (Amosz 5. 15.) „*A szeretet tettetés nélkül legyen, – mondja Szent Pál – gyűlölvé a gonoszt s a*

jóhoz ragaszkodván,” (Róm. 12. 9.) és Titushoz írja: „Megjelent a mi üdvözítő Istenünk kegyelme ... oktatóván minket, hogy lemondván az istentelenségről és a világi kívánságokról józanul, igazán és ájtatosan éljünk e világon, várván a boldog reménységet, és a nagy Isten, a mi üdvözítő Jézus Krisztusunk dicsőségének eljövételét, ki önnönmagát adta érettünk, hogy minket megváltson minden gonoszságtól, és magának kedves tiszta népet készítsen a jó cselekedetek követőjét” (Titushoz 2. 11—14.) Mindnyájunknak mondja édes Üdvözítőnk: „Úgy világosodjék a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti Atyátokat, ki mennyekben vagyon.” – „Jót tegyetek azokkal, kik titeket gyűlölnék, hogy fiaik legyetek Atyátoknak, ki mennyekben vagyon, ki az ő napját felvirrasztja a jókra és gonoszokra.” – „Legyetek tökéletesek, mint a ti menyeyi Atyátok is tökéletes.” (Máté 5. 16—48.) „Annak okáért Atyámfiak! – Int Szent Péter apostol – annál inkább igyekezzetek, hogy a jó cselekedetek által bizonyossá tegyétek hivatástokat, és választástokat.” (Péter 2.1. 1. 10.) Szent Pál pedig: „Intsd őket, hogy minden jó cselekedetre készek legyenek... igyekezzetek jócselekedetekben előhaladni. – Tanuljanak jócselekedeteket gyakorolni a szükséges használatra, hogy ne legyenek gyümölcstelenek (Titushoz 3. 1. 8. 14.) „E világi gazdagoknak parancsold meg, hogy cselekedjenek jót, legyenek gazdagok jócselekedetekben.” (Tim. I. 6. 17. 18.) Ha Isten csak a rosszat tiltaná és a jót nem parancsolná, engednék azon tunya keresztényeknek, kik minden jóságukat a rossznak elkerülésében helyezik és azt mondanám: jól van, csak vigyázzatok, hogy ne lopjatok, ne öljetek, ne paráználkodjatok, és más rosszat ne cselekedjete, ha semmi jót nem tesztek is, jól van, a törvény többet nem kíván tőletek, tehát mást és többet én sem kívánhatok; de ki nem tudja, hogy az isteni törvények két rendbeli parancsot foglalnak magokban, ugyanis némelyek a rosszat tiltják, mások a jót parancsolják; az előbbieket semmit nem téve betölthetjük ugyan, de nem az utóbbiakat, ezeket csak cselekedettel tölthetjük be. Vajon az Istent mindenekfelett szeretni, őt minden teremtett lénynél feljebb becsülni, felebarátunknak úgymint magunknak minden jót kívánni, a szűkölködők iránt irgalmasnak lenni, külső és belső ájtatossággal Istent tisztelni, őt imádni, tőle minden szükségünkben kegyelmet és segítséget kérni, ellenségeinket szeretni és velök jót tenni, nem parancsolatik-e az isteni törvényben? És lehet-e ezeket cselekedet nélkül véghez vinni? Vajon csak a botrányos rossz tetteket kárhozatja-e az evangéliom? Nem parancsolja-e, hogy Krisztus tanítványai, keresztények

sem lehetünk, ha ezt nem cselekszük? Nem mondotta-e Urunk: „A ki nem követ engem, nem méltó hozzám?” „Aki nem jő utánam, nem lehet az én tanítványom?” (Szent Máté 10. 38. Luk. 14. 27.)

Ítéljétek meg ezekből k. k.! Eleget tesz-e az evangéliomnak, eleget tesz-e ker. kötelességének, aki avval megelégszik, hogy semmi rosszat nem cselekszik, és azt hiszi, hogy már evvel rendben van az ő dolga?

Azt mondod Atyám fia, hogy semmi rosszat nem teszel, de éppen az, hogy semmi jót sem teszel, már magában rossz; mert ez is áthágása a törvénynek. Ha úgy lenne, mint te gondolod, miért parancsolja az evangéliom, hogy a szőlőtőről azon vessző, mely gyümölcsöt nem hozott, és a nedvet hasztalan szívta, levágassék? Nem azt teszi-e ez, hogy mindaz, ki hit és keresztség által Krisztusba, mint többé a vessző, beoltatott, de a jó cselekedetek gyümölcsét nem termi meg, az mint méltatlan, Krisztus taraságától el fog különböztetni? Ha úgy van, mint te gondolod, hát miért átkozta meg az Úr azon fügefát, melyen csak leveleket, de gyümölcsöt nem talált? Nem azt jelenti-e, hogy ha bennünk jóságos cselekedeteket nem fog találni, az örök kárhozat átkát el nem kerüljük? Ha úgy van, mint te gondolod, hogy elég neked, ha rosszat nem teszel, vajon mi rosszat tett azon gonosz szolgál, kire az Úr bizonyos összeg pénzt bízott? Miért vették a külső sötétségre? Talán vigyázatlanul elvesztette vagy eljátszotta, elpazarolta, elitta? Nem, az ő egész bűne abban állott, hogy avval nem kereskedett, nyereséget nem mutatott; nem annyit tesz-e ez, – úgymond aranyszájú Szent János – hogy Isten ítélő széke előtt éppen úgy kárhoztatik a jónak elmulasztása, mint a rossznak elkövetése? Innen látod úgymond, hogy nemcsak a tolvajok és a kik másokét elrabolják, nem csak a gonosztevők, hanem azok is, kik a jót elmulasztják, végső büntetéssel gyötörtetnek. Hiába hízelkedtek azért magatoknak azzal, hogy ti rosszat nem tesztek, ha egyszersmind jót is nem cselekesztek; rosszat nem tenni legkevesebb; de jót tenni is szükséges; a rossztól távozni ez első, de jót tenni ez másik parancsolatja az isteni törvénynek; ki mind a kettőt teljesíti, az teljesíti pontosan a törvényt; ki az elsőt teljesíti, de a másikat elmulasztja, Szent Jakab tanítása szerint, az egész törvényt áthágja. Hogy ker. kötelességeteknek megfeleljétek, nem elég ha a farizeussal dicsekedtek: Istennek hála, nem vagyok mint egyebek ragadozó, igazságtalan, házasságtörő, senkit meg nem loptam, Istent nem káromlottam, mást nem átkoztam; ez mind nem több a rossznak távoztatásánál, – hol van a jó?

Ameddig ti a rossz elkerülése mellett a jóságos cselekedeteket nem gyakoroljátok, kénytelen vagyok nektek azt mondani, hogy kötelességteknek csak felét teljesítettétek; mert a törvény kettőt parancsol: „Távozzál a gonosztól és cselekedj jót” azért nem elég csak rosszat nem tenni, de szükség jót is cselekedni; ezt bizonyítja a törvény szelleme és célja is.

b) A törvénynek szellemét és célját elénk adja Szent Pál, így írván (I. Tenz. 4. 2.): „Tudjátok, minő parancsokat adtam nektek az Úr Jézus által. Ez tudniillik az Isten akarata a ti megszentülésetek.” Azt kívánja tehát az isteni törvények szelleme és célja, hogy mi szentek legyünk; azért adta Isten nekünk a parancsokat, hogy igyekezzünk a ker. tökéletességre való buzgó törekvés által ő előtt kedvesek lenni. Gondolhatja-e valaki, hogy e nagy célt elérheti egyedül a rossznak kerülése által? Nem volna nehéz nekem azt itt mutatni, hogy az, ki megelégszik a rossznak kerülésével, nincs véték nélkül; mert mi a véték? Nemde Isten törvényének áthágása? Isten pedig parancsolja, hogy jót cselekedj, – és a bölcsek tanítása szerint hol jó nincs, ott rossznak kell lenni; de ezt most mellőzvé, engedjük meg lehetőségét azon jóságnak, mely szerint valaki azért tartatik jónak, mert nem rossz; de vajon lehet-e ez oly jóság, mely minket azon tökéletességre vezessen, melyet tőlünk Isten a tíz parancsolatban és Jézus az evangéliomban megkíván? Segít-e, felemel-e ez azon szentségre, melyet Isten parancsol? Valóban gyönyörű szentség, melynek minden dicsérete nem tettekben, hanem csak abban alapszik, hogy hamisan nem esküdött, nem ölt, nem paráználkodott, nem lopott, nem csalt; ki nem látja át, hogy a rossznak eltávoztatása szükséges készüllet ugyan a ker. tökéletességre, de még nem teszi magát a tökéletességet? És hogy Isten akarata a mi megszentelésünk által teljesítsék, szükséges, hogy szívünkből nemcsak a véték száműzessék, hanem hogy abban az erény is lakjék, azon erény, mely minket mindazon kötelmek pontos teljesítésére ösztönözzön, melyekkel mi Istenünknek, felebarátunknak és önmagunknak tartozunk, mely rossz kívánságainkat megzabolázza, tetteinket buzgósággal elevenítse, szívünket a földiektől elszakassza, lelkünket a mennyeiekhez felemelje; ez azon tökéletesség, melyre az Apostol emlékeztet; ez azon szentség, melyet Isten a törvény által kíván; akarja ugyan, hogy a vétket kerüljük, de azt is akarja, hogy a ker. erényeket gyakoroljuk; a szentség tehát a rossznak kerülése és a jónak gyakorlása által eszközölhető és nem másképpen.

Mezey József: Jézus megkeresztelése, oltárkép a csomaközi templomban.

Hogy Isten az ő szent parancsai által valóban e célt kívánja eszközölni, nyilván kitetszik azon utasításból, melyet azoknak adott, kik által törvényeit ott, hol még nem volt, behozatni, vagy a hol elenyészett, megújíttatni parancsolta. „Íme – így szóla az Úr Jeremiásnak (1. 10.) – *téged a nemzetek fölé rendelvelek, és az országok fölé, hogy gyomlálj és ronts, veszíts és széthányj, építs és ültess.*” Íme kötelességül teszi, nem csak hogy a rossz szokásokat kiirtsa, hanem egyszersmind hogy a jónak magvát is elvesse, az erényeket beültesse és megerősítse, „*gyomlálj és ronts*” íme a rossz, melyet kiirtani; „*építs és ültess*”, íme a jó, melyet behozni köteleztetik; hogy mindenki értse, miszerint neki az egyik a másik nélkül nem tetszik. Tudjátok-e k. k.! Miért volt kedves Isten előtt a *niveiek* bűnbánata? Talán mert előbbi vétkeiket elhagyták? Nem, hanem azért, mert megtérésüket jószágos cselekedetekkel igazolták.

„És látá Isten az ő cselekedeteiket, hogy megtértek gonosz utjokról, és elengedé Isten a büntetést.” (Jónás 3. 10.) Látá Isten, hogy börtölének és imádkozának, és szőrzsákba öltözének nagytól kicsinyig. Azért mondja Theofilactus – hogy Isten haragját meg nem engesztelték volna, ha csak a mellett, hogy a vétket elhagyták – jót is nem műveltek volna. Jól ismerték Istennek e célját Jób pátriárka és Dávid, a királyi látnok, azért buzgón törekedtek a rossznak elkerülését a jónak gyakorlatával egybekötni. Jób félénken vigyázott minden tetteire, hogy Isten törvényével ne ellenkezzenek; de emellett semmi legkisebbet el nem mulasztott, hogy Istenét buzgón imádja, szűkölködő ember-társait irgalmasan segítse, sokféle szenvedéseiben béketűrését megőrizze, ugyanazért méltó lett magától Istentől a dicséretet hallani, hogy „igaz istenfélő és a gonosztól távozó.” (Job 1. 1.) Dávid pedig felkelvén elestéből, mennyire irtózott minden büntől és mily buzgón foglalatoskodott minden jóban? Igazán mondhatta magáról; „Parancsaidból lettem értelmes azért gyűlöltem a gonoszság minden útját.” (118. Zsolt. 104. v.) Így cselekszik sz.! Aki az Isten szándéka és célja szerint tökéletességre törekszik.

Lássátok továbbá, mily kevéssé egyez az Isten szándékával, mily távol jár a törvény szellemétől és mily veszélyben forog az, ki a rossznak kerülésével megelégedve semmi jót nem tesz. Emlékezzetek azon evangéliombeli emberre, kinek szőlőjében fügefafa volt ültetve és midőn gyümölcsöt keresett azon és nem talált, azt mondá a szőlőmivesnek: „Vágd ki azt, minek foglalja a földet?” (Luk. 13. 7.) Miért szenvedjem tovább? Hiszen nem azért ültettem, hogy csak leveleit lássam, és egyebet semmit; én gyümölcsöt akarok látni és mivel azt nem hozott, vágd ki, még a gyökerét is szedd ki, hogy más fának adjon helyet. K. h.! Isten az ő véghetetlen kegyelméből minket az ő anyaszentegyházának kertjébe ültetett, mint gyenge fácskákat, és azt akarja, hogy az ő szent törvényeinek megtartása által állapotunk szerint gyümölcsöt teremjünk; ha tehát mi jó gyümölcsöt nem hozunk, ha jó cselekedetekben nem bővelkedünk, óh akkor félnünk kell, hogy mint terméketlen fák kivágatunk és tűzre vettetünk.

c) Amit eddig az isteni törvényekből, azok szelleméből és céljából a jó cselekedetek szükségességéről bebizonyítottam, annak igazságát elismerhetitek még azon jutalomból is, melyet Isten törvénye ígér. Valamint bizonyos, hogy a megígért jutalom egy örökké tartó boldog ország; úgy kétségen kívül

áll, hogy ezen boldog országnak birtokába juthatni – nem elég csak rosszat nem tenni. Ha szavaimnak nem hisztek, higgyetek legalább a királyi látnoknak Dávidnak vagy magának Istennek, ki ezt Dávid által kijelentette. Dávid ugyanis forró óhajtással kívánván tudni, ki fog helyet nyerni a menyeyei Sionban? Azon bizodalomnál fogva, melyet Isten engedett neki, egyszer bátorságot vett ez iránt az Úrhoz kérdést intézni: „*Uram! Ki fog lakni a te hajlékodban?*” (14. Zsolt 1. v.) megfelele neki Isten, „*ki szennyfolt nélkül jár és igazságot cselekszik*”, (azaz, ki a rosszat kerüli a jót cselekszi). Mintha mondta volna; az lesz birtokosa az én országomnak, aki eltávozott a gonosztól és jót cselekedett; aki nem csak vétkekkel nincs beszennyezve, hanem erényekkel is föl van ékesítve. Miután a királyi látnok e feleletet vette, azt a világ előtt nem akarta eltitkolni, hanem mindenkinek hathatós szóval kiáltotta: „*Ki az az ember ki életet óhajt és jó napokat szeret látni?*” (33. Zsolt. 13. v.) Ki kíván halhatatlan életet? Ki kíván az örök boldogságban oly napot látni, melynek estéje nem lesz? Aki ezt akarja: „*Távozzék el a gonosztól cselekedjék jót*” (15. v.) Mit mondanak most azok, kiknek minden erényök abban áll, hogy rosszat nem tesznek? Csak azt mondotta-e Isten: „*ki szennyfolt nélkül jár?*” Nem tette-e hozzá: „*és igazságot cselekszik?*” Csak azt mondotta-e Dávid: „*Távozzál a gonosztól!*” Nem adta-e hozzá: „*és cselekedjél jót?*” Nem veszik-e észre, hogyha venni kell a mennyországot, azt fél áron nem lehet megvenni? Hogyha az ég, az örök boldogság vándorlásunk célja – félúton nem lehet azt elérni? Nem tagadom – úgymond Szent Bazil – hogy szép és dicséretes dolog annyi alkalmak, a testnek és világnak annyi csábingereik közt nem vétkezni – magát a bűntől megtartóztatni, ez valóban nagy dolog; de még azért nem elég; ez annyit tesz a mennyországba vezető útba belépni – azt elkezdni még nem annyi, mint azt bevégezni; annyit tesz: mint megtenni azt: „*Távozzál a gonosztól!*”, még hátra van: „*cselekedjél jót*”, enélkül pedig nem lehet remélni semmi jutalmat.

És valóban kedves híveim! Nagyon kevésre becsüli az a mennyországot, ki annak elnyerését oly könnyűnek képzele, hogy arra a gonosznak eltávoztatását elégségesnek véli. A szolgálta nem másképp nyeri meg csekély jutalmát, mint nehéz és hosszás munkái által; a katona az érdemjelet nem másképp nyeri, mint sok izzadással, vércseppekkel, sebekkel – kiállott nehéz csaták és nyert diadalai után; – a világi hivatalnok a mellét ékesítő érdemren-

Mezey József : Pietá, oltárkép a csomaközi templomban.

det sok és nehéz szolgálatok után nyerheti meg; tehát csak a mennyország, a hervadhatlan korona, a soha meg nem szűnő boldogság, minden örömmel teljes halhatatlan élet legyen az, melyet oly könnyen csak a rossznak kerülésével lehessen megnyerni? Vajon nem volna-e az vakmerő, ki a királytól valami fő hivatalt kérne vagy éppen követelne anélkül, hogy más érdemet mutathatna föl, minthogy ő eddig a király ellenségeivel nem szövetkezett, sem országában lázadást nem támasztott? Hasonlóan nem türhetlen vakmerőség-e az ezek királyától az ő országát csak azért kívánni, mert ellene nem támadott? Ha a bölcsek tanítása szerint még a földi természetes boldogság is csak az erényes tettek jutalma, hát a természetfölötti, a minden jót magában foglaló boldogság, magának az Istennek bírása, lehet-e másnak mint az erényességnek jutalma? Tegyétek le már egyszer alaptalan remé-

nyeteket – így int szent Ágoston – ti az Isten országát helytelenül becsülő keresztények! Miért mondjátok, ha én semmi bűnt el nem követek, többre nincs szükségem, bizonyos vagyok benne, hogy megnyílik előttem az ég, helyet foglalok benne és jó napokat látok, ne csaljátok meg magatokat, ide be nem juthattok, ha csak a rossznak kerülése mellett jót nem cselekedtetek; az még kevés, hogy senkinek nem ártottál, senkit meg nem öltél, senkit meg nem csaltál, míg te csak arra törekszel, hogy rosszat ne tégy – ez még mind kevés, és az örök jutalom elnyerésére nem elégséges; az még kevés, ha te ruhájától senkit meg nem fosztottál, hanem ruházd a mezítelent; jó ugyan, hogy a másét el nem vetted, hanem ez nem elég, kell, hogy a szegényeknek a magadéból is adjál; jó ugyan, hogy megbántódra nem haragszol, de nem elég; kell, hogy őket szeretni, igazán szeretni és nekik jót tenni iparkodjál; jó ugyan, hogy ti Isten ellen nem zúgolódtok, de nem elég; kell, hogy a kik a ti jelenlétetekben zúgolódnak, ker. szelídséggel őket hibáik beismerésére és elhagyására bírjátok; jó ugyan, hogy ti másokat nem botránkoztatok, de nem elég; kell, hogy jó példaadással mások épülésére legyetek; szóval ha ti a véték elhagyását erényes tettekkel, jó cselekedetekkel, az ájtatosság gyakorlatával egybe nem kötitek, a ti érdemetek oly csekély, hogy ha ti halálotok után a mennyország ajtaján kopogtattok, hogy a rossz elkerüléséért bebozsátást nyerjete, amaz evangéliumi szavakkal fogtok elutasíttatni „*Nem ismerlek titeket*” (Szent Máté 25, 12.).

Ah kedves híveim! A mennyország nem oly csekély jutalom, hogy annak megérdemlésére eléggé rászolgálunk, ha semmi büntetésre méltót nem teszünk. A mennyország jutalom, tehát munkával, fáradsággal kell azt megérdemelni. Mennyország a győzelem koronája, tehát küzdeni, harcolni kell annak megnyeréséért. A mennyország bér, fizetés, tehát meg kell azt érdemelni. Meg ne csalatkozzatok, a mennyországot jócselekedetek gyakorlása és pedig buzgó, állandó gyakorlása nélkül nem lehet megszerezni. Jegyezzétek és jól jegyezzétek meg ezt ti a jóra rest keresztények! Kik az erényes életől oly igen irtóztok, ti önhasznokat hajhászó szívek, kik mindég a földi javakról és az üdvösségről soha nem gondoltok; ti tunya rest keresztények, kik majd e, majd amaz ok miatt magatokat az ájtatosságnak és más jó cselekedeteknek gyakorlásától kimenteni igyekeztek; gondoljátok és fontoljátok meg jól, hogy oda a mennyei boldog hazába csak oly keresztények

mehetnek be, kik itt e földön a keresztyény igazság által a ker. tökéletesség és szentségnek méltó gyümölcseit termették; a tunya keresztyények pedig nem várhatnak egyebet, mint azon fák, melyek gyümölcsöt nem hoznak, hogy kivágassanak és örök tűzre vettessenek.

Óh kegyes Jézus! Add hogy senki közülünk e szerencsétlenek számát ne szaporítsa! Add, hogy mindnyájan mint jó fák oly gyümölcsöket hozzunk, melyek előtted igen kedvesek, a bűnbánat méltó gyümölcseit, a jó cselekedetek teljes gyümölcseit, melyek nekünk az örök életet megszerezhessék. Mi igyekezni fogunk akármibe kerüljön a te országodat, melyet mint jutalmat nekünk megígértél, megérdemelni, és mivel erre nem elég, hogy magunkat a rossztól megtartóztassuk; ígérjük, hogy mi a jó cselekedeteket is minden kitelhető igyekezettel gyakorolni fogjuk. – Támogasd óh áldott Jézus ezen fogadásunkat szent kegyelmeddel, hogy egész életünkben a rossztól távozzunk és jót cselekedjünk, holtunk után pedig méltók legyünk a te országodnak oly igen kívánt jutalmát megnyerni. Ámen.

Hám János munkái és a vele kapcsolatos publikációk

HÁM JÁNOS MŰVEI

Hám János szatmári püspök szentbeszédei. I- II.

Sajtó alá rendezte MESZLÉNYI GYULA. Szatmárnémeti, 1893.

MESZLÉNYI GYULA: *Hám János Szentbeszédei, I - III.*

Összegyűjtötte BRÁZAY JÁNOS mezőpetri plébános. Szatmár, I.:
1894. [304 lap], II. 1894. [208 lap], III. 1904. [338 lap]

Hám János szatmári püspök és kinevezett prímás emlékiratai 1848-49-ből.

Kiadta: Dr. SCHEFFLER JÁNOS. Budapest, 1928.

KÖNYVEK

BODNÁR GÁSPÁR 1903. *Hám János a boldog emlékü szatmári püspök élete.*

(Írta néhai IRSIK FERENC. Átdolgozta és újabb adatokkal bővítette
Bodnár Gáspár). Pázmány-Sajtó, Szatmár-Németi. (169 l.)

BURA LÁSZLÓ 1999. *Hám János öröksége.* Szatmárnémeti

Compendium vitae Servi Dei Joannis Hám Episcopi Szatmáriensis. 1827-1857.
Szatmár-Németi, 1904. (48 p.)

IRSIK FERENC 1894. *Boldog emlékü Hám János szatmári püspök élete.*

Szatmárt, „Pázmány-sajtó” (298 l)

KESZLER FRANCISCUS, dr. 1893. *Memoria servi dei Ioannis Hám,*
episcopi olim Szathmáriensis 1827 - 1857. Szathmarini. 163 p.

- LIPTOVSKÁ, MIRIAM 1992. *Srdce v Srdci. O živote satmárskeho biskupa Jána Háma*. Spoločnosť Božieho Slova na Slovensku. Nitra. (88. p)
- SCHEFFLER JÁNOS, DR. 1928. *Hám János szatmári püspök és kinevezett prímás emlékiratai 1848-49-ből*. Székfoglaló, a Szent István Akadémia Hittudomány-bölcseleti osztályának felolvasásai. II. kötet. 1. sz. Budapest, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó Rt. (93 l)

Cikkek, tanulmányok

- ANDICS ERZSÉBET: *Hám János hazaárulóvá nyilvánításának előzményei*. In: Századok, 1948. 1-4. sz.
- ANDICS ERZSÉBET 1949: *Az egyházi reakció 1848-49-ben*. Bp. Az esztergomi főegyházmegye névtára és évkönyve 1982. Esztergom 1982. (72.)
- BAGOSSY BERTALAN 1927.: *Hám János alkotásai*. In: *Hám János emlékezete*. A b. e. püspök székfoglalásának 100. éves jubiláris ünnepe. Közrebocsátja a szatmári egyházmegyei hatóság. „Pallas” nyomda, Satu Mare, é.n. [1927], (24. l.)
- BÉKÉS - MOLNÁR 1949. : *A kétfejű sas hercegprímása*. Budapest.
- BÍRÓ VENCEL (ismerteti): *Hám János szatmári püspök és kinevezett prímás emlékiratai 1848-49-ből*. Scheffler János székfoglalója a Szent István Akadémián. In: *Erdélyi Irodalmi Szemle* 1929. 6. 1-2:154.
- BODNÁR GÁSPÁR *könyvet írt Hám Jánosról*. In: *Rendkívüli Újság*, IV.évf. 25. sz. 1925. VII.6.
- BOHÁN BÉLA 2003: *Kárpátaljai emlékezés két szatmári püspökre (Hám János, Scheffler János)*. [Internet: Kárpátalja hírportál - Kárpátinfo.net)
- BREZNAY BÉLA : *Isten Szolgája Hám János szatmári püspök remélhető kanonizációja*. In: *Religio*, XVIV. évf. (1893), szeptember 20.
- BURA LÁSZLÓ: *Hám János Római Katolikus Szemináriumi Líceum Szatmárnémetiben*. In: *Római Katolikus Naptár - 1995. (Szatmárnémeti, 1995)* : 42.
- BURA LÁSZLÓ: *Hám János és az 1848-as forradalom és szabadságharc*. In: *Szatmári Friss Újság*, 1998. március 14.

- BURA LÁSZLÓ: *1849-es vértanúnk: Gonczeczky János*. In: Szatmári Friss Újság, IX. évf. 61:9, 1998. március 14.
- BURA LÁSZLÓ: *A tisztesség kálváriáján. Hám János élete és személyisége tanulmányai*. In: Keresztény Szó, IX. évf. (1998).4: 4-8.
- BURA LÁSZLÓ: *Hám János - az egyházmegye második megalapítója*. In: Római Katolikus Naptár 1999. Kiadja a Szatmári Római Katolikus Püspökség, 36-37.
- BURA LÁSZLÓ: *Miért kell Hám János szobra?* In: Szatmári Friss Újság, 1999. május 12.
- BURA LÁSZLÓ: *Hám János boldoggá avatási ügye*. In: Római Katolikus Naptár 2000. 55-56.
- BURA LÁSZLÓ: *Egyházmegyénk története. A második negyedszázad*. In: Római Katolikus Naptár 1996. 92-3.
- BURA LÁSZLÓ: *Ezredvégi gondolatok a szentek közösségéről*. In: Keresztény Szó, X. (1999) évf. 2. 19-20.
- BURA LÁSZLÓ: *Gondolatok Hám János személyiségéről, történelmi szerepéről, emlékezete őrzéséről*. In: Bura László 2007: *Vizsgáljuk meg ezek okát!* Csíkszereda, 201-224.
- ELMER ISTVÁN: *A haza, az egyház és a trón 1848-49*. In: Új Ember, 59. (2003) évf. 3.sz.
- ERŐS M. CASSIANA: *Egy nagy lélek művének története*. In: Római Katolikus Naptár 2000. 113 - 117.
- FERENCY JÁNOS: *Hám János szatmári püspök*. In: Ferency János művei V. Szatmár, 1910. 98-101.
- GYENIS ANDRÁS S. J.: *Hám János 1781-1857. Szatmári püspök 1827-1857*. In: Egyházi Lapok, II. évf. (LXV.) II: 308-9.
- Hám János* In: *Szatmár-Németi szabad királyi város egyházi és polgári történetei*. Összeszedte: SARKADI NAGY MIHÁLY; rendszerbe üttötte és kiegészítette BARTÓK GÁBOR. Szatmárt 1860. 38-41.
- Hám János* In: *Új Idők Lexikon* Bp. 11-12 (1938): 2973.
- Hám János* In: *A Pallas Nagy Lexikona*. Az összes ismeretek enciklopédiája. Szerk.: Bodor József. Bp. VIII. (1904): 607-608.
- Hám János*. In: *Révai Lexikon*. Bp. IX. (1913): 432.
- Hám János*. In: *Új Magyar Lexikon* Akadémiai Kiadó, Bp. 3 (1962): 190.

- Hám János. In: *Magyar Életrajzi Lexikon* Akadémiai Kiadó, Bp. I. (1967): 667.
- Hám János. In: *Magyar Katolikus Lexikon*. Bp. IV (1998): 560-1.
- Hám János. In: *Magyar Nagy Lexikon* Bp. 9. (1999):167.
- Hám János. In: *Arcképek a Szatmári Római Katolikus Egyházmegyéből*. Szatmárnémeti, 1999. 9-11.
- Hám János. In: *A Magyar Katolikus Egyház Évszázadai*. XIX. sz.
- Hám János. In: *A szatmári egyházmegye Jubileumi Sematizmusa*. Szatmárnémeti, 2006. 40-42.
- „Hám János utca” - Visszakérjük nagy püspökünk emlékét. In: *Szabad Szó*, V (1926). 7. sz. Szatmár, 1926, február 12.
- Hám János centenárium (1827-1927). In: *Katholikus Élet*, 1927. V. 27.
- Hám János emlékezete. A b. e. püspök székfoglalásának 100. éves jubiláris ünnepsége. Közrebocsátja a szatmári egyházmegyei hatóság. „Pallas” nyomda, Satu Mare, é.n. [1927], 24. l. (Ebben. Dr. WOLKENBERG ALAJOS: *A mi Hám Jánosunk*. Hám János szelleme; Szabó István püspöki helynök: *Ünnepi bevezető beszéd*; Bagossy Bertalan: *Hám János alkotásai*)
- Heves vármegye. Szerk.: BOROVSZKY SAMU. Budapest, 1910. (373.)
- HOLOPI ZSOLT: *A fáraó népe, a mi nomádjaink*. In: *Új Szó* [Szlovákiai magyar napilap] 52. évf. 179: 5., 1999. augusztus 5.
- Isten Szolgája, Hám János szatmári püspök, hitvalló (1781-1857). = Vasárnap Évkönyv 2003. 230-231. [Közli JAKUBINYI GYÖRGY: *A Szentek nyomában Erdélyben* (Gyfvár 2000. 64-66.) című munkájában közölt szöveget.]
- JAKUBINYI GYÖRGY: *Hám János püspök, hitvalló, Isten szolgája*. In: JAKUBINYI GYÖRGY: *A Szentek nyomában Erdélyben*. Gyulafehérvár 2000. 64-66.
- KINCZEL ISTVÁN: *Johannes Hám Bischof von Sathmar (1781-1857)*. Dissertatio ad Licentiatum. (Pontifica Universitatis Gregoriana. Facultas Historiae Ecclesiasticae. (Kézirat, 2002)
- KONCZ ÁKOS, 1892: *Egri egyházmegyei papok az irodalom terén*. Eger.
- MESZLÉNYI ANTAL: *Hám János (1848-1849)*. In: *A magyar hercegprímások arcképsorozata*. Szent István Társulat, Bp. 1970. 236-256.

- Ólom és löpor. Főpapság és klérus a szabadságharc alatt és után. Új Ember IV. évf. (1948) február 8.
- RITZLER, REMIGIUS - SEFRIN, PRIMINIUS: *Hierarchia Catholica*. V- VIII. Eubel folytatása. Padova, 1958 - .
- SCHEFFLER JÁNOS: *Hám János. Szatmár szentéletű püspökének 100 éves jubileuma*. In: Katolikus Naptár 1927. 48-54.
- SIKE LAJOS: *Magyar püspök szobra Szatmárnémeti főterén*. In: Romániai Magyar Szó, 1999. május 17.: 8.
- SÍPOS FERENC: *A Szatmári Római Katolikus Egyházmegye két híres püspöke: Hám János és Dr. Scheffler János*. In: Szatmári Friss Újság, 1990. március 24.
- SÍPOS FERENC: *Hám János*. Kézirat. In: S.F. munkái 2: 96- 139. (Szatmári Püspöki Levéltár)
- SPINOZA: *Hám János primás a szabadságharcban, 1848/49*. Budapesti Hírlap, 1849. aug. 20.
- Sz.Cs. [Szerdahelyi Csongor]: „Nem elég a rosszat kerülni, jót is kell cselekedni”. Százhatvan évesek a szatmári irgalmas nővérek. Ünnepi konferencia Székesfehérváron. In: Új Ember, LVIII. (2002) évf. 41: 3.
- SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái*. IV. Bp. 1894 - 1914. (375) *Szobrot avattunk Hám János tiszteletére*. In: Római Katolikus Naptár 2000. 52-54.
- SZŰCS JÁNOS: *Hám János*. In: A szatmárnémeti Jézustársasági püspöki konviktus és főgimnázium ifjúsága Mária Kongregációja jubileumi Értesítője 1863- 1913. Szatmárnémeti, 1913. 13-16.
- THOROCZKAY SÁNDOR: *Válasz Szombathelyre*. In: Erdélyi Napló, IX. évf. (1999.) 23. sz., június 8.
- VARSÁNYI PÉTER ISTVÁN, DR.: *Levél Szatmárba*. In: Erdélyi Napló, IX. évf. 402. sz.: 10., 1999. június 1.
- WOLKENBERG ALAJOS, DR.: *A mi Hám Jánosunk. Hám János szelleme*. In: *Hám János emlékezete*. A b. e. püspök székfoglalásának 100. éves jubiláris ünnepe. Közrebocsátja a szatmári egyházmegyei hatóság. Satu Mare, é.n. [1927]. 24. l.

A Hám János korabeli magyarországi egyházpolitikai helyzetről

- HERMANN RÓBERT 1996. (szerk.) 1848-1849. *A forradalom és szabadságharc története*. Bp.
- HERMANN RÓBERT 2000. *Az 1849-1850. évi kivégzések*. SZEGED. ?
07.01.
- KEMENFFY DÁNIEL 1898. *Ötven év alkotmányos egyházpolitikája 1848-1898*.
Bp.
- MESZLÉNYI ANTAL dr. 1928. *A magyar katolikus egyház és az állam 1848-49-ben*. Bp. [222-223]
- PÁL MÁTYÁS, dr.: *Az 1848-as egyházi mozgalmak hazánkban*. In: *Religio*
LXV. (1914) évf. 59 - 81.
- SARNYAI CSABA MÁTÉ: *Egyházreform - igény 1848*. In: *Egyházfórum '98/1-2: 72-78*.
- SARNYAI CSABA MÁTÉ: *A katolikus papság és a politika 1848 tavaszán*.
In: *Vigília* 1998. 10.
- SARNYAI CSABA MÁTÉ: *Horváth Mihály kultuszminiszter felhívása az 1849. augusztus 20-án tartandó katolikus autonómia kongresszus megtartására*. Kelt: 1849. június 15-én. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 9. évf. (1997) 1-2. : 147 - 150.
- SARNYAI CSABA MÁTÉ: *Kényszer és/vagy kopromisszum? Megjegyzések a klérus tizedről való lemondásának történetéhez (1848)*. In: *Egyháztörténeti Szemle* I. évf. (2000) 2. sz. 30-52.
- SARNYAI CSABA MÁTÉ 2001 (szerk.). *Állam és egyház a polgári átalakulás korában Magyarországon (1848 -1918) konferencia kötete*. Bp.
- Scitovszky János pécsi püspök levele báró Eötvös József vallás- és közoktatási miniszterhez 1848. május 6. Közzéteszi SARNYAI CSABA MÁTÉ.
In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 1996/3-4.: 179-187.
- SEBESTYÉN SÁNDOR dr. *Főegyházmegyei tanácskozás Egerben 1848-ban*.
- TÖRÖK JENŐ 1940. *A katolikus autonómia-mozgalom 1848-1871*. Budapest.
(47 l.)

Miriám Liptovská: Srdce v Sredci (Nitra, 1992.) című könyve végén utal a *felhasznált irodalomra*:

Katona Irma: **Dejiny Satmárskych milosrdných sestier**

Robertus Hámon: **Kongregácia satmárskych milosrdných destiers v pritomnosti - 1912.**

Dr. Meszlényi Antal: **Výňatok z knihy „Ján Hám, prímás Uhorska 1848 - 1849.**

Dr. Jozef Špirko - **Cirkevné dejiny, Zv. II.**

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ	5
EGYHÁZ ÉS TÁRSADALOM HÁM JÁNOS KORÁBAN	7
<i>Dr. Szöcs Péter Levente</i>	
HITÉLET ÉS EGYHÁZKORMÁNYZAT	12
<i>Ilyés Csaba plébános</i>	
SZATMÁRI ÉPÍTKEZÉS ÉS EGYHÁZMŰVÉSZET	
HÁM JÁNOS PÜSPÖKSÉGE IDEJÉN	24
<i>Mubi Sándor és Ilyés Gyula</i>	
HÁM JÁNOS NEVELŐI MUNKÁSSÁGA	
A TÁRSADALOM ANYAGI, SZELLEMI, LELKI JOBBULÁSA ÉRDEKÉBEN	40
<i>Dr. Bura László</i>	
HÁM JÁNOS SZOCIÁLIS TEVÉKENYSÉGE	51
<i>Löchli Terézia Tündér és Láng László, dr.</i>	
HÁM JÁNOS KINEVEZETT PRÍMÁS 1848/49-BEN	56
<i>Dr. Zakar Péter</i>	
ÉLETMENTÉSI KÍSÉRLETE - KÖZBENJÁR	
A HALÁLRA ÍTÉLT GONZECZKY JÁNOSÉRT	72
<i>Dr. Bura László</i>	

HÁM JÁNOS VÉGRENDELETE.....	75
HÁM JÁNOS ÉLETE ÉS SZEMÉLYISÉGE, TANULSÁGAI.....	78
<i>Dr. Bura László</i>	
HÁM JÁNOS BOLDOGGÁ AVATÁSI FOLYAMATA	90
<i>Schönberger Jenő megyéspüspök és Dr. Bura László</i>	
HÁM JÁNOS UTCÁI	96
<i>Dr. Bura László</i>	
HÁM JÁNOS ÉLETÚTJA.....	101
<i>Dr. Bura László</i>	
HÁM JÁNOS EMLÉKEZETE ÉS A BOLDOGGÁ AVATÁSI ELJÁRÁSÁVAL KAPCSOLATOS ESEMÉNYEK	102
<i>Schönberger Jenő püspök és Dr. Bura László</i>	
HÁM JÁNOS SZENTEBESZÉDEIBŐL	106
<i>Melega Péter plébános</i>	
HÁM JÁNOS MUNKÁI ÉS A VELE KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓK.....	127

